

Irodalmi tükör / szépirodalom

Áldozó Krisztián: Ötvenhattyú (I. Halladi András – egyetemi hallgató, II. Bélyényi József őrvezető, III. Káltai Béla – szanitéc, IV. Szathmári László – végzős gimnazista) - - - - -	3
Pomogáts Béla: Ötvenhat és utókora - - - - -	5
László Zsolt: Októberi eső - - - - -	10
Selmei György: Vitám a némasággal... - - - - -	11
Zádor Pál: Húszévesen 56-ban: ötven éves emlékek - - - - -	11
Pék Pál: Fától fáig, Október, Mansfeld - - - - -	16
Saáry Éva: Naplójegyzetek (1956. október 23 - november 28.) - - - - -	17
Tunyogi	
Csapó Gábor: A harcba induló Dávid éneke, Tankokról beszélék, Himusz a holtakhoz, Évforduló - - - - -	26
Szoliva János: Budapesti séta, Sodródó, Béke van - - - - -	29
Beck Tamás: Csukafogás - - - - -	30
Böröndi Lajos: A Szózat éneklése közben - - - - -	32

Forgatagban, fürgetegben

(Lapok az 1956-os forradalom és megtorlás zalai eseményeiről és szereplőiről)

Ferencz e. Győző: Képek és dokumentumok - kezdettől a végig... - - - - -	34
Versék a Zala és Új Zala újságából	
Bajor Jenő: Petőfi álma - - - - -	44
Pál József: A Szabadsághoz - - - - -	44
Hanzel László: Fellázdát a magyar! - - - - -	44
Ismeretlen szerző verse és röplapja - - - - -	45
Ferencz e. Győző: Dr. Czeglédy Edit naplótöredéke 1956-ból - - - - -	46
Czeglédy Edit: Naplótöredék 1956-ból - - - - -	47
Péntek Imre: Volt egyszer egy forradalom, Zalaegerszegen is... (Dokumentumjáték) - - - - -	58
Szigethy István: Megérte (Édesapám emlékére) - - - - -	66
Varga Lajos: A zalaszentgróti pör - - - - -	70
Rosta Sándor: Az átélt történelem (Szocialista törvényesség, avagy a „magik bűrével nem kell elszámolnunk...”)- - - - -	74
Köpeczi Bócz Edit: Az egyházak és az 1956-os forradalom - - - - -	78

Képzőművészet / Fotó / Film

Fekete György: Konzekvensen – a kockázatosság határáig Lugossy Mária történelemidézése – az üvegszobrok és plasztikák „nyelvén” - - - - -	84
Lackner László: Mit őriz a Göcseji Múzeum '56-ról? Beszélgetés Vándor László igazgatóval - - - - -	86
Pápes Éva: A forradalom naplója Filmek 56-ról - - - - -	88
Hír-tükör - - - - -	92
Szerzőinkről - - - - -	93

Címlapterv: Nászpáng Grafika

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a Pannon Tükör és egyesületi könyvekről

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bogár Imre – Zalaegerszeg
Kiss Gábor – Zalaegerszeg
Müller Róbert – Keszthely
Papp Ferenc – Nagykanizsa
Szántó Endre – Hévíz
Nógrádi László – Lenti
Vajda László – elnök, Zalaegerszeg

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre – főszerkesztő
Bence Lajos (Szlovénia) – főszerkesztő-helyettes

Czupi Gyula

Kiss Gábor
Kostyál László
Molnár András
Tar Ferenc
szerkesztők

ROVATVEZETŐK

Szemes Péter – tanulmány, kritika
Király László – zene
Horváth M. Zoltán – képzőművészet
Tóth Imre – vers
Ferencz e. Győző – helytörténet

MUNKATÁRSÁK

Pék Pál – főszerkesztő, Nagykanizsa
Kabdebó Tamás – Newcastle, Írország
Makkai Ádám – Chicago, USA
Lukács Zsolt – Ljubljana, Szlovénia
Kardos Ferenc – Nagykanizsa
Szemes Péter olvasószerkesztő;

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége,
8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannontukor@goncziamk.hu
Telefon: 92/598-070
www.pannontukor.hu

Kérjük szerzőinket, kézírataikat lehetőség szerint e-mailben, CD-n vagy floppy-n juttassák el szerkesztőségünkbe.

KIADÓ

Zalai Írók Egyesülete

8900 Zalaegerszeg, Európa tér 4.
E-mail: animator@zalaszam.hu
Telefon: 30/9562-303
Kiadóvezető: **Lackner László**

Előfizethető csekken vagy számlázással, mely a kiadó címén igényelhető.
Az egyes számok ára: 300 Ft.
Előfizetői díj egy évre: 1200 Ft.

Számilászám:

Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg, 75500258-10809415

ISSN 1219-6886

Nyomdai munkák: Gura Nyomda Bt.
Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B
E-mail: guranyomda@t-online.hu
Telefon: 92/599-464

Előkészítés: Graffit stúdió Bt.
Zalaegerszeg, Mártírok útja 52.
Telefon: 92/510-890
www.graffit.hu

Készült

**Zala Megye, Zalaegerszeg,
Nagykanizsa, Lenti, Hévíz**
önkormányzatának támogatásával.

Saáry Éva
felvételei a Móriscz Zsigmond
körtén

Áldozó Krisztián

Ötvenhattyú

L. B. emlékére

(I.)

(Halladi András – egyetemi hallgató)

Egy új rekviem ritmusa: lánctalpak gördülése,
 Esőáztatta pergő vakolat, sáros csizmák csoszogása
 Utcahossznyira hangzó lélegzetvételek.
 Jaj Istenem, félek ebben a dalban, ez a csönd csont-hideg.
 Az alvadt vértől és sártól megfeketedett szanitécököpenyért
 Áldalak. Hova rejtsem az apró marokpisztolyt?
 Hogy mondják azt az orosz mondatot? Lőnek, lőnek.
 Bennem lőnek, vagy merre? Messze, ugye messze.
 Már nincs miért, már csak éhség van. Emlékek sincsenek.
 Hol van a Balaton, a mozi, hol az a lány? El akartam venni
 Feleségül. Hogy is hívták? Lőnek. Éles csőrű hattyúk,
 Szaggatják a levegőt. Bármerre repülnek, mindig a fülem
 Mellett suhannak. Valahol kiabálnak. Suttogjatok nekem,
 Suttogjátok, hogy nyertünk. Simogassatok meg. Régen nem
 Aludtam. Én még sosem aludtam életemben. Dúdoljatok egy
 Altatót nekem, oroszul is lehet. Takarjatok be, vigyetek el aludni.
 Rákosi a válaszom. Bármit kérdeztek, az vörös. A tej vörös, a
 Fű vörös, az ég vörös. Hajnal van. A Balatonon hattyúkat néztem
 Egyszer. Vagy álmodtam, vagy azóta sem vagyok ébren. Bárcsak
 Ébren lehetnék. Ébresszetek fel, kérek egy bögre vörös tejet.
 Hideg a fal, de magamhoz ölelendő. A hattyúk még hidegebbek.
 Egy sarok. Jaj Istenem, egy sarok. Menetelnek...menetelnek az utcán.
 Mindjárt ideérnek, ahol én vagyok.
 Nem emlékszem a nevedre kedves, hattyúnak foglak elnevezni.
 "Nye sztreljájetye!" "Nye sztreljájetye!" "Nye sztreljájetye!"
 Ordítom és kilépek. Felém, felém rohannak. Térdre esek
 A félelemtől. „Imperialiszt”, „Fasiszt”- kiabálják. A tej vörös,
 Rákosi - nyöszörgöm magam elé. A gyomrom egy marék hideg jég,
 A szívem percek óta nem dobog. A tiszt parancsot ad. Részegek.
 Kétszer mellé, harmadszorra sorozat. Egy hattyú, két hattyú,
 Három hattyú...
 A Balatonon hattyúkat néztem
 Egyszer. Vagy álmodtam, vagy azóta se vagyok ébren.

(II.)

(Bélényi József- örsvezető)

A családjával együtt nyugatra ment. Hiányzott neki.
 Mi a mennybe disszidálunk. – próbáltuk felvidítani.
 Szenesvödörrel ment neki egy vonalnak. Hattyúnak becéztük.
 Zsákos temetést kapott, nem mondtunk érte imát.

Ötvenen haltak meg a Corvin közben aznap.
Küldtem a lánynak táviratot. Nem válaszolt, talán nem kapta meg.
Nem akartam belegondolni, hogy összevérzett kabátzsebében a zsebkendő,
Vajon az övé volt-e. Aznap megértettem, milyen üres is valójában
A zászlóink közepe.

(III.)

(Káltai Béla - szanitéc)

Olyan volt, mint egy fehér hattyú. Alig tizennyolc éves, hirtelen, becsületes. Mindennap csokoládét akartam adni neki. (Imádta a csokoládét.) Az idősebb ápolónők megszólták apró mellét, suta mozdulatait. Folyton szoknyáját igazgatta, mint aki szégyelli vékony lábait. Egyszer kávéztunk együtt. Napját sem tudom. A cukrait az ötvenes szobában fekvő fiúnak adta. A doktor úr mesélte, hogy mindig énekel a mentőautóban. Aznap ő volt ügyeletben. Ott ült az orvos mellett, amikor a tank eltalálta a mentő oldalát. (Egy munkás szerint a jármű úgy hajlott meg, mint egy harmonika.) Az autó kigyulladt. Kitántorgott, hogy kirángassa a beteget, de egy sortűz elvitte a bal lábát. Az összeégett, megfeketedett testeket csak este tudtuk elhozni, amikor elcsendesedtek az utcák. Sosem feledem el a szeme fehérjét. Olyan volt, mint egy színe változott hattyú. Sosem akartam tudni a nevét.

(IV.)

(Szathmári László - végzős gimnazista)

Mert egész életem hasonlana meg.
Lassan meneteltünk. Egy nő énekelt a
Fejünk felett. Vállainkon fémesen csillogó
Elhatározás. Legelől ment egy ember
Tiszta, kemény tekintetét magasba emelve.
Ő volt a zászlónc. Nem féltünk az utcák
Sarkain. Nem fenyegettek tetőablakok.
Leheletünk lassan szállt fel, nyugodtan,
Méltóságteljesen, mint a megnyugvás.
Boldog voltam. Mellettem barátom,
Halladi Andris dúdolt és átölelte
Kedvesét, aki a maga előtt tolt
Babakocsiba temette szemét. A házak tetején hattyúk ültek. Ötven hattyú. Nem számoltam meg, de
Tudtam.
Apám és anyám szemben a Bródy Sándor utca
Második emeleti ablakából integetett
Felém. Rázta őket a büszkeség, a szebb jövő nyugodt
Kivárása. Egyre erősödött a kiáltozás. Először
Apa hallotta meg, aztán Andris. Összecsuklott
Az egész menet.
Lassan nyitottam ki a szemem. Fegyverropogást
Hallottam a Bródy utca felől. A szobában mindenki
Öltözött, fogta ócska vadászpuskáját és sietett az örs-
Vezetőhöz. Andris épp a bakancsát húzta.
„Szuez, Szuez, hosszú ez.” - mondta inkább magának, mint nekem,
majd felkelt és azzal az utánozhatatlan, görnyedt-sánta járásával
elindult az ajtó felé,
az egyetlen fényforrás felé.

Pomogáts Béla Ötvenhat és utókora

Fél évszázad múltán

Felidézni azt, hogy mi történt (velünk és velem) 1956. október 23-án és a magyar forradalom tizenhárom napja során, egyszerre az ünnep és a felelősség dolga. Ünnep, hiszen ez volt az a nap és az a majdnem két hét, amely felforgatta a magyarság huszadik századi történetét és felforgatta az én személyes sorsomat. És felelősség, minthogy a nemzeti történelem egy kivételes pillanata (legyen ez 1456. július 22.: a nándorfehérvári győzelem napja, 1703. június 16.: midőn Rákóczi Ferenc Vereckénél átlépte a magyar határt, 1848. március 15.: a Tizenkét Pont meghirdetése és természetesen 1956. október 23.) nemcsak ünnepi megemlékezéseket kíván, hanem közös felelősséget is ró a jelen nemzedékeire. Nekik kell elszámolniuk azzal, hogy vajon az ünneplő utókor miként tett eleget azoknak a történelmi kihívásoknak és kívánalmaknak, amelyeket a történelmi nap öröksége meghatározott.

Ünnep és felelősség – a szakralitásnak (is) fogalmai. És valóban, az ötvenhatos magyar forradalom emlékét idézve nemigen lehet eltekinteni attól, hogy ennek a napnak valamiféle szakrális jelentősége van. Hogy a most, fél évszázad távolából felidézendő történelmi esemény valamiképpen a történelem csodás, mondhatnám így is: misztikus fordulatai közé tartozik. Azok közé a váratlanul érkező történelmi események közé, amelyeknek nincs igazán teljes és megfelelő evilági magyarázata. Jó ötven esztendővel ezelőtt, érettségi előtt álló piarista diákként ismerkedtem meg a nagy tekintélyű teológus és filozófiatörténet-író piarista professzor, Schütz Antal Isten a történelemben című művével (valójában 1932 őszén a Pázmány Péter Tudományegyetem hallgatói számára tartott előadásorozatával), amely arról értekezett, hogy Isten időnként miként avatkozott be „közvetlenül” az emberi történelembe, vagyis mik voltak azok a gazdasági és társadalmi körülményekkel-tényekkel aligha magyarázható események, amelyek egyszerűben megváltoztatták az emberi történelem menetét. A történelemben ugyanis mindig voltak ilyen események: szinte váratlan fordulatok, amelyek teljes és végső magyarázata előtt a pusztán racionalitásnak meg kellett torpannia.

A tudós piarista teológus ebben a művében, miként maga mondja, a „következtetések láncát” olyan jelenségekbe „akasztja bele, amelyeket jellemez az, hogy kirínak környezetükből és előzetükből; új világot nyitnak, kezdeményezést jelentenek s épp ezért hangosan és jól érthetően a történelmi folyamaton kívül álló teremtő

erejű ok után kiáltanak”. Léteznek történelmi jelenségek, érvel Schütz Antal, amelyek „fölfelé hívnak”, amelynek láttán „lehetetlen volna föl nem kiáltanunk a Mózes-látó egyiptomi mágusokkal: Hic digitus Dei est, Isten ujja ez! Nos, ilyen csodákkal tele van a történelem. Csak ki kell szabadulnunk a megszokás öleléséből, s nyomban előttünk állnak jelentős történelmi tények, melyeknek színe előtt elutasíthatatlan a következtetés: így csak a világ és történelem fölötti abszolút személyes tetterő működhetik.”

Igen, léteznek olyan történelmi események, amelyek a kortársak (és az utókor) számára valóságos csodának tetszenek („annus mirabilis”-nek nevezte valaki 1956-ot!), és nekünk meg kell értenünk, meg kell magyaráznunk a csodát. Arra gondolok, hogy Márai Sándor gyönyörű költeménye, a Mennyből az angyal is a csodáról szól: „Angyal, te beszélj a csodáról. / Mondd el, mert ez a világ csodája: / Egy szegény nép karácsonyfája / a Csendes Éjben égni kezdett...”. Igen, 1956 a magyar történelem egyik csodája volt (mondjuk 1456, 1703, 1848 – és 1989 mellett), és amikor a magyar forradalom és szabadságharc emlékét felidézzük, erről a történelmi csodáról is vallanunk kell. Elvégre ilyen csodák fordítják új távlatok felé, viszik új utakra a nemzet életét.

Az ötvenhatos forradalom természetesen nem csak csoda, hanem történelmi, erkölcsi és politikai örökség is, amelynek helyzetével, sorsával, hatékonyságával az örökség gondozásával számot kell vetnünk, különösképpen most, a fél évszázados évfordulón. Tulajdonképpen minden történelmi eseménynek két arca van: az egyik, amelyet a történelmi dokumentumok, a hiteles (és nem manipulált!) történetírás és mindenekelőtt a kortársak emlékezete, valamint lelkiismerete őriz, és egy másik, amelyet az utókor szokott kialakítani. A kettő nagyon is eltérhet egymástól, kivált akkor, ha (miként ez ötvenhat esetében is megesett) a politikai szándék minden eszközzel az adott történelmi esemény valóságának és valódi értelmének az elfedésére vagy meghamisítására törekedett, vagyis átpolitizálta, a maga politikai és hatalmi igényeinek szolgálatába kényszerítette a történelmet.

A nemzeti történelem nagyszabású eseményeit mindig legendák veszik körül, mindig mítoszok övezik. Ezek a legendák és mítoszok rögzülnek meg a nemzeti emlékezetben és a kultúrában, így a szépirodalomban és a művészetben. A mitikus történelem mindazonáltal megőrizheti és fenntarthatja a történelmi események valóságos értelmét és jelentőségét, akkor is, ha bizonyos mértékben „átrajzolja” ezeknek a eseményeknek a valódi menetét. Így történt ez az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc történetével, amelynek legendákkal és mítoszokkal telített emlékét, mondjuk, Jókai Mór regényei (közöttük elsősorban A kőszívű ember fiai) és Gracza György valamikor igen népszerű ötkötetes történetírói munkája (Az 1848-49-iki magyar szabadságharc története, 1894-1898) hagyományozta át. Nemzedékek nőttek

fel ezeken a műveken. Az ötvenhatos forradalomnak nem volt ilyen szerencséje: emlékéit, hol agresszivitással, hol csak lagymatagon, évtizedeken keresztül meghamisították, rágalmazták és gyalázták, és a magyar köztudat, közvélemény valójában az 1989-1990-es rendszerváltás után sem tudott ezzel az emlékekkel és a hozzá fűződő szellemi, erkölcsi, politikai örökséggel mit kezdeni.

Mondjuk ki nyíltan, az ötvenhatos forradalom emléke valójában az egymással küzdő politikai erők marta-lékává vált és pártpolitikai helyezkedések eszköze lett. Az igen idős és nem mindig az értelmiségi igényekhez igazodó tagságra épülő ötvenhatos szervezetek inkább a politikai küzdelem terépeinek, mintsem méltóságában megőrzendő közös örökségnek tekintették (és használták) 1956-ot, és a forradalom eseményeinek tudományos vizsgálatára szakosodott intézmények (például az 56-os Intézet) valóban hiteles tudományos eredményei nem tudtak közvélemény-formáló erőt kifejteni. Jellegzetes tény, hogy a magyar irodalom 1989 után nem mutatott fel megvilágosító képeket a forradalomról (amit 1956-ról olvashatunk: Déry Tibor, Rónay György, Örkény István, Karinthy Ferenc, Galgóczi Erzsébet, Szakonyi Károly, Konrád György, Nádas Péter és mások regényei, elbeszélései még az 1989-et megelőző időkből valók!). És megfontolandó az is, hogy az iskolai történelemoktatás sem tudott igazán hiteles és lélekformáló tanítást adni ötvenhat eseményeiről, voltak bőven iskolák, amelyekben a legutóbbi időig nem is oktatták a magyar forradalom történetét. Az ötvenhatos forradalom tulajdonképpen nincs igazán jelen a nemzet kollektív emlékezetében, és a most következő fél évszázados jubileum, legalábbis ahogy magam tapasztalom, inkább az újabb pártpolitikai kisajátítások és csatározások alkalma lesz, mintsem méltó ünnep. Bár ne válnának valóra rossz sejtelmeim!

Egy diadal veresége

Az 1989-es történelmi esztendőben igen enyhe volt az október, az őszi nap ugyanúgy átmelegítette a várost, mint azon a nevezetes 1956. október 23-án. Első alkalommal akkor lehetett nyilvánosan és tömegesen megünnepelni a magyar forradalom kitörését: a kivívott szabadságot, amely nem volt tartós, mégis feledhetetlennek bizonyult. Délben az Országház erkélyéről az ideiglenes államfő bejelentette a Magyar Köztársaság kikiáltását, késő délután a Budapest Galériában megnyílt az a tárlat, amely bemutatta a Kádár János nevéhez fűződő megtorlás áldozatainak emlékére meghirdetett szoborpályázat terveit, este pedig, már mécsesek fényénél, tízezrek zarándokoltak a Kossuth térre, hogy meghallgassák az első szabad október 23-a szónokait.

Magam is ott voltam az emlékezők között, és miközben a Himnusz ünnepélyes dallama szétterült a sokaság fölött, arra gondoltam, hogy valamit visszakaptunk a történelemből: valamit, ami a mi nemzedékünk

számára örökre elveszettek tetszett. Hiszen ki hitte volna akár csak két-három esztendővel korábban, hogy a magyar országgyűlés történelmi épülete előtt vagy száz-ezer ember fog gyülekezni, hogy megemlékezék a vérbetaposott magyar forradalomról? Hogy a szónokok, akik mind megjárták a megtorló hatalom börtöneit, többet közülük halálos ítélettel sújtottak, és csak a nemzetközi tiltakozásnak köszönhetően maradtak életben, nos, hogy ezek az ötvenhatos szónokok egyszer nyilvánosan, nagy embersokaság előtt fognak hitet tenni 1956 eszményei mellett? Azt hiszem, igen sokan gondoltunk arra, hogy végre visszakaptuk történelmünk egy emlékezetes és példázatos eseményét, én magam pedig még ifjúságom egy darabját is, hiszen egyetemi hallgató voltam, amikor a hasonlóképpen hatalmas embersokaságban ott állottam a téren ama október 23-án: a pártlapból gyűjtött alkalmi fáklyák fényében, a híres „lyukas zászlók” alatt.

Visszakapott és elherdált, megtalált és újra elveszített történelem: erre gondolok most, midőn felidézem azt az 1989-es estét, ott, az országház előtt, a változtatni akarás eltökéltségében, a Himnusz fölöttünk, bennünk kavargó hangjaival. Annak idején, legalábbis a nyugati világban, sokan úgy beszéltek a magyar 1956-ról, mint egy idegen katonai intervencióval levernt nemzet erkölcsi győzelméről, amelynek történelmi érvényessége tartósabb a vereség következményeinél, minthogy a nagyvilág szemét sikerült felnyitnia arra, hogy a nemzetek közössége végre valóban felismerje a szovjet kommunizmus emberellenes, elnyomásra épülő rendjének természetét. 1968-ban a svájci emigrációban élő Molnár Miklósnak ezzel a sokatmondó címmel jelent meg könyve Párizsba: *Victoire d'une défaite (Egy vereség diadala)*.

Valóban: 1956 a történelmi, világtörténelmi események távlatosabb értelmé szerint egy eltiport és meg-alázott nép bátorságának és önfeláldozásának végső győzelme volt, amelyet azóta a közép- és kelet-európai történelem menete is igazolt. A mögöttünk lévő másfél évtizedben viszont sokak előtt úgy tetszik, hogy ez a történelem: a kommunista diktatúra összeomlása által is igazolt győzelem részben vereséget szenvedett, vagy legalábbis nem lett belőle végleges és maradéktalan diadal. Tulajdonképpen a „rendszerváltás” után bekövetkezett többszörös politikai meghasonlás, az ország felemelkedését váró remények megcsúfolása, a magyar társadalom egy részének nyomorba süllyedése és szinte az egész társadalom végzetes erkölcsi meggyengülése miatt. A katonai vereséget erkölcsi győzelem ellensúlyozta, ez az erkölcsi győzelem aztán elerőtlenedett, szétfoszlott, elherdáltatott a köznapok csendes, de kitartó nyomása alatt.

Egy világtörténelmi jelentőségű nagy összefogás és küzdelem szellemi, lelki örökségének eróziója következett be a szemünk láttára, a kezünk között. Mert a magyar 1956-nak valóban világtörténelmi szerepe volt, ezt jól látták azok, akik közvetlenül a vereség után kísérletet tettek a magyar forradalom és szabadságharc történelmi

tanulságainak összefoglalására. A francia Nobel-díjas íróra: Albert Camus-re, az olasz katolikus filozófusra: Romano Guardinire, a neves spanyol filozófusra: Salvador de Madariagara, a fiatal angol történészre: Bill Lomanra és az emigrációban élő Márai Sándorra, Cs. Szabó Lászlóra, Szabó Zoltánra, Kovács Imrére, Fejtő Ferencre, Király Bélára, Kiss Sándorra, Borbándi Gyulára, Molnár Józsefre, Molnár Miklósrá és Kende Péterre gondolok. Mindannyian arról beszéltek, hogy a magyar forradalom volt az első nagyszabású történelmi esemény, amely a nagyvilág közvéleménye előtt megkérdőjelezte a kommunista rendszer alapvető célkitűzéseit, és leleplezte a népeket elnyomás alatt tartó szovjet uralmat.

Történelmi példa

A magyar ötvenhatnak példázatos jelentősége volt, és egy történelmi példázatnak mindig erkölcsi értelme és dimenziója van: arra szolgál, hogy egy nemzet vagy éppen a nemzetek közössége általa tartsa fenn a történelmi előretartás reményét, általa világítsa meg újra és újra azokat az egyetemes és nemzeti értékeket, amelyek képesek fennmaradni egy zsarnoki rendszer terrorjának nyomása alatt is. Ötvenhatnak ez a példázatos jelentése és hagyománya a politikai élet és a történelem lelki és szimbolikus tartományához tartozik. Ez a példázat, ez a hagyomány éppen ebben a szimbolikus tartományban – mondhatnám így is: a történelem transzcendentális magaslatán – kapta meg igazi erejét és hivatását, amely abban állt, hogy a magyar népnek ellenálló erőt, bizonyos politikai immunitást és erkölcsi mintát adjon.

Ennek a példázatos és szimbolikus lelki tartománynak a csendes eróziója már a Kádár-korszak idején megkezdődött, midőn a nemzet, egyszerűen a túlélés érdekében, a mindennapi élet elemi követelményei szerint valamiféle „különbékét” kötött zsarnokaival, és legalábbis a nyilvánosság előtt, de többnyire a lélek belső színterén is elfogadta a megváltoztathatatlan tényeket. Ellenállásra szervezkedni nem lehet hosszú évtizedeken át, és senki sem várhatta el az egész társadalomtól, hogy egy egész korszakon keresztül nyíltan forduljon szembe a ráerőszakolt uralommal. A magyar népnek túl kellett élnie a zsarnokságot, és a túlélés stratégiája a köznapi munkában, a baráti közösségekben, a családi életben, a magánélet köreiből érvényesült. Ötvenhat öröksége és eszmevilága ilyen módon „szigetszerű” létre kényszerült: a magyar forradalom emlékezetét a börtönviseltek, az áldozatok közvetlen hozzátartozói vagy kis értelmiségi csoportok tartották fenn. Néhány ember, aki október 23-án meggyújtott egy mécsest, felolvasott egymásnak egy-egy régi verset, június 16-án kimerészkedett a köztemető 301-es parcellájába, és elhelyezett egy szál virágot a megtorlás áldozatainak jeltelem, besüppedt sírjain.

Máskülönben 1956 emlékeit szüntelen rágalmazta és persze tabu alá helyezte a hatalom, történelmünk egy

világgraszoló eseménye és példázata szinte elveszett az utókor számára. Mintha nem is lett volna: hősei „non person”-okká váltak, a személyes tapasztalatokat pedig jó mélyre eltemette a megélhetés kényszere, az óvatosság, a félelem. Történelmünk egy példázatos és jelképes eseménye, amelyről a szabad világban szinte mindenütt megemlékeztek, amely történelmi bűvópatak módjára időről-időre, így az 1968-as Prágai Tavasz és az 1980-as lengyel Szolidaritás-mozgalom idején, a felszínre tört és mintát adott, éppen Magyarországon a közélet és a nyilvánosság szintje alá szorult, és már-már a feledés áldozata lett.

Különösen így történt ez a kisebbségi magyarság és a szomszédos nemzetek közösségeiben, ahol még inkább érvényesült a kemény megtorlás, és még inkább politikai kényszerré vált a hallgatás. Ma már tudjuk, hogy főként Erdélyben és Kárpátalján ugyanúgy működött a magyar forradalom iránt rokonszenvet érző és ennek adott esetben hangot is adó fiatalokra támadó megtorlás, mint Magyarországon. Ismerjük azoknak az erdélyi és kárpátaljai magyaroknak a nevét és sorsát, akik egy egyetemi felszólalás, egy szűkebb körben elhangzott vélemény, akár egy temetői sírra helyezett szál virág miatt hosszú évekre váltak a börtönök rabjaivá. Nemcsak magyarok, hanem románok és ruszinok is, mi több, a magyarok után román fiatalokkal szemben hozták a legtöbb büntető ítéletet. Ezek a románok és ruszinok a bajtársainkká váltak, és valójában az ő szolidaritásukra, az ő áldozataikra lehetne alapozni az olyannyira szükséges és fontos Kárpát-medencei megbékélés ügyét.

A rendszerváltás után

Ötvenhat örökségének szomorú eróziója tovább folytatódott az 1989-es „rendszerváltozást” követően. Közvetlenül a nagy történelmi átalakulások után még igen sokan reménykedtünk abban, hogy ez az örökség eleven politikai mintát és kohéziós erőt fog adni az új magyar demokráciának, és ezt a reményünket néhány esemény, mindenekelőtt az 1989. június 16-án megrendezett temetési szertartás, melynek során a nemzet fejet hajtott vértanúinak előtt, 1989, 1990 és 1991. október 23-ának ünnepségei vagy a magyar forradalom emlékének 1990-es ünnepélyes törvénybe iktatása megalapozni és igazolni látszott. Ugyanakkor sokasodtak annak a jelei, hogy a magyar forradalom eszméinek képviselői nem megfelelő módon, és többször, sajnos, minden meggyőző erő nélkül adnak hangot ezeknek az eszméknek, és a társadalom nagy része, éppen az ötvenhatosok, az ötvenhatos szervezetek magatartása következtében, ismét közönyt tanúsít a magyar forradalom és szabadságharc emlékével és örökségével szemben.

A fellépő és osztódással sokasodó ötvenhatos szervezetek nagy része nem tudta megfelelő színvonalon képviselni 1956 ügyét, egymással is szüntelenül perben

álltak, vezetőik képteleneknek bizonyultak az érdemi összefogásra, nem egyszer személyes ambícióiknak rendelték alá, vagy a pártérdeknek szolgáltatták ki az ötvenhatos örökséget, és több szervezet vagy vezető is hajlamosnak mutatkozott arra, hogy szélsőséges csoportokkal vagy politikai kalandorokkal fogjon össze befolyásának növelése végett. Ugyanakkor a „rendszerátalakítást” követő kormányok sem érezték teljes és tartalmas elkötelezettséget 1956 szellemisége iránt, alig tettek kísérletet arra, hogy a megtorlásokért felelős funkcionáriusok és belügyi vezetők felelősségre vonassanak, nem gondoskodtak megfelelően azokról, akiknek életét tönkretette a megtorló hatalom, és teret engedtek annak, hogy méltatlan huzavonák legyenek 1956 eszméi és öröksége körül.

Az 1994-es választások után az ötvenhatosoknak új kihívásokkal kellett számolniuk. Eltekintve attól, hogy az állami ünnepek protokolljában 1956. október 23-án és június 16-án továbbra is nagy szerepe van, sokáig feltűnő hallgatás övezte a magyar forradalom és szabadságharc emlékét, és csak a forradalom negyvenedik évfordulója adott alkalmat arra, hogy 1956 történései ismét a megemlékezés fényébe kerüljenek, ámbr ekkor is lehetünk tanúi olyan eseményeknek, amelyek méltatlanok voltak 1956 szelleméhez. 1994 után hallani lehetett óvatosságra intó vagy fanyalgó tanácsokat, amelyek eltúlzottnak tüntetik fel azt a közéleti megbecsülést és hivatalos kultuszt, amely a forradalom emléke körül kialakult. A hatalmi apparátusokba, az államigazgatásba sok olyan ember került, akik korábban az állampárt és az állami ifjúsági szervezet funkcionáriusai voltak, és ösztönösen elfogadták azt a képet, amelyet a kommunista hatalom 1956 eseményeiről és szereplőiről évtizedek szívós propagandájával megrajzolt. A kialakult-kialakított történelmi értékrendtől nehéz szabadulni, erre talán csak olyanok képesek, akik korábban is függetlenül vagy éppen a hatalom ellenében tudtak gondolkodni, és persze voltak ilyenek a korábbi pártállami szervezetek tagjai között is.

Három érték

A magyar ötvenhat emléke és öröksége a mögöttünk maradt évtizedben szinte légtüres térbe került, és nem vált olyan politikai és erkölcsi örökséggé, amelyhez az egész nemzet igazodni tudna. Ismeretesek olyan közvélemény-kutatások, amelyek szerint a megkérdezett emberek túlnyomó többsége a magyar forradalom emlékével egyszerűen nem tudott mit kezdeni, és a forradalom vezéralakjait, így Nagy Imrét képtelen volt elhelyezni a nemzeti emlékezet Pantheonjában. (Előfordult, hogy a szabadságharcot eltipró szovjet haderő bábjaként hatalomra került Kádár János több rokonszenvpontot kapott a megkérdezettektől, mint a forradalom miniszterelnöke!) A társadalomban tapasztalható bizonytalanság és zavar érzékelhető most, a fél évszázados évforduló körül is, főként annak következtében, hogy ötvenhatot általá-

ban a politikai pártok magyarázzák és értelmezik, jobbára a saját közvetlen taktikai szükségleteik szerint.

Valójában ismét ott tartunk, hogy az 1956-os tépett lobogóhoz ragaszkodó csoportoknak, szervezeteknek és személyiségeknek újra kellene fogalmazniuk a magyar forradalom és szabadságharc máig érvényes eszméit és tanulságait. 1956 igen sok eszmét vetett felszínre, a nemzeti függetlenség hagyományos követelésétől a tulajdonképpen „harmadik utas”-nak nevezhető gazdasági és társadalmi modell gondolatáig. Ezek egy része, így az ország önrendelkezése, ha nem teljes mértékben is, mert a geopolitikai és gazdasági adottságok ezt teljesen nem engedik, lényegében megvalósult, más része, így a „harmadik utas” modell, megvalósíthatatlannak bizonyult, ámbr ennek a modellnek a javaslatait, amelyeket annak idején Németh László és a népi mozgalom reformgondolkodói dolgoztak ki, jobban figyelembe lehetett volna venni a „szociális piacgazdálkodás” rendjének kidolgozása során. De még így is vannak ötvenhatnak olyan eszméi és példái, amelyek megszívlelése és követése előnyösen hatna az ország életének és politikai kultúrájának alakulására.

Így mindenekelőtt a nemzeti szolidaritás élő szelleme. 1956-ról szólva sokan beszélnek arról, hogy a jelenben tapasztaltaktól eltérően akkor a nemzet egységesnek mutatkozott. Ha a forradalom netán győzött volna, ez az egység kétségtelenül a politikai pártok versengésének és küzdelmének adta volna át a helyét, a forradalmi napokban kialakult szolidaritásnak azonban nem kellett volna elvesznie. Ennek a szolidaritásnak ugyanis számos tanúságtétele volt, olyan, különben egymással ellentétes világnézetet képviselő személyiségek esetében is, mint Nagy Imre miniszterelnök és Mindszenty József hercegprímás. Utóbbi maga számol be emlékirataiban arról, hogy a forradalmi kormány mindvégig együttműködött vele, és Tildy Zoltán útján köszönetét fejezte ki november 3-i rádiószózatáért, majd az amerikai követségen vezetett naplójában is mindig megbecsüléssel és szeretettel emlegeti Nagy Imrét és a forradalom más vértanúit. Az ötvenhatos szolidaritásnak ez a lelki készsége és erkölcsi ereje azóta, fájdalom elveszett és az ország politikai pártjai és az ötvenhatos szervezetek máig sem tudtak megegyezni abban, hogy közösen emlékezzenek meg a magyar forradalom ünnepein.

Másik nagy ötvenhatos örökségünk az a nemzeti elkötelezettség, amely nem riadt vissza az erőfeszítésektől, sőt a személyes áldozatoktól sem. Ez az elkötelezettség bátorsággal és a forradalom igen sok vezetője esetében politikai bölcsességgel járt együtt. Mondhatnám, egy olyan államférfiúi látásmóddal és magatartással, amely csak történelmünk nagy pillanataiban, 1956 előtt utoljára 1848-1849-ben érvényesült. Ennek az államférfiúi látásmódnak és magatartásnak azóta alig vannak nyomai, a különféle érdekeket egyeztető és ezeket átfogó módon képviselni kívánó politizálásra alig van igény, és minden társadalmi csoport, politikai szervezet mértéket

alig ismerő módon kívánja érvényesíteni a saját érdekeit.

Végül elveszett az az erkölcsi emelkedettség is, amely az ötvenhatos forradalmat és szabadságharcot mindvégig jellemezte, amely elejét vette a minden társadalmi felfordulás idején szabad teret kapó fosztogatásnak, az egyéni bosszúk és leszámolások eszkalációjának. Igaz, előfordultak a forradalmi napokban népitételek, például a Köztársaság téren, ezeket azonban a forradalmi kormány sohasem hagyta jóvá, sőt erőfeszítéseket tett arra, hogy ha kell, fegyveres erővel szerezzen érvényt a törvényes rendnek, és konszolidálja a forradalom eredményeit. Ez az intézkedés éppen november 4-e után érte volna el első hatékony eredményeit, a szovjet intervenció így éppen a forradalmi rend belső önvédelmét akadályozta meg. Ma is érvényesnek tetszik mindaz, amit Déry Tibor az Írószövetség december végi közgyűlésén megállapított: „Senki nem vitatja ebben az országban, hogy volt, aki kihasználta, volt, aki visszaélt a forradalommal, s hogy külföldön is, belföldön is akadtak, akik a maguk üzleteit kötögették a népfelkelés cégére alatt. De az árnak irányát vajon a szenny szabja-e meg, amelyet magával sodor?”

A magyar ötvenhat a jelenben is erkölcsi mintát jelent, és mintának az értékei vajmi kevésbé épültek be a „rendszerátalakítás” után kibontakozó közéletbe, ahogy nem épült be ebbe a szolidaritás követelménye vagy a bátor és bölcs személyes elkötelezettség erkölcsi ethosza sem. A magyar forradalom és szabadságharc ötvenedik évfordulója egy politikailag szétesett, gazdasági gondokkal küzdő, kultúrájának eredeti értékeit feladni készülő, önmagával meghasonlott és tulajdonképpen jövőkép nélküli országot talál. Ha előre nézni és haladni kívánunk, ha úrrá szeretnénk lenni a súlyos gondokon, nézzünk előbb egy kicsit vissza: 1956. október 23-a igazságai ma is elevenek.

Befejezésül

1956 igazságai ma is elevenek, és ezt, fájdalom, talán jobban tudja Európa és a nagyvilág, mint mi magunk. Akkor, a forradalom és szabadságharc véres elfojtása után a világ bennünket siratott és ünnepelt, a magyar név, ahogy Petőfi Sándor írta egykoron, megint „szép lett”, akár 1848-1849-ben, és méltán büszkék lehetünk arra a megbecsülésre és szolidaritásra, amellyel az emberiség szabad nemzetei fejet hajtottak a magyar forradalom vértanúi és hősei előtt. (Egész kötetet lehetne összeállítani ezekből a nyilatkozatokból és vallomásokból, olyan világhírű angol, francia, német írókra és tudósokra hivatkozhatom, mint Raymond Aron, Haldor Laxness, izlandi Nobel-díjas író, Jean-Paul Sartre és Francois Bondy.) Egyetlen írói tanúságtételt idézek fel befejezésül, az irodalmi Nobel-díjas francia Albert Camus-ét. A magyarok vére című vallomásában olvasom: „A legázolt, a bilincsbe vert Magyarország többet tett a sza-

badságért és igazságért, mint bármelyik nép a világon az elmúlt húsz esztendőben. Ahhoz, hogy ezt a történelmi leckét megértse a fülét betömő, szemét eltakaró nyugati társadalom, sok magyar vérnek kellett elhullnia – s ez a vérfolyam most már alvad az emlékezetben. A magára maradt Európában csak úgy maradhatunk hívek Magyarországhoz, ha soha és sehol el nem áruljuk, amiért a magyar harcosok életüket adták, és soha, sehol – még közvetve sem – igazoljuk a gyilkosokat. Nehéz minékünk méltónak lenni ennyi áldozatra. De meg kell kísérelnünk, feledve vitáinkat, revideálva tévedéseinket, megsokszorozva erőfeszítéseinket, szolidaritásunkat egy végre egyesülő Európában.”

Lugossy Mária

Tekercs, 2001.

László Zsolt

Októberi eső

El kellene innen menni
 nagyon messzire
 Elnyelhetne az októberi sűrű eső
 A végtelen szürkületből
 kivakarhatna piszkos körmeivel
 a megtartó ösztön...
 A hűségért nem jár ajándék
 és nem kapható hitért ingyen sírhely
 Rozsdás konzervdobozban
 zörögnek mütyürke amulettjeid
 De lapockáid közé egyszer majd fekete
 Virágot tűznek a boldogtalan lopakodók –
 Bamba nagy állatként
 állnak el minden ösvényt a panelek
 Ide csak szeletekben ejti le
 árnyékát az ég is
 és beleragadunk az istentelen törpék köpetébe –
 El kellene innen menni
 nagyon messzire
 mert valahol még mindig visszasírnak
 maguk közé az ártéri fűzfák
 és estéknént megválaszolhatatlan
 bugyuta kérdéseimtől
 gyors lámpaoltásért vetődik kezéd...

Billog alatt nőttem
 míg Apám sűgva menekült
 és könnyezve vallott csalingázó disszidensek
 és tönkrevert emlékművek között –
 A tiltott hús édes nyeldekése
 egyedüli gyönyöröm mikor
 a ravatalon bélsárral
 kenik meg Lázár homlokát
 és csak a mű-vér tócsája fodrozódik
 a zselatin-fal tövében...
 A rácsok hol hidegek hol izzanak
 az összeomlásban a kiherélt
 és elabortált évek után
 a „neked vagy nekem sem” böszme civakodásban
 ahol a húgy szagú matracokról
 és a gégét lapogató tenyerekről
 már hajlandó megfedkezni mindenki –
 El kellene innen menni
 nagyon messzire
 ha vannak még
 az igazak közé...

Nem táru föl az ajtó
 mert ellopták a kulcsot
 Nem látható be a folyosó
 mert a bérencek lekapcsolták a villanyt
 Csak az agyban motoszkál
 az emlékezés izgága bogárkája
 mert a pszichében még mindig
 őrt áll egy jóllakott zsandár –
 Nem kárpótol senkit az enyvet levedző kegyelet
 és a végtelen szürkületben is megtartó ösztön
 Hiába jönnek majd el a kutatók
 történelmet csinálni ott ahol elmúlt már minden
 és hiába jönnek majd a mesterek
 ferde állványaikkal körbeszegve a romot
 a lebonthatatlanért...

Maradnom kell
 a soron következő teljes föltámadásig...
 Október 23-a van
 és a csönddel szennyezett szürkületben
 nyakamba csorog a hűvös esőlé –

Lugossy Mária

Kitelepítettek emlékműve (makett), 2005.

Selmeci György

Vitám a némasággal...

I.

Imre szavakat rendelt tőlem 1956-ról. Lassan vége a délutáni bornak. Hallom, egy költőbarát súlyos beteg, áttételes rákja van... Csak balra kell fordítanom a fejem és a szeptemberi délután furcsa melegében őrzőngő rovarfelhőket látok: él, aki él... Ablakom talán egy kereskedelmi tévé képernyője, melyben Isten szörnyeket hirdet eladásra. És a Semmi, a Téboly bankkártyával fizet: működik a Teremtés...

II.

1956-ban talán láttam 37 hullát. Létüknek semmi jelentősége nem volt, Isten azért teremtette valamennyit, hogy élettelen, roncsolt testek legyenek a Práter utcában, azért hívta életre mindannyiukat, hogy egy józsefvárosi, kilenc éves fiú retináján nyomot hagyjanak, hogy e két retina legyen az a rettenetes kút, amelybe belevesznek... Emígyen őrzöm a Kirgíz Hullát, aki zöld volt, borzalmas arcán a Medúza lila csókjával, aztán az a fej, mely almányira égett, ráolvadva a Vörös Hadseregétől kapott plasztik szemüveg... Érdekes, illatokra nem emlékszem. A jelenség az agy optikai sávjában történt...

III.

A tünemények 90%-a az agy optikai sávjában történik. Így a Keresztrefeszítés is, és Hyeronimus Bosch gnómjainak menete a Kereszt körül. De Rembrandt sem volt más, mint az Emberlélek optikai generátora: képekben mutatta meg a Lelket, amely az Állat méhéből születik és rászabadul óceánokra, őserdőkre, roppant, beteg agyagvárosokra, ahol üveglapokat tör és szaggat szét a nép, mert nincs kenyér és nincs víz, s a nedves méhből emberáradat születik nyomorra-örületre, előzőlni Isten sakktabláját...

IV.

Vajon kik tisztították meg a Práter-utcai keresztveződést a lenszőke fiatal hullák maradványaitól, akiknek nyomasztóan egyszerű agyában Natasák táncoltak, vagy ittak málnaszörpöt egy idegen koraestben, valahol a fehér ember civilizációjának keleti határán..? Mi volt ez a Baleset? Erre nincs válasz. Ma már furcsa amnéziában botorkálok át a napokon, hogy mi volt 50 évvel ezelőtt, az nem más értelmében, mint szürke lap, foszló kartoték, lebegő, könnyű, a neve-nincs szereplők nagyon homályos portréi, mert hiszen elvesztek, további sorsuk geológiai probléma, az anyag lebomlásának komor szertartása és processzusa... Még soha nem imádkoztam értük, pedig lelkek voltak: paraszt a kies sakktabla mértani örületében, talán futó és ló és bástya...

Zádor Pál

Húszévesen 56-ban: ötven éves emlékek

Ez a beszámoló arról a rövid ideig tartó periódusról szól, amelyben én és hasonló korú magyar kortársaim fellázdunk a Magyarországra kényszerített, megvetendő szovjet rezsim ellen, majd sikertelenül állunk ellen a szovjet „felszabadítás” második hullámának.

Egy 2006-os beszélgetést idézve kezdem. A szereplők: Várallyai Gyuri, aki ebben az időben műegyetemista volt, november 4-dike után az USA-ba emigrált és itt Association Hungarian Emigré Students intézmény elnöke lett. Jőmagam az ELTE matematika szakos hallgatója voltam Budapesten, és először Oxfordban kötöttem ki, később Amerikában vállaltam állást, mint alkalmazott matematikus.

Ezt az írást Kabdebó Tamás barátom kérésére készítem el, de előre kell bocsátanom, hogy nem vagyok sem történetész, sem hivatásos író.

Tehát Várallyai: „a mi forradalmi generációnk nem járt rosszul. Céljainkat elértük, mielőtt túl öregek lettünk volna, hogy ennek ne örüljünk.”

Zádor: „Igen, ami bennünket, Nyugatra menekülteket illet, itt Amerikában. Ez igaz. Ám más menekült magyarok rosszabbul is jártak. Nem tárt karokkal várták őket, sőt, megöregedtek anélkül, hogy vágyaik beteljesülését megérték volna. Felidézhetek olyan visszaemlékezést, melyet Alekszandr Kerenszkij mondott el az Oxford & Students épületében, 1957-ben. Ő, aki Szentpétervárott 1917-ben az utolsó nem bolsevik kormány miniszterelnöke volt, megjósolta, hogy a szovjet rendszer a 80-as években megbukik. Oxfordban az ötvenes években senki sem vette őt komolyan, és Kerenszkij meghalt húsz évvel a Szovjetunió bukása előtt.”

Az én céлом most az, hogy egy viszonylag teljes és tényhű beszámolót adjak azokról az eseményekről, amelyekben részt vettem. Nevezhetnének engem a véletlen adta forradalmárnak is.

Hogyan és miért vettem részt a forradalomban?

1955 tavaszán nőtt a fény, de a nemzet hangulata sötétedett. Nagy Imre könnyebbítése alig egy évnél tovább tartott, mikor Rákosi kommunista csapata visszanyerte a hatalmát, mely az ő négy kegyetlen évét és visszatérését jelentette, azokat az időket, amelyek Nagy Imre 1953-as júniusi beszédét megelőzték. Tömeges letartóztatások árnya kísértett ismét és a százárs visszatérése. Az emberek

úgy rejtőzködtek, ahogy tudtak. Az egyik mód az volt, hogy az ember a hitébe zárkozott, mielőtt bűnbakká tették volna. Huszonhét éves bátyám, István, erről beszélt, amikor én, a másodéves hallgató tüntetést akartam szervezni a politikai restauráció ellen. István visszavonult a szanatóriumba, ahol a stresszes idegi kimerülteket kezeltek. Bátyám ott főleg aludt és egy időre az ő problémája megoldódott. Távol akart maradni az egyetemi bűnöst kereső ceremóniáktól. Erre szolgált az alvó kúra.

Én viszont fiatalabb, naivabb és izgatottabb voltam, ha úgy tetszik, önként vállaltam a bűnbak szerepét. Bátyám bölcs tanácsát megkerülve részt vettem a diákvezetők számára szervezett kétnapos szemináriumon. (1953-ban a matematika fakultás demokratikusan megválasztott képviselője voltam.) A szeminárium unalmas volt. A kérdés-felelet periódust a hallgatóság semmitmondó kérdései követték. Ebből elegendem volt. Felálltam és megkérdeztem, miért nem rehabilitálták még Rajk Lászlót. Dermedt csönd támadt. A vezetők visszavonultak és megvitatták a teendőket. Azt határozták, hogy a szemináriumnak vége és hazaküldenek bennünket. Ezt rosszul tűrtem: ma is érzem azt a félnék, növekvő rebellis izgatottságot, amit kérdésem föltevésakor éreztem.

Hát igen: az ezt követő indiszkrét ifjúsági beavatkozásaim eredményeként, mint a „nép ellenségét” kizártak az egyetemről. Ez másodéves vizsgáim előtt történt. Bár ez leterített engem, (az akkori) politikai büntetéseket figyelembe véve nem jártam túl rosszul. (Lásd: deportálás, kitelepítés, kényszermunka, börtön, halál.) Én és egy diáktársam a tanszékről voltunk a helyi bűnbakok – kettő az országos sok közül. Rákosi eredetileg letartóztatásokra és kivégzésekre is gondolt, ám a Sztálin utáni korszakban meg kellett elégednie az intézmények „tisztogatásával”. De hát ez a „könnyebb” büntetés sem volt csekélység, mivel az álláslehetőségeket korlátozta, és felrémlett a katonai behívó árnya, a hároméves katonai szolgálat, valamelyik munkaszolgálatos osztagban, ahová a politikailag megbízhatatlan elemek kerültek. Nem volt olyan eljárás, mely a kizárást visszafordíthatta volna. A fakultás dékánja, Fuchs László algebra szakértő volt, később a New Orleans-i Tulare Egyetem tanára lett. Akkoriban Fuchs már két év óta ismert engem, hisz újonc létemre is részt vettem haladó szemináriumain. Fuchs akkor nem szólított a szokásos elvtársnak, úrnak nevezett és felszólított, hogy vegyek részt a termelő munkában, így érdemelve ki, hogy majd egyszer visszakerülök az egyetemre. Fuchs, sok máshoz hasonlóan, rendszerhű tanár volt. Több diákújság meghurcolta a nevemet, másokéval együtt, mint bajkeverőkéét. Egy ízben tiltakoztam, hogy állításaik nem felelnek meg a valóságnak. A cikkíró visszaüzent, hogy a tények nem számítanak, mivel állításai igazát vitatni nem lehet. Mivel ő nem volt filozófus, nem kérdezhettem meg, hogyan lehet igazi, ami ellentmond a tényeknek?

Debrecenbe és vissza

1956 nyarán ismét más szelek fújtak, és egy más fakultásbeli diáknak, Fehér Ferencnek köszönhetően – aki szintén „bűnbak” volt az előző évben – visszakerülhettem az egyetemre, de nem a budapestire, hanem a debrecenire. Ebből elegendem volt. A debreceni diáktüntetések akkor szerveződtek, amikor a budapestiek. Lelkes tömeg vonult végig a Piac utcán, október 22-én. Azon az estén a diákszövetség is újraszerveződött, s én felajánlottam szolgálataimat. Nem ismertem senkit, engem sem ismertek, de mihelyt tisztában lettünk a pesti helyzettel, engem is behívtak a szervezők közé. Október 23-ára is tüntetést szerveztünk. Ez élénkebb volt az előbbinél és bár ez is békés tüntetés maradt, sok vörös csillag lehullott az épületek homlokzatáról.

A részvétel e munkában vérpezsdítő volt és maradt emlékeimben. Október 24-én rendeletileg betiltották a tüntetéseket.

Mindenesetre a diákszövetségi értekezletek folytatódtak, és elhatároztuk, hogy kapcsolatba lépünk a nagyobb ipari vállalatok munkástanácsaival. Az egyetem hamarosan helyet adott egy közös diák-munkástanács értekezletnek, ahol a 12 ponthoz hasonló követeléseket vitattunk meg. Az átgondolt követelések listájáról hiányoztak a túlzók vitapontjai, mivel a diákvezetők jól kézben tartották az események folyását. Egy ilyen extrém javaslat volt például, hogy a „zsidók szereplését korlátozni kell a közéletben”. Ezt visszautasították, mondván, „erre sem az idő, sem a hely nem alkalmas”. A lista még készülében volt, amikor én Pataki Gyurival és másokkal együtt már Pestre utaztam, hogy összeköttetést keressek az ott székelő Nemzeti Tanáccsal. Kocsival mentünk október 26-án. Gyuri és én diákdelegátusok voltunk, ideiglenes igazolvány birtokában. Az autó másik két utasa, azaz annak birtokosai a Debreceni Kommunista Párt két képviselője volt, akiket a városi szervezet jelölt ki tájékoztódásra. Igazolványaik nekik is voltak. Megegyeztünk abban, hogyan viselkedjünk, ha blokád állná el az utunkat. Ha forradalmárokkal találkozunk, elővesszük az igazolványokat. Minden jól működött Gödöllőig. Szolnok után apró izgalomban volt részünk. Az ellenőrző pontnál az örök látván a két kommunista igazolványt, intettek, hogy mehetünk. Ám amikor észrevettük, kettővel többen vagyunk, meg akarták állítani a kocsit. Előre! A sofőr gáz adott és elrobogtunk.

Aznap késő délután a Gödöllői Mezőgazdasági Egyetemen kaptunk szállást. Az ottani diákokkal elmeséltük egymásnak a történeteket, de egyre sötétebb hangulatban, elmenekülvén Budapestről Gödöllő felé tartottak, hogy „visszafoglalják” a várost. Ám megoldás találtatott. A helyi rendőrfőnök megállapodott az oroszokkal, hogy semleges marad, és biztosítja, hogy senki nem támad meg senkit. Az oroszok ezt közölték az ávos brigád parancsnokával, aki csapatát máshová vezényelte. Következő reggelen, 27-én, szombaton Pestre vezettünk.

A város aránylag csendes volt ezen a hétfvégén. Pár napig a béke reményében éltünk, nem fogván fel, hogy a csendesség rövid életű lesz, mint egy hurrikán előtt.

A győzelem napjai Budapesten

November elején érzékeltek, hogy mindannyiunkat elsöpör majd a hurrikán, melynek közepe itt forgolódott. November elején Nagy Imre miniszterelnök bejelentette, hogy Magyarország kilép a Varsói Szerződésből. Másodikán a szovjet csapatok körülférték a repülőtereket, negyedikén Nagy bejelentette: „csapataink harcban állnak”, védik az országot a Szovjetunió támadása ellen. Hajnalban ágyúördögés hangjára ébredtünk - ez visszahozta emlékezetembe Budapest 1945-ös ostromát -, percekbe tellett, hogy megérezsem: elérteztünk a véghez. Gyorsan felöltöztem és félkábult állapotban fél órát gyalogoltam, hogy az Izabella utcából, ahol megszálltam, beérkezzem a Forradalmi Diáktanácshoz. Sötét volt és hideg, a levegő párás, köd ülte meg a tájat, és az eső elkezdett csöpörögni.

Hozzám hasonlóan mások is oda igyekeztek. Egymás társaságát kerestük, de a hangulat nyomasztó volt. Beszéltünk az ellenállásról, a Nyugathoz intézett segélykérésekről, az önfeláldozásról, a rezignáltságról. Én nem tudtam, mi tévő legyek. A többség hasonlóan érezhetett. November 4-dike után pár napig nem dúltak harcok a Diákszövetség épülete körül. Persze, hallottuk az ágyúk szavát, és a barátok és küldöncök beszámoltak az ellenállás gócairól. Úgy emlékezem, azon a szerdán szembe-sültem a választással, hogy kapcsolódjak-e egy harcoló csoporthoz, akik a közeli épületet védtek kézifegyverekkel, vagy engedelmesskedjem a parancsnak, amely elrendelte a saját épületünk kiürítését. Egy órán keresztül töprengtem így, míg végül a nyílt harc ellen döntöttem. Noha nem voltam pacifista, nem gyűlöltem annyira az oroszokat, hogy ölni készüljek őket. Csak azért, mert ott vannak. Továbbá tisztában voltam azzal, hogy a fegyveres ellenállás legfőbb kitalja a vereség idejét.

Röplapok osztogatása

Ám a küzdelmet nem adtam fel. Néhányan úgy véltük, hogy az új hatalom ellen a budapesti dolgozók sztrájkjával kell küzdeni. Ezt úgy kezdtük, hogy sztrájkra buzdító kiáltványokat nyomtattunk és osztogattunk ott, ahol lehetett. Krassó Gyuri barátom, bátyám egykori osztálytársa, egy ósdi Gestettner masina és papír birtokában volt. A sztrájkfelhívást Konrád Gyuri és Krassó Miklós fogalmazták. A röpirat néhány rövid cikket tartalmazott, melyek az ellenállás akkori eseményeiről szóltak, s felhívást, hogy e röplapot adják tovább barátok kezébe. Korai szamizdat volt ez tehát. Úgy emlékszem, hogy magunkat Forradalmi Diákbizottságnak neveztük. A számban nem vagyok biztos. Csütörtökön már megkezdődött a kiosztás, és én egy barátommal Pest különböző ellenállási gócait kerestem

fel. Gyalog mentünk, a villamosok, buszok nem jártak, a hidakat eltorlaszolták és délután 5 órától kijárási tilalmat rendeltek el. Buda, Csepel, Újpest túl volt a hatáskörünkön. Arra számítottunk, hogy felkeresvén az ellenállókat, megtudjuk, ki mit csinál, majd ezekből az információkból új röplapokat gyártunk. Ez aránylag simán ment, noha jó páran nem nyilatkoztak arról, hogy csoportjuk mire készül, illetve, nem járultak hozzá, hogy az ottani információkat kinyomtassuk. Ezek a felkelők a VII. kerületi Rákóczi út egy háromemeletes házában tartózkodtak. Eleinte barátságosak voltak, és elmondták, hogy egyrészt az oroszok, másrészt az üzleteket fosztogatók ellen védekeztek. A feszültség érezhető volt, mivel számítottak arra, hogy épületüket az oroszok meg fogják ostromolni. Ez be is következett. Ám még ezelőtt történt, hogy a társam a csoport fegyveres felkészültségéről tudakozódott; ez gyanút keltett, és bezártak kettőnk egy félórára, két közeli fürdőszobába. Megrémültem attól a lehetőségtől, hogy saját bajtársaink áldozatai lehetünk. Aztán a parancsnok kihallgatott, és hitt nekünk. Szabadon engedett, sőt, nógatott, hogy az elkövetkező csatában vegyünk részt. De – amint azt fentebb is elmondtam - nem voltam kész meghalni és ölni sem.

Addigra már érvényben volt a kijárási tilalom, tehát kilopakodtunk és telefonfülkétől fülkéig futva jutottunk haza, el-elbújva az orosz tankok elől.

A munkástanácsok megszervezése

Úgy emlékszem, november 12-dike volt, hogy Krassó Miklóssal Csepelre mentünk, autóval, melyet a forradalom nevében kölcsönöztünk, hogy megtapasztaljuk, mit lehetne tenni egy Nemzeti Munkástanács megszervezése ügyében. Az ötlet úgy kerekedett, hogy Miklóssal a pesti Duna-parton gyalogoltunk és ő megjegyezte, hogy ha van még remény, az egy Nemzeti Munkástanács megszervezésében rejlik. Filozófus lévén azt is elmondta nekem, milyen történelmi analógiák vannak erre. Meghallgattam őt, és azt mondtam: próbáljuk meg.

Amikor kora délután Csepelre érteztünk, a helyi Munkástanács éppen ülésezett. Hatan-nyolcan ültek egy nagy asztalnál, mely helyet adhatott volna harminc embernek is. Az asztal túlsó végében, mintegy háttal a falnak, három-négy marcona orosz tiszt ült, sarzsijuk magasabb rangot sejtetett. Ültek és hallgattak, illetve hangjukat nem hallottuk. Nem érthettek magyarul. Miklós felszólalt. Azt mondta, hogy ő tagja az Újpesti Munkástanácsnak és Újpest és Csepel egy egyesült munkástanácsot kell, hogy alkosson. Javaslatát elfogadták és néhányan kimentek a teremből, hogy újpesti kollégáikat felhívják telefonon a tervre vonatkozóan. Az egyesülő gyűlést másnapra hívták össze Újpestre. Én felajánlottam, hogy a Diákszövetség nevében – ebből persze nem sok maradt már – más munkástanácsokat is értesítsek.

Az összevont gyűlés november 13-án ült össze az

Egyesül Izzó színház nagyságú termében. Történetesen 1955-ben, egyetemi kizárásom után, pár hónapig ebben a gyárban dolgoztam. Krassó Miklós mondta a bevezetőt, de nem jó fogadtatásra talált, még személyi hitelét is kétségbe vonták. Az történt ugyanis, hogy azokat az újpěstieket, akik őt előzőleg keresték, november 14-ére már letartóztatták. A jelenlévők tehát nemigen ismerték őt és hadaró beszédstílusát sem értékelték. Mindennek ellenére a gyűlés elérte a kitűzött célt. Egy Egyesült Budapesti Munkástanács jött létre, mely a jövőben egységesen készült egységes követelésekkel fellépni. Némi vita után a gyűlés megegyezett abban, hogy delegátusokat küld Kádárhoz, akik átadják a követelések listáját, majd megtárgyalják azokat vele – a budapesti munkások nevében. Én felajánlottam, hogy egyetemista kiküldötként velük megyek.

A Parlamentben a Munkástanáccsal

Úgy emlékszem, hogy a Kádárral való parlamenti találkozás délután 2-re volt kitűzve. Egy nagy asztal köré ültettek bennünket. Vártunk, vártunk, csöndben vártunk. Órák múltán megjelent Kádár kíséretével és az asztal fölé ült. Rosszul nézett ki, ragyás arca kimerültségről árulkodott, szeme beesett volt, de a hangja erős, bár színtelen. Az ülés teljes lefolyására nem emlékszem, de mindenesetre átadtuk követeléseinket. Kádár hosszan beszélt, kitérőkkel. Többször hangsúlyozta, hogy előzőleg a nagy kínai nép vezérének, Mao Ce-tungnak a követelést tárgyalta. A Kínai Kommunista Párt teljes mértékben támogatta a Magyar Szocialista Munkáspártot, mondta Kádár. Hallgatólagosan azt közvetítette Pest dolgozóinak, hogy legyünk türelemmel, a saját akcióira ő Mao Ce-tung áldását várja. A szovjet csapatok visszavonásának kérdését, mint nem odavaló ügyet, elutasította. Az ülés 5 óra után, már a kijárási tilalomba belenyúlóan ért véget, páncélkocsikba ültetve szállítottak minket haza. Különös, hogy akkor nem tartottam attól, hogy más helyre visznek, mint haza, hiszen nem volt, aki megakadályozhatta volna a sofőrt, hogy ne éppen egy Szibériába tartó csoporthoz csapjanak bennünket.

Elhatározom, hogy elmenekülök

November 15-én megjelentem azon a Munkástanács ülésen, melyet egy hetedik kerületi szakszervezeti épületben rendeztek. A Budapesti Munkástanács addigra már életbe lépett. Mivel én már nem képviseltem senkit, nem kértek fel arra, hogy közreműködjek. Kisebbszolgálatokat végeztem. Délben arra kértek, hogy illetékteleneket ne engedjek be az értekezleti szobába. Az ajtónál őrködtem, amikor egy energikus fickó, másik négy-öt kíséretében be akart menni. Nemet mondtam. Ekkor kezét nyújtott és azt mondta: „Biszku vagyok”. Én udvariasan feleltem: „Zádor vagyok”. Elsöpörtek, sértődöttek.

Aztán jutott eszembe, hogy nem kellett volna Biszkunak megmondani a nevemet. De hát csak azt észleltem, hogy egy barátságtalan emberrel volt dolgom. Nem tévedtem. Biszku nemsokára belügyminiszter lett.

Elhatároztam, rezignáltan, hogy elhagyom hazámat. A forradalom további kilátástalansága, az attól való félelem, hogy a hozzám hasonló diák aktívákat elfogják majd, a pozitív tennivalók hiánya (az egyetemeket is egy időre bezárták), a pénzhány és sejtésem, hogy bátyám már külföldön lehet – mind-mind tényezők voltak elhatározásomban. Nem kalandra vágytam, a véletlenek forradalmárából a véletlenek emigránsa lettem.

Néhány rossz indítás után Krassó Miklóssal társulva indultam a határ felé.

Elhagyom a fővárost

A kopogtatás, az a megjósolható, félelmetes bezörgetés december 18-án, egy hotelszoba ajtaján hallatszott Győrben, tehát a Pest-bécsi vonatút felénél. A forradalom előtt az ilyen kopogás letartóztatást és valószínűleg börtönt is jelentett – most ez kevésbé fenyegetően hangzott, talán a visszautat jelentette Pestre és pár nap fogdát eközben. Ám Miklós már elővette a NAGYEREJŰ IGAZOLVÁNYT, mely a bőrkabátos kopogtatóra úgy hatott, mint a feszület a sátánra. Az igazolvány megtette a magáét, hiszen előzőleg Miklós maga fogalmazta azt, maga gépelte, írta alá és maga stemplizte. A Magyar Írók Szövetségének nyomtatott felirata díszelgett a papíron, a következő szöveggel: KRASSÓ MIKLÓS ÉS ZÁDOR PÁL, AZ ÍRÓSZÖVETSÉG KIKÜLDÖTTJEIKÉNT SOPRONBA UTAZNAK, AHOL KÖTELESSÉGÜK MEGÁLLÍTANI A NYUGATRA TÁVOZNI AKARÓ ERDÉSZETI EGYETEM DIÁKJAIT. Az írás kérést is tartalmazott, hogy a közegek segítsék a delegátusokat megbízásuk teljesítésében. Eme igazolvány és a szerfölkött fontos megbízás birtokában sértetlen elutasítottuk a kopogtatókat, mert pihenésünkben megzavartak bennünket. Az igazolvány és Miklós határozott hangja megjuhászította a toladókat. Szinte hallottuk, hogy összecsapják bokájukat és jó szerencsét kívánva eltávoznak.

Másnap reggel a középkorú pincérnő szájtátva konstataulta, hogy a különben üres étkezdében ülünk, és reggelit kérünk. „Hogyan, a többieket mind elvitték és magukat nem?” A pincérnő tudta, hogy az előzőleg ott tartózkodók valamennyien disszidálni akartak. Őt nem szerettük volna átverni, tehát csak vállunkat rándítottuk kérdésére.

Győr, a Duna könyökén fekvő város, félúton van Pest és Bécs között. Ebből a városból irányította a Dunántúli Forradalmi Tanács a Dunántúl forradalmi ügyeit a forradalom diadalmas napjaiban. Szigethy Attila, egy középkorú ember volt a vezető, aki fiatal korában a parasztpárthoz tartozott, képviselőként. Képviselő volt a II. világháború utáni parlamentben, aztán félreállí-

tották és a Kistölgyfajamajor Állami Gazdaság igazgatója lett, közel az osztrák határhoz. Bátyám, István, diplomáját elnyervén ebbe az állami gazdaságba került, mint közgazdász. Ez amolyan exilium volt egy ambiciózus fiatalembernek. Noha István nem volt kifejezetten lelkes állami gazdasági közgazdász, mégis jó barátságba került Szigethyvel. November 4-ike, a szovjet invázió után, István külföldre távozott.

Reggeli után felkerestük Attilát hivatalában, bemutakoztunk, elmondtuk, mi történt a hotel többi vendégével, kérdeztük, István hol van és segítséget kértünk a határátlépésben. Szigethy megnyugtatóan, ne aggódjunk az elfogottakért, általában egy fél napon belül eleresztik őket. Attila figyelemreméltó ember volt. Egyike volt azon keveseknek, kiben a komolyság és az életvidámság jól keveredett, humorral fűszerezve. Azt mondta, hogy István már bizonyára Ausztriában van és segít nekünk is a határ átlépésében. Aztán átadott nekünk egy bizonyos Péternek címzett levelet, melyben közreműködését kérte. Az akkori idők kifacamadott logikájával úgy érvelt, hogy Péter, aki rá, Attilára kémkedett, de egyelőre nem tudta, mi történhet vele, Attilával, miniszter lesz-e vagy letartóztatott, ebben a felemás helyzetben segíteni fog nekünk. Azt is megmagyarázta, hol találjuk a gazdaságot, ahol Péter tartózkodik.

Ekkor volt tehát először és utoljára, hogy Szigethyvel találkoztam. Hálás vagyok és voltam neki, csakúgy, mint Győr, a városa. Talán viszontlátom Győrt. Így is történt. A Balaton felől közelítettünk a Nagy Imréről elnevezett sugárúton, mely belefutott egy másik, a Szigethy Attiláról elnevezett sugárútba.

Péter, egy sovány, jelentéktelen fickó, először barátságosan volt, majd a levelet elolvastva készsége lett. Egy fészkerben csinált nekünk fekvőhelyet, hajnalban fölkeltek és elmagyarázta, hogyan jutunk át a határon. Hat-hét kilométert gyalogoltunk a fagyos földön, holdvilágos ég alatt. Alaposan átfagyunk, mire egy keskeny folyóhoz értünk, amely a határt jelentette. A magyar oldalon kb. 3 méter magas töltés húzódott végig, ezen két fegyvertelen határőr katona állomásozott. Figyelték a belátható tájat, ezen egy öregembert csónakjával, két határátlépőt és Pétert, aki az örökkel egyvonalon állt. Az osztrák oldal sík terület volt, üres. A csónakos intett nekünk, beszálltunk, a csónak orrát az osztrák rész felé irányította és – néhány-szor meghúzva az evezőt – az osztrák oldalon tett partra minket. Nem fogadott bennünket piros szőnyeg. Csak évtizedekkel később jöttem rá, hogy a határőr katonák másképp is viselkedhettek volna.

Attila nem járt jól. A rákövetkező tavaszon rá akarták bírni, hogy Nagy Imre bekövetkező tárgyalásán tanú legyen. Attila nemet mondott, számolva azzal, mi járhat a nemmel. Letartóztatták, öngyilkosságot kísérelt meg, először az ereit vágta fel, aztán két kísérlet után harmadikra kiugrott annak a kórháznak a harmadik emeletéről, ahol mint sebesültet kezelték és fogva tartották. Egyik óre

elhagyta a szobát, a másik elaludt. Mindezt nemrég tudtam meg az 56-os Intézet révén. Én azt gondoltam, hogy Attilát őrzői lökték ki az ablakon, mert el sem tudtam képzelni, hogy egy olyan életvidám ember, mint ő, öngyilkos legyen. Most már tudom, hogy öngyilkos lett, mert attól tartott, hogy a vallatás során megtörik őt és semmiképpen sem akarta barátait és az ügyet elárulni.

December 5-6-án Londonba szállítottak bennünket repülővel, Düsseldorfon keresztül. Londonban az elegáns Hyde Park hotelben kaptunk pár napra szállást. Aztán Oxfordba vittek busszal. Az utazásra jól emlékszem és a valószínűtlenség érzésére, mely akkor elfogott.

Oxfordban az első szállásom egy Nobel-díjas amerikai professzor, Harold Urey kényelmes lakásában volt, aki a Balliol Kollégiumban volt akkor amerikai vendégtanár. Bátyám a Trinity Kollégiumban lakott, ahol később gazdaságtan tanulmányokat folytatott. Oxfordban jól bántak a magyar egyetemistákkal. A British Council haladó tanfolyamára is beíratk.

Történt, hogy Erdős Pál, a híres matematikus, Oxford terein sétálgatott és ott elbeszélgetett velem. Senki sem árulta el Erdős véleményét, de ő elmondhatta az Oxford Egyetem embereinek, hogy otthoni képzésem valós és vegyenek fel 1957-ben, hivatalos magyar egyetemi papír híján is. Így hát két év kiesés után ismét alkalmazott matematikát tanultam és 1958-ban B. A. képesítést nyertem. Később, mint graduált diák a Stanford Egyetemen matematikai szakán tanultam. A Szputnyik fellövése utáni időkben a természettudományos képzettségű diákok kapósak lettek Amerikában és engem immáron nem úgy kezeltek, mint magyar menekültet, hanem mint volt oxfordi egyetemistát. Aztán, 27 évesen, PhD képesítéssel a kezemben csak egy érdekes háttérrel rendelkező „bevérdorló” lettem. Az én magyarságomban összekapcsolódik '56 '44-gyel, amikor városom zsidóságának zömét, köztük özvegy apámat is elvitték. Bátyám és én Budapesten bujkálva éltük át ezeket az időket. Számunkra az oroszok felszabadítók voltak.

Angolból fordította Kabdebó Tamás

Lugossy Mária

Történelmi idézetek III., 2003.

Pék Pál

Fától fáig

„Könnyűnek találja a völgy kavicsait
és felvonul mögötte az egész világ.”
(Jób 2 21.33)

Veres a lomb, lázbeteg. Ha
mégis visszajárok,
világomtól taszítanak
bundás igazságok.

Fölbred a pernyeszag, és
zúdul át a tájon –
Fölforgatott mezeinkre
bámul szabadságom.

Nemzedékem, mint a füst, már
ellobbant ott. Máig
fölkentjeit mért uszítja,
vadat, fától fáig?

Mért látom én vakon így a
gyolcsba borult gallyat?
Sortűz után neve sincsen
már a boldog partnak!

Hiszen mit e földre mértek,
rám is azonképpen –
Uram, add, hogy az a láz még
szelídítsen szépen...!

Lepcses szájú latrok hogyha
tátogatják a semmit –
Uram, add, hogy ne kiáltsam
mindannyiunk veszti!

Ha mint Jób, majd elátkozom
születésem napját,
lesz-e szám itt számba venni
hitek elmúlását...?

Lesz-e szám, ha szörnyeimmel
szétzüllik a lélek?
Akkorra a gyökerek közt
csak a férgek élnek...

Akkorra már nem én vagyok –
Túl az idő árján
árnyam nélkül állok néma
kapud előtt, gyáván...

Semmi sincs, mint följánljak,
csak a hülyék mersze,
ahogy ma egy üres égben
hisznek, fölszögezve.

Október

Verem volt,
hol futva futtunk,
holdas arcok, dög-kutak,
csonka mezők elorozott
tisza teste,
partokat
megemésztő kupec-idő,
sehol-haza,
hókarám,
fiúk, ahogy szökdöstek csak
át az éjek városán,
világ csöndje
háromölnyi
mocsok, amit beragyog
aknazáron túl a Távól
esélye,
a Nagy Titok.

Mansfeld

Látomásunk ködbe romlik.
S ha visszatódul, hűlt helyén
nem lesz más, csak ikrásodó,
hantba ásott, tompa fény;
s lélektelen ahogy hever
a testet öltött rettenet,
hasadt térből ahogy földre
bukik itt a fecske-test,
minden élő levetkezik,
s hajnal öblén gyertyaláng,
kihamvad az üressé vájt
szemgödörökben a világ,
és eső ver és hó szakad,
s mi börtönödbe zárt,
leülök és nézem majd
a meghívott halált.

Jelenet a Mansfeld című filmből.
Előtérben a főszereplő: Fancsikai Péter

Saáry Éva

Naplójegyzetek (1956. október 23- november 28.)

AZ A NAP

Ki gondolta volna, hogy azt a fiókot, amit aznap délután becsuktam, soha többé nem fogom kinyitni? Ki sejtette, hogy azt a munkát, aminek éppen akkor gyürköztem neki, nem tudom többé folytatni??

- Várj! Várj egy kicsit! Mindjárt én is jövök! - könyörögtem Csillag Palinak, aki a sors szeszélye folytán nemcsak egyetemi évfolyamtársam, de a miniszteriumnál fölöttesem is volt.

Pali azonban nem volt hajlandó megvárni, amíg befejezem a felsőpetényi tűzálló agyagrétegek korrelációját. Arca égett, szeme tűzelt, és én egyszerre rádöbentem, hogy olyan hullámok sodrába került, amelyek erősebbek az ő egyéni akaratánál. Lelkesen, fölhevülten rohant el, hogy „legalább a Parlamentnél” utolérje a tünnető tömeget.

*

Bevallom, nem nagyon kísértem figyelemmel a Petőfi Kör üléseit, s az Irodalmi Újság vérpezsdítő nyári számai is csak hébe-hóba kerültek a kezembe. Kint kóboroltam a bányáknál, s ifjú lévén, reményteljes és kilátástalan szerelmeim latolgatása foglalta el az időmet. Csak október 6-án, a Rajk-temetés hírére kaptam föl hirtelen a fejem. Az már valahogy „meghaladta a mértéket”... Aztán ismét tompa, vihar előtti csend.

23-a (kedd) vidám, verőfényes reggelrel kezdődött, s én gondtalan jóérzéssel ültem föl a 2-es autóbusszra, hogy budai lakásomtól, végigutazva jóformán az egész városban, Népköztársaság úti irodámba, a Pestvidéki Ásványbánya Vállalat központjába menjek. Első alkalommal volt rajtam többhónapos takarékoskodás árán szerzett szép, kockás átmeneti kabátom, s a Kossuth Lajos utca egyik udvari műhelyéből, méregdrágán vásárolt zöld, magas sarkú cipőm. (Akkor viseltem mindezt először és - utoljára! Midőn évekkkel később - már az olasz divat könnyed eleganciájára hangolva - visszatértem Budapestre, nevetségesen tramplinak találtam a lábbelit, ormótlannak a kabátot).

Unalmas irodai nap. Ásítózás, tevés-vevés az asztalon, szöszmötölő nekikészülődés a munkának...

Már éppen el akartam merülni a kedvetlen tevékenységben, midőn megszólalt a telefon. (Nem volt külön szobám, egy helyiségben ültem a főmérnökkel, a káderessel, a technikuslányommal. Így mindenki hallhatta a beszélgetésemet - legalábbis az én csodálkozó kérdéseimet, feleleteimet.)

- Mit mond? Nem létezik! Hogyhogy...???

A vonal másik végén, a Művelt Nép Könyvkiadó

nemrég megismert lektora, Tamáskó Ödön volt. Ő számolt be nekem izgatottan a reggel óta történekről. Aztán, lelkiismeretes tudósítóként, óráról-órára fölhevített.

Nem törődtem többé vele, hogy irodánkban hétpróbás kommunisták is ülnek, szimultán közvetítettem környezetemnek a híreket: Petőfi-szobor, Bem-szobor, kivágott zászlók, hajmeresztő jelszavak... Lassan mindenki abbahagyta a munkáját. Várakozón körém sereglettek.

Ödön fejcsóváló hitetlenséggel kommentált mindent. Nem bízott a sikerben. Engem azonban egyre jobban hatalmába kerített a lelkesedés, s ez a mámor fokozatosan átragadt társaimra is. Ekkor „ugrott be” Pali barátom a központba, de már száguldott is tovább, mint egy megszállott. Távozása után én sem voltam képes a helyemen maradni. „Majd holnap folytatom a munkát” jelszóval becsaptam a fiókot. Érdekes módon, eszembe sem jutott „távozási engedélyt” kérni - miként szokásban volt - a főmérnöktől. Már csak a Vonzásra figyeltem. Ugyanígy tettek a többiek is. Délután 4-re, noha közönséges munkanap volt, kiürült az iroda.

Nem tudom, hogyan jutottunk Stubits Jancsi kolégámmal a Parlamenthez, csak arra emlékszem, hogy keserves volt a járás vadonatúj, magas sarkú cipőmben. Mire odaértünk, zsúfolásig megtelt a tér és a környező utcák. „Egy gombostűt sem lehetett volna leszúrni”. A diákok száma ekkor még elenyésző volt. A gyárakból, hivatalokból kitódult dolgozók (munkások, értelmiségiek vegyesen) alkották a társaság zömét. Teherautókról leugrázó emberek harsány kiáltásait hallottam: „Mink vagyunk a vörös Csepel!” - s ezekben a mondatokban leplezetlen gúny harsogott.

Majd 50 esztendő távolából az események egymásutánja összekeveredik az emlékezetemben. Időnként Nagy Imrét reklamálta a tömeg, időnként azt, hogy távolítsák el az épület tetejéről a vörös csillagot, aztán pedig a kioltott fény miatt zúgolódtak. Azóta mindezt sokan elmesélték, leírták: az újságokból rögtönzött fákylaerdőt, a lángok fenyegető vonaglását az egyre sűrűsödő éjszakában...

Hosszú várakozás után Nagy Imre végre megjelent a Palament erkélyén. A sötétben alig lehetett felismerni.

- Elvtársak! - kezdte, de a tömeg sértett fölhorkanással válaszolt:

- Nem vagyunk elvtársak!!!

A volt miniszterelnök beszéde csalódást keltett. Zavar és ijedség csendült ki belőle. Folyton csak ezt ismételte:

- Nyugodjanak meg! Nyugodjanak meg! Menjenek

szépen haza!

Aztán megint csönd lett és sötétség. Órák hosszat álltunk, álltunk, mintha földbe gyökeredzett volna a lábunk. Kósza hírek érkeztek a rádiótól, hogy „ott már harcok folynak...”. Sokan elindultak a Bródy Sándor utca felé. Mások barikádok építését fontolgatták.

„Aludjunk az egészre egyet, majd holnap meglátjuk, mi lesz!” - szólalt meg bennem a józanság hangja, mivel magas sarkú cipőmbe bedagadt, és egyre jobban fájt a lábam.

Alig tudtam gyalog átvándorolni a Lánchídon. A város budai része nyugodt volt, sőt: kihalt. Szelíd fények ringatóztak a Dunán...

„Majd holnap!”, de akkor még nem tudhattam, hogy másnapra lezárják a hidakat, s csak a túlpartról figyelhetem majd szívszorogva a Pesten föl-fölkattogó géppisztoly-sorozatokat, s lakásomban a rádió egymásnak ellentmondó jelentéseit. Nem sejtettem, hogy majd csak a „véres csütörtök” zűrzavarában leszek újra szenvedő részese az eseményeknek...

A szerző felvétele a Móricz Zsigmond térről

Azóta, több évtizedes emigrációmban, sokat töprengtem azon a napon, s máig sem egészen értem, hogyan történhetett meg mindaz, ami történt? Milyen nehéz két ember között is harmóniát teremteni, akkor pedig néhány óra leforgása alatt eggyé forrott, „egy hullámhosszra” hangolódott egy egész ország!

Ha valaki (Szent Péter?) halálom után megkérdezné, „érdemes volt-e élnem”, habozás nélkül válaszolnám:

- Igen, az 1956-os októberi napok csodájáért; azért a mámorért, amit akkor éreztem, s melyhez azóta sem volt semmi fogható, még a szerelem legforróbb pillanatai sem! Szánalommal tekintek mindenkire, aki ezeket a rendkívüli pillanatokot át nem élhette, meg nem ízlelhette! (S ezen november 4-e hajnalának szörnyű csalódása és fájdalomja sem változtatott!)

Pali barátomat csak 1992 őszén, egy évfolyam-találkozón láttam viszont. Komoly, szakállas „úr” lett belőle. Első pillanatban meg sem ismertem. Aztán, hirtelen

bekövetkezett tragikus haláláig többször találkoztunk, de ha visszagondolok rá, most is úgy él az emlékezetemben, ahogyan azon a történelmi délutánon ifjú hével elrohant. Stubits Jancsi, úgy tudom, valahol Kanadában talált magának „új hazát”, ami pedig Tamáskó Ödönt illeti, nem sokkal a forradalom leverése után eltávozott az élők sorából, anélkül, hogy még egyszer beszélhettem volna vele. Nem volt köztünk szerelem, csak kezdődő, félszeg barátság. Alakja mégis összeforrott 1956. október 23-ával. Mindketten egyformán éreztünk, de amíg én hittem a győzelemben, ő kételkedett és - félt. (Sajnos, neki lett igaza!) Nem maradt más számomra belőle, mint az a kis, vaskos bronzdarab, amit pár nappal később, a Nemzeti Színház közelében (az Eke sarkán), az akkor már csupán két hatalmas csizmára redukálódott Sztálin-szoborból nagy ügyel-bajjal lefűrészelt. Ezt, szent ereklyeként, ma is őrzöm.

A svájci iskoláskönyvek a „História szimbólumaként” mutatják be a diktátor Budapesten ledöntött bálványának fényképét. Ez a kis bronzdarab számomra - még általánosabban - minden földi hatalom és becsvágy hiábavalóságát bizonyítja: „Sic transit gloria mundi” - így múlik el a világ dicsősége!

NEHÉZ ELHATÁROZÁS

Budapest, 1956. november 22.

Mióta megérett bennem az elhatározás, nem érzek többé izgalmat. Jeges nyugalom szállta meg a lelkemet. Csodálkozva figyelem önmagamot: lehetséges, hogy ilyen higgadt, körültekintő, magabiztos legyek?

Először átválogatom az íróasztalfiókban lévő feljegyzéseimet. Tűzbe dobok mindent, amiből - úgy gondolom -, baj származhat az otthoniakra. Aztán összerakom személyi okmányaimat: bejelentőlap, iskolai bizonyítvány, diploma, s belesüllyesztem viharkabátom öblös zsebébe.

Majd kedvenceim, a könyvek következnek. Tudom, nem vihetek magammal egy-két kilónál többet, s ezért roppant nehéz a választás. Végül is egy bibliofil versantológianál kötök ki, mely az utolsó két évszázad legszebb magyar költeményeit tartalmazza. Ezen kívül néhány apró tárgy: aranykeresztel díszített nyaklánc; kis szerecsenfigura, amit jövődöbelimtől az esküvő előtt kaptam; a ledöntött Sztálin-szobor bronz-darabja és egy gömbölyű, rózsaszínű kavics a szentbékállai bányából...

A vacsora nyomott légkörben folyik. Nincs miről beszélgetnünk. Édesanyám figyel bennünket, és tűnődik. Nem akar se küldeni, se marasztalni. Tudja, bármit mondana, kockázatos lehet. Maradni: börtön, halál vagy legjobb esetben... lelki összeomlás. Menni: ismeretlen út, jeges szél, szovjet géppisztolyok...

Én a kis lakást szemlélem, ahol anyi esztendőn

át éltem. Minden tárgyhoz fűződik valami gondolat, valami emlék. Azon az ágyon halt meg 1952 egy viharos novemberi estéjén rajongva szeretett nagyanyám. Alig pár percig hörgött, agonizált, aztán örökre elhallgatott. Anyu levetette magát a földre és úgy zokogott, én azonban csak ültem mereven, égő szemmel. Nem a bánat, hanem a döbbenet volt, ami lenyűgözött. Nem tudtam megérteni, hogy nem létezik többé. Néztem, néztem a lecsukott szemet, a merev testet, s néha - úgy véltem - hirtelen megmozdul, életre kel... De nem, mégsem. Aztán a viszolygás, midőn a család, ott az ágynál, összeszólalkozott a koszorúkon, hogy ki milyet és főleg mennyi értékűt vásároljon...

A szoba másik sarkában bóbiskol a zongorám. Ha nem volna vaksötét, a külső fény éppen a fehér billentyűkre esne. Mennyit skáláztam rajtuk. Mozart, Bach, Bartók..., de síró-kesegő magyar nótákat is...

Az utcai lámpa is eltűnt napokat idéz. Utolsó egyetemi évem alatt gyakorta meglátogatott a vőlegényem. Estéknél fájó, fullasztó csókokkal búcsúztunk, s midőn elment, az ablakból - ebből az ablakból - néztem utána. A lanterna lebegett, himbálózott a szélben, s meg-megvillantotta fehér ballonkabátját. Olyankor, összeszoruló szívvel, mindig arra gondoltam, hogy a boldogság elérhetetlen álom, s ezt a szerelmet sem követheti beteljesülés. Tudtam, egy napon ő is örökre el fog tűnni az életemből, mint ahogyan a lámpa fényköréből kilép. Elnyeli a sötétség, s én hiába kiáltok utána, hiába nyújtom felé a kezem, a semmit markolom csupán... Lám, most érkezett az a vak éjszaka, amitől rettegetem, de már nem érzem borzalmának. Mintha égre lenne írva a Sors rendelése: „magányosan kell végigjárnod a kijelölt utat!”

Az íróasztal zöld posztóján félig kielvasott könyvek hevernek. Köztük az utolsó: Anatole France „A pingvinek szigete”. Ágyútűzben kezdtem bele, félfigyelemmel, félszívvél... Talán annyival se, mert oldalanként fölugortam és kikémeletem az utcára vagy a telefon berregését vártam, melyen át minden két-három órában fölszendült Tamáskó Ödön író barátom hangja. Rendszeresen tájékoztatott a harcok állásáról. Én lelkesedtem, ő aggódott. Hosszan, minden eshetőséget latolgatva beszélgettünk. Milyen kár, hogy nem lehetett rögzíteni akkor ezeket az eszmecseréket! Most betenném a hangszalagot is a csomagomba, hogy évek múlva, a világ távoli zugában is elővehessem és fölidézhessem az illanó reményt: „a magyar katonaság és rendőrség nagy része átvált a felkelőkhöz; az oroszok visszahúzódnak, csomagolnak; Az ENSZ napirendre tűzte a magyar kérdést; szabad sajtó lesz, szabad gondolat; megalkulnak ismét a pártok...”. De most a telefon is hallgat, a Pingvinek szigetét pedig sohasem fogom végigolvasni.

A város kihalt és néma. Alszik?? A gépfegyvergolyók, amelyek körülropkódtak a Kékgolyó utca hosszán, örökre megrekedtek a falban, s az Országház előtt is megálvadt a vér. Keserű mosoly: az amerikai követ, aki közeli, kényelmes szobájából nézte végig a 20. századi európai

történelem egyik legszégyenletesebb színjátékát, másnap panaszt tett a szovjet hatóságoknál, hogy a tankok „megrongálták az épület előtti járdát”! Bizony, megrongálták, s azon a csütörtöki délelőttön alaposan be is szennyezték - ártatlan emberek vérével!

Ilyen s hasonló gondolatok foglalkoztatnak, miközben a forró teát szürcsölöm, s az „utolsó vacsora” mákos gubáját majszolom.

Majd előkeresem fiókomból a megyetérképeket (amiket nagybátyám, Bihar Árpád, szolnoki számvevő-ségi főtanácsos korában hordott haza), a határ menti megyék térképeit. Nagy gonddal tanulmányozom a soha nem látott utakat, méricskélem a távolságokat. Idegőrlő percek. Barátnóm aggódó figyelemmel kíséri minden mozdulatomat. Végülis úgy döntünk, hogy felülünk a Hegyeshalom felé vivő vonatra (ha megy egyáltalán az általános sztrájk miatt??), és majd meglátjuk. Győrig nem tartóztathat le a rendőrség „tiltott határátlépés” kísérletének vádjával.

Ezzel a konklúzióval végződik a különös este. Egy kicsit vitatkozom ugyan még Gittával, aki „két szoknyát” akar magával hozni a csomagban, de aztán belátja, hogy egy is elég (minden gramm számít!). Lényegesebb a Ruditól kapott üveg rum, melyet egyrészt a magunk erősítésére, másrészt a szovjet katonák, határőrök megvesztegetésére szánunk.

Budapest, 1956. november 23.

Éppen egy hónapja, hogy kirobbant a forradalom!

A reggel szürke és fagyos. A romos utcákon nem jár egy lélek sem. Suttogva osonunk a szélben zörgő ereszek alatt, időnként megbotolva egy-egy alácsüngő villanyhuzalban, meg-megrándítva bokánkat egy-egy lyukban. Mert lyuk az akad bőven! Én is ott serénykedtem, amikor fölszedtük a köveket, hogy megbénítsuk a közlekedést és barikádokat építsünk. A síneken keresztül-kasul hevernek a fölborított, szitává lótt villamoskocsik...

A Moszkva tér két oldalán szovjet tankok vesztegelnek, géppisztolyosok őrizetében. Még nem kelt föl a nap. Arcukat alig látni. Árnyékok és sejtelmek gomolyaga.

Mi lenne, ha valamelyik ránk emelné a fegyverét, és... Két halottal több vagy kevesebb, mit számítana? De nem történik semmi. A katonák fáradtak és - félnek. A hajnali órák különben is hátborzongatóak egy idegen városban. A napnak ebben a korai szakaszában a lelket ősi, állati rettegetések ejtik hatalmukba...

A Forradalom alatt nem egyszer meg is sajnáltam ezeket a fiatal, 17-18 éves gyerekkatonákat. Azt hitték, „Berlinben” vannak, vagy „a Szezei-csatorna partján”, s hogy „nácik” ellen kell küzdeniük. Még sohasem szagoltak puskaport, s egyszerre, minden előkészítés nélkül beleszórtak a legádázabb utcai harcokba, ahol tízéves fiúk keverték a Molotov-koktél, s serülő lányok ugrottak rá benzines üvegeikkel a harcokcsikra. Mi tudtuk, miért

harcolunk, de nekik fogalmuk sem volt róla. Napokon keresztül dideregtek a tankjaikban - evés, ivás és igazi alvás nélkül. Akkor se mertek hozzányúlni az ételhez, ha valami könnyőreletes lélek megkínálta őket valamivel: hátha mérgezett??. Álltak, vártak, s midőn már pattanásig feszültek az idegeik, elkezdtek vaktában lövöldözni. Nem nézték, kire, mire: egy hirtelen leeresztett ablakredőnyre, vagy a péküzlet előtt hosszú sorban ácsorgó, elgyötört asszonyokra... Persze, akadt olyan szovjet katonája is, aki végleg elunva a háborúskodást és az éhséget, páncélkocsiját eladta egy vekni kenyérért, egy üveg pálinkáért. Sem azelőtt, sem azóta nem lehetett ilyen jutányos áron fegyvereket vásárolni Budapesten!

A város körüli dombok már vörösen derengenek, mikor átbálgunk a Margit-hídon. Az árnyas hullámok Arany Jánost idézik: „Órjas szemekben hull e zápor, / Lenn táncol órjas buborék”...

Ez a költemény átkos jövendölésként nehezedett a hídra. A háború alatt a németek aláaknázták, s előbb robbant föl a kellesténél, emberekkel teli villamosokat, autóbuszokat borítva a jeges Dunába. Most, a forradalom alatt véres csaták folytak a budai hídfőnél. Diákok, diáklányok rontottak neki szinte puszta kézzel a bomboló ágyúknak... Földi maradványaikat lapáttal hányták bele a rögtönzött koporsókba...

Rengeteg hullát láttam: ilyet is, olyat is. Jól emlékszem még, mikor mindenszentek napján egy ismerős család 17 éves lányát és 19 éves fiát temették közös sírba. A szülők szótlannul, könnytelenül álltak a szabadságharcosok tisztelgő sortüze mellett...

A bágadt, téli fény egy-egy pillanatra bearanyozza az Országház kupoláját, melynek tetejéről egy ország diadalujjongása kíséretében taszították a mélybe a gyűlölt vörös csillagot; azt a csillagot, amely nemsokára majd ismét visszakerül a helyére, hogy torz örömmel vigyorgogjon le a csalódott városra.

Karcsútestű folyami hajók himbálózhatnak a befagyott készülő vízen. Köztük a méltóságos „Deák Ferenc”, mellyel szeptemberben Belgrádba, Turnu Severinbe indultam. Felejthetetlen hetet töltöttem fedélzetén, csodálva a déli Kárpátok zord szépségét. Fiatal pécsi ügyvéd volt a partnerem. Művelt irodalombarát. Pokrócba burkoltan hevertünk a nyugágyakban, s francia költőkről vitakoztunk...

Mire a pesti hídfőhöz érünk, elrejtőzik a nap. Súlyos, sötét fellegek kezdik elborítani az eget - kioltva az emlékek fényét.

Visszagondolva az al-dunai hajóútra, úgy érzem, „hattyúdál”, búcsúzás volt - az öreg Dunától, a folyóparti városoktól s egy nagy szerelemtől is, mely szép reményekkel kecsegtetett... Valahol olvastam: „A Végzet néha percekre kiderül”. Ilyen átmeneti, futó „kiderülés” volt a belgrádi utazás. Béke, csönd, futó boldogság - a nap végleges leáldozása előtt.

Félelmünk, hogy a Margit-híd pesti hídfője le van

zárva, alaptalan. Szerencsésen átjutunk.

A pályaudvaron rengeteg nép nyüzsög: hátizsákkal, úti ruhában. Nagy késéssel ugyan, de elindulnak a vonatok. Nyugat felé is.

Szállingózó hópelyhek közepette gördülünk ki az üvegcsarnokból...

Andau, 1956. november 24.

Szerencse, hogy van nálam papír, ceruza! Ezeket magammal hoztam más, gondosan megválogatott apró holmival egyetemben a kézitáskámban. Talán egy kilónyi az egész. Ebbe kellett belegyömöszölnöm 27 évet!

Az útravaló összeállítása nem történt körültekintő gondossággal: ötletszerűen ebből is, abból is egy keveset... Természetesen első volt az enivaló és az üveg rum, amit oroszok esetleges megvesztegetésére hoztunk magunkkal. Erre azonban szerencsére nem került sor, így magunk vettük hasznát a melegítő italnak, midőn tanácstalanul keringtünk a lébényi erdőkben. Sziszegtek, suttogtak a fák a sötétségben, mely oly sűrű volt, hogy „rá lehetett volna akasztani a baltát”. Ködös novemberi éjszaka! Csontig-velőig ható fagy! El kell azonban ismerünk, hogy a korán érkezett, szokatlan hideg többet segített rajtunk, mint amennyit ártott. Langyos időben ott maradhattunk volna a határ menti mocsarakban! Láttunk eltorzult arcú, sárga halottakat. Nagy ügyel-bajjal tudtunk csak átbukdácsolni a testükön... Agyonlőtték őket vagy éhen haltak a lópán? Ki tudja?! Nemigen volt időnk ezen töprengeni, más gondok és félelmek szorongattak. Most, hogy megpróbálok (még zúgó fejjel) visszaemlékezni, alig tudom időrendbe szedni az élményeimet. De talán nem is érdemes! Így hitelesek a maguk ziláltságában...

Átérésünk után, első havi keresetünket odaígértük Szent Antalnak. (Hogy miért éppen neki? Nem tudnám megmondani.) Soha ilyen megkönnyebbülést! Sírva-nevetve borultunk az osztrák vöröskeresztesek nyakába, de ezzel aztán ki is merült minden erőnk. Ott helyben összerogytunk volna, ha segítők kezek nem nyúlnak a hónunk alá, nem támogatnak a kocsikig. Mert közel voltunk az úthoz, melyen autók várakoztak. Mohón felszűr-csöltük a forró teát, és bealéltunk a takarókba. Majd 24 órai gyaloglás volt mögöttünk (erőltetett menet!).

A szem lehunyva, a recehártján szívirványos ködök, a testhelyzet olyan, amilyen. Kezek, lábak egymás hegyén-hátán a legteljesebb összevisszaságban. Minden mozdulat fárasztó. S aztán a motorok halk, barátságos duruzsolása...

*

Bizony, csoda volt, hogy idáig jutottunk! Sokan rosszul végezték! Egész karavánokat fogtak el. Nem csoda. Meg-megálltak, hangosan vitakoztak, a nők hisztériás jeleneteket rendeztek, gyerek sírt, kutya ugatott...

Na és persze, az elegáns úti fölszerelés! Mintha csak vadászatra indultak volna: térkép, iránytű, látszó, szöges bakancs, tirolai kalap... Mi nem csatlakoztunk senkihez. Négyen voltunk, két férfi, két nő. Rendes utcai ruhában, mint a környékbeli lakosok. Pedig, Isten látja lelkünket, sosem jártunk azelőtt abban a nyomorúságos faluban. Pusztán a véletlen sodort minket oda.

Eredetileg Hegyeshalom felé indultunk és Levél községnél akartunk leszállni, mert ott - miként pesti barátok mondták -, „János bácsi és Aranka néni is szerencsésen átjutott, nem beszélve Pistiről, aki pedig, magunk közt szólva, igen hebrencs, fejjel fálnak menő fickó...”. Aztán azt is hozzáfűzték, hogy a helybeli paphoz kell fordulni. A paphoz, a kántorhoz vagy a tanítóhoz... nem emlékszem. Pesttől Győrig ismételtettem magamban a nevet (leírni persze nem mertem), hogy el ne illanjon a fejből, s most mégsem sikerül földéznem. Valószínűleg azért, mert már semmi szükségem sincs rá.

Igen, Levélnél akartunk leszállni, de a sors másképpen határozott. A kalauznő ugyanis, aki tisztában volt vele, hogy utasai mind Bécs felé igyekeznek (hiszen az ő kedvükért indítottak a vasutasok nyugati irányba menő vonatot a nagy, általános sztrájk idején), egyszerre csak végigfurakodott a zsúfolásig telt vagonokon:

- A következő állomáson ávósok és oroszok vannak! - kiabálta harsányan. - Akinek nem tiszta a lelkiismerete (mármint a népi demokratikus „lelkiismerete”!) legjobban, ha lelép!

A vonat Lébény előtt, a nyílt pályán állt meg. Ismeretlen, egykedvű táj. Végtelen, szürke szántóföldek... Na, most merre? Eltökéltük, hogy inkább éhen halunk vagy megfagyunk, minthogy rendőrkézre jussunk. Négykézláb másztunk vizenyős árkok gizgazában, családok és ázott kórók között, hétrét görnyedve óvakodtunk át a kukoricaföldeken, eleinte minden tájékozódási lehetőség és cél nélkül.

- Nagy megpróbáltatások várnak ránk. - szögezte le valamelyikünk a tényállást. - Legokosabb, ha először is harapunk valamit!

Bizony, már délután 3 felé járt, s reggel 8 óra - mikor bágyadt, szomorú hóesésben elhagytuk a Keleti pályaudvart, és búcsút mondtunk a didergő Budapestnek -, egy falat sem volt a szánkban.

A gúlába rakott kukoricaszárak alkalmas menedékül kínáltak. Lyukat vájva a levelek közé, behúzódtunk a természet adta sátorba.

A hazulról hozott kenyér és füstölt szalonna azonban csak nehezen csúszott le a torkunkon. Tanakodtunk:

- Nem lehet vaktában bolyongani! Itt van a közelben egy tanya, meg kell kockáztatni a kérdezősködést. Hátha jóra való emberek lakják, akik útbaigazítanak...?

- Mindenesetre csak egy menjen oda! Ha elfogják, a másik három még folytathatja az útját!

Sorsot húztunk. Lacira, a legfiatalabbra esett a választás.

Nem keltette valami nagy hős benyomását, mikor keskeny Jávorbajusza alatt remegő, kék ajkakkal nekivágott, de nem mert (vagy nem akart) tiltakozni.

Szorongva vártuk vissza.

Aggodalomra azonban nem volt ok. Hamar megjött, s hírül adta, hogy körülbelül 20 kilométerre lehetünk az osztrák határtól.

- Hiszen az semmi! - legyintettünk, s azzal a reménytel iramodtunk neki, hogy estére már bécsi dunnák alatt fogunk horkolni.

Micsoda naivság! A távolság nem lett volna áthidalhatatlan (fiatalok és elszántak voltunk), de hiába sikerült jó pénzért vezetőt találnunk, 5-6 kilométernyire a határtól magunkra hagyott bennünket. Így aztán nem 20 kilométert jártunk, hanem kétszer annyit, s átértünk egy örökre emlékezetes, alvilági éjszakát.

Mint a mitológiai Styx-folyó, állta utunkat a Fekete csatorna. Árnyak százai kóvályogtak föl s alá a partján... Rettegéstől fullasztó csönd.

Néha föl-fölvillant egy-egy arc cigarettát lobbantó, térképet világító öngyújtó fényében. Mások pokróc alatt kucsolva vitatkoztak az útirányon. Csonttá fagyott hullák között, felrobbantott hidak tuskés betontömbjein vergődünk, de sehol sem lehetett átjutni a túlsó partra. Sokan az úszáson töprengtek, s nem egy elszántabb menekülő bele is vetette magát a jéghideg vízbe. - Átért? Nem ért át? Mi lett vele?? Elyelte a feneketlen sötétség.

Aztán magyar határőrökbe botlottunk. Ez már hajnal felé volt, mikor teljesen elcsigázva, semmitől sem riadtunk többé vissza.

- Nem vagyunk ávósok. Nem akarunk benneteket elfogni.

Hálásan osztottuk meg velük maradék rumunkat.

Valahol (de ez korábban lehetett?) betévedtünk egy rozoga csőszkunyhóba. A földre hintett szalmában, pislálkoló petróleumlámpa fényénél, törött lábú asszony nyöszörgött.

- Mi lerte??

- Belecsúszott egy árokba. - közölte gondterhesen a fia, és csitítgatta:

- Ne sírj édesanyám! Hátamra foglak venni.

Egy kosár szép, piros almájuk volt. Minket is megkínáltak. Éppen jókor, mert már kifogyott az ennalólunk. A harapós, fanyar ízt az első korty osztrák teáig őriztük..

Egymásra torló, lidérces látomások... Valószínűleg, sohasem fogom elfelejteni azt a mankón ugrándozó embert, akivel egy csupasz erdőben találkoztunk. Zokogott:

- Elvesztettem a családomat. Nem tudom, merre mehettek. Könnyörljenek meg rajtam! Engedjék, hogy magukhoz csatlakozzam!

Nem mondtunk sem igent, sem nemet. Jöjjön, ha gondolja, hogy lépést tud tartani velünk. A végső kétségbeesés határán voltunk.

- Ez így nem mehet tovább! - tört föl belőlem a

józan ész szava. - Határ, nem határ, tovább nem csavaroghatunk, mert összerogyunk a kimerültségtől, és megfagyunk. Elég volt a szántóföldekből! Keressünk egy országot, és induljunk el rajta valamilyen irányba. Biztosan eljutunk egy faluba!

5 óra körül járhatott, de még mindenütt szurkos sötétség uralkodott, amit csak időnként szelt át visítva egy-egy vörös rakéta. Lövések dördültek...

- Ne menjünk arra, ott bizonyosan oroszok vannak!

- Valószínű, de közelükben kell lennie a határnak is!

- Mindegy, csak jussunk el valahová!

A zaj és a fény egyre erősödött, úgyhogy már tisztán kivehettük az előttünk lévő nádrengeteget, s azon túl valami óriás, fekete csontvázat...

- A torony! A határórtorony! Élve vagy halva, de oda kell érünk!

Neki a nádnak!

Halkan, óvatosan szerettünk volna lépkedni, de recsegett, ropogott minden. Porrá töredezték cipőnk alatt a fagyott szárazak.

A fülsértő robajban is észrevettük azonban, hogy többen vagyunk, mint négyen. Két ember csörtetett lélekszakadva utánunk. Az egyik a mankós volt (fölsmertük sánta bicegéséről), a másik egy magyar határőr...

- Megölöm! - sziszegte Jóska, s már nyúlt is a bicskaja után. - Nem hagyom magam elfogni!

- Ne féljetez testvérek! - kiáltott ekkor lihegve a katona. - Segíteni akarok nektek! Csak ezt az irányt kövessétek! Le ne térjetez róla! Itt vannak párszáz méterre az osztrákok. Ők lövöldöznek és rakétáznak, hogy irányt adjanak, csakhogy ti ezt nem tudhatjátok. Utánatok futottam, hogy megmondjam: szabad elöttek az út! Mi nem lövünk, vagy ha igen, csak a levegőbe, a közelben portyázó ruszki megtevesztésére!

Neki akartuk ajándékozni maradék magyar pénzünket, de nem fogadta el:

- Mi is magyarok vagyunk. Veletek érzünk! Siessetek!

Szürkén, szomorúan hajnalodott. Még egy kis patak volt előttünk, de azon jégpáncél feszült, mely szerencsére elbirt bennünket. A közeledő oroszok, határzónában lévén, már nem lőhettek.

November 24-én reggel 7 órakor mondtunk búcsút a hazai földnek.

Ez menekülésünk története.

Bécs, 1956. november 26.

Gondolom, még mindig nagy odahaza a fejtelenség, zűrzavar!? A nép csökönyösen passzív, a kommunisták pedig még nem felejtették el a Köztársaság-téri

számonkérést: óvatosan, kesztyűs kézzel igyekeznek újra igába hajtani az eltiportakat.

Mi már Bécsben vagyunk. Andauban azt hittük, semmi eljutni odáig. Úgy ültünk be a számunkra fenntartott vagonokba, hogy már aznap este tisztelegni fogunk a parlament lépcsőjén álló Pallas Athéné aranyos szobra előtt. De aztán megjött az este, a másnap reggel, még két teljes nap... s mi mindig csak a vonatban rostokoltunk.

Bécsét váratlanul és iszonyú tömegben árasztották el a menekültek. Az iskolákban beszüntették a tanítást, a hivatalokat összeköltöztették, de még így sem tudtak mindenkit egyszerre elhelyezni. Napokig ide-oda tologatták a szerelvényünket, nyílt pályákon várakoztunk, amíg egyes csoportokat sikerült továbbszállítani Bécsből, hogy nekünk helyet adhassanak.

Keserves időszak volt. Bezsúfolva, mint a heringek a vasúti kocsikba - személyenként egyetlen ülőhely! Alvásról szó sem lehetett, legföljebb a fejünket támaszthattuk neki a kemény deszkának.

- Csak még egyszer vízszintes helyzetbe kerüljünk! - sóhajtoztuk, s megpróbáltunk bakamódra szundikálni. Egyesek (Jóska is), azt híve, hogy „fölfedezték a spanyolviaszkat”, a csomagtartókba másztak, ott próbáltak elhelyezkedni.

- Jaj, de nagyszerű! Remek! - áradoztak az első öt percben, de félóra múlva már más nóta járta:

- Hát igen, ez kényelmes lenne, de a keresztvasak... Belevágódnak az ember hátába, derekába!

Mindenki kipróbálta ezt a magas ágyat, mindenki beleunt, s aztán megint visszatért a régi pozíciójába.

Napi szórakozásunk abból állt, hogy a vöröskereszteseket lestük, akik reggelenként, hatalmas kondérokban forró kávét, kalácsot, délbente pedig levest, főzeléket, húskonzerveket hoztak. Mindenből bőszégesen.

- Meddig maradunk még itt??

Vállukat vonogatták. Ők sem tudtak semmit.

Közben megismerkedtünk néhány sorstárssal...

A mellettünk lévő fülkében egy Szöszi névre hallgató, igen hetyke fruska tanyázott. Szalmasárga haj, beesett, külvárosi arcocskó. A teste is, mint a piszkafa. De a nyelvének nem kellett motor. Az pörgött - ha kellett, ha nem. Két kamasz fiú volt a kísérője. Bárgyú, kutyatekintettel követték minden mozdulatát, alázatosan lesték a parancsait. Szöszi pedig, királynőként, fukarul osztogatta a mosolyát. Már az is „kegynek” számított, ha hozhattak neki egy pohár vizet, vagy „megengedte”, hogy kitisztítsák a cipőjét.

Minket forradalom alatti hősiességével igyekezett elkápráztatni:

- Jó muri volt! Éppen a Corvinnál álltam őrt géppisztollyal a vállamon, mikor amerikai riporterek jöttek, és fényképfelvételeket készítettek rólam...

Nagyon sok angyalföldi, vagány kifejezést használt. Nem tudom, mit művelhetett a harcok idején, de sejteni

lehetett, hogy fele sem volt igaz annak, amit mondott. Jobb híján mégis hallgattuk a fecsegését.

Na, de végre Bécsben vagyunk! A Gurk-gasse 32. sz. alatt lévő elemi iskolában helyeztek el bennünket.

Mindenki tömött magának egy szalmazsákot, amin alszik. Körülbelül harmincan lehetünk egy osztályteremben. Így, első pillantásra, iszonyúan vegyes társaság. De közelebről még nem ismerem őket. Egyelőre mindenki gubbaszt a fekvőhelyén, s nagy, kíváncsi szemekkel fürkészi a többieket.

Éjszakai levetközésről, mosdásról persze szó sem lehet, de legalább kinyújtózhatunk, ami nagy szó! Még mindig sajognak a csontjaim a szokatlan megerőltetéstől. A bokám is dagadt. De a legkellemetlenebb mégis az, hogy nem tudok beszélni. Egy hang nem sok, annyi sem jön ki a torkomon. A nyirkos lébenyi éjszakában átfáztam, berekedtem. Komolyan meg vagyok rémülve: mi lesz, ha teljesen megnémulok...?? De ha csak néhány napig tart ez az állapot, az is roppant kellemetlen, már csak azért is, mert társaságunkból én beszélek (beszélnek!) egyedül németül.

Na, de most be kell fejeznem az írást, mert ebédet jelez az iskolacsengő. Lent a földszinten, a pedellus szobájában van a konyha. Sorba kell állnunk előtte a csajkákkal. Várakozás közben arról beszélgetünk, hogy ki hová készül. Csodálatos, hogy - mintegy varázsütésre! - kitarult előttünk a világ!

Mi négyen Argentínába szeretnénk menni. Nem tudom, mi vonz bennünket oda - talán a nagy térségek, a ritka lehetőségek!? Sokan azt mondják, kellemetlen hely. A spanyolok nagyon kimértek, zárkóztak, nehezen fogadják be a társaságukba, lenézik az idegent - pláne, ha nem beszéli a nyelvüket!

Hát, majd meglátjuk. Van időnk mérlegelni.

Bécs, 1956. november 27.

Nincs sok elfoglaltságom. Az iskola kapuja nyitva, mehet mindenki, amerre tetszik, de pénz híján, nem lehet egész nap az utcán kóborolni. Hűvös őszi szelek fújnak, majd' lefagy a fülünk, az orrunk. Itthon hentergünk hát a szalmazsákunkon, és beszélgetünk...

Velünk szemben, a túlsó fal mellett, egy főkönyvelő tanyázik a családjával. Három gyerek: egy serdülő lány meg két kis ikerfiú. Itt, a táborban is megpróbálnak úgy élni, mintha odahaza lennének. A kicsiknek imádkozni kell evés, alvás előtt, és igen illedelmesen viselkedni.

- Sándorka! - rikoltja éles hangon az anyja. - Nem tűröm, hogy rendetlenkedj! Hagyd békén a bácsi tarisznyáját!

Sándorka félszemmelle odasandít, és dühösen hát-ratéve mindkét kezét, próbálja magát fékezni; de azért odahajol a tarisznya fölé, s a nagy, belső lelki tusában idegesen meg-megrándul a válla.

- Sándorka! Gyere ide! - hangzik az újabb parancs, s a kénytelen-kelletlen odaballagó kisfiúnak megtörlök az orrát.

- Nézd, Gézuka milyen rendes! - példálózik szemrehányóan az apja. - Ott ül szépen a sarokban, és az állatos könyvét nézegeti. Te miért nem tudsz veszteg maradni??

- Csak. - felel dacosan a megkérdezett, fél lábön egyensúlyozva magát.

- Csak? Mindjárt kapsz egy nagy pofont! - szisszen föl az anyja.

- Hagyd békén! Magától is be fogja ő látni, hogy nem illik ilyen nevetlenül viselkedni. Ugye, belátod? Gyere szépen ide! Na, hát nem jobb itt mellettem csendesen!?

Aztán a szülők egymás közt kezdenek el beszélgetni:

- Írni kellene Imrének Ausztráliába, hogy küldjön nekünk hajójegyet!

- Tudod, hogyha nem muszáj, nem akarok tőlük szívesseget elfogadni. Majd meglátjuk előbb, mit mondanak itt, az ICEM-nél. Hátha ők elszállítanak odáig!?

- Hát, jó, de ha lemaradunk, magadra vess! Én megmondtam! Mi az Imrééknek egy ócska hajójegy? Hisz, felveti őket a pénz!

- Kérem szépen, mi az az ICEM? - kérdezi egy idősebb, borostás állú férfi, és egészen közel hajol.

Az apa szakszerűen elmagyarázza, gondosan elemelve a betűk jelentését. Kitér a legapróbb részletekre is, mintha csak a hivatalában lenne.

- Ühüm. - nyugtázza a közbeszóló, s töprengve magába süpped. Aztán, kis idő múlva, minden bevezetés nélkül elkezd magyarázni a szomszédjának, akit alig ismer:

- Nem tudom, mitévő legyek. Mosonmagyaróvárról jöttem. Ácsmester vagyok. Ha tudnám, hogy odahaza hamarosan megváltozik a világ, nem mennék messzire, itt maradnék Ausztriában. Itt mégiscsak a közelben vagyok. Talán még haza is lehetne szökni időnként!?

A másik sarokban egy szerelmespár kucorog. Nyalják-falják egymást, mintha egyedül lennének. A fiú szőke, nyálasszájú, alig serked a bajusza. Vékony lábszárai szánszalmasan lötyögnek a kárminvörös bilgeri csizmában. De aztán hirtelen megszakad az idill, mert bejön egy osztórák rendőr, és név szerint szólítja a fiatalembert:

- Maga katona volt?

- Igen, de megszöktem.

- Akkor át kell költöznie a katonai táborba!

A fiú először megdöbben, aztán bátortalanul mondja:

- Természetesen, de remélem, a menyasszonyom is velem jöhet!

- Nem, ott nincsenek nők, de levelezhetnek.

- Zsolikám! - sikolt föl hisztérikusan a leány, és vadul a vőlegény nyakába borul. Tépi, szaggatja a kabáthajtókáját. - Nem bírom ki, ha meg kell válnom tőled. Belehalok!

(Hangosan, keservesen zokog).

- Ne csináljanak itt drámai jelenetet! - dohog az Ausztráliába készülő apa. - Katonának katonai táborban a helye. Ezt csak be lehet látni!? Nem szakadnak el egymástól örökre!

A rendőr a homlokát ráncolja és - vár.

- Maga sosem volt fiatal? - támad rá egy közép-korú, testes asszonyság. - Hát persze, hogy szeretnének együtt maradni. Igazuk van! Ne hagyják magukat!

Most már mindenki beleszól, ki az egyik, ki a másik pártjára állva, s a teremben úgy röpködnek a vádak és sértések, mint a parittyakövek. Félő, betörik az ablakokat...

A fiú végül maga is megunja ezt a perzsavásárt. Kiszakítja magát a marasztaló karokból, és határozott léptekkel megindul az ajtó felé.

A lány leveti magát a szalmazsákra, és hol halkabban, hol hangosabban nyöszörög. Egyesek kíváncsi csodálkozással bámulják, mások vigasztaló szavakat suttognak a fülébe, amíg valamennyire megnyugszik, s csak hébe-hóba szívja meg erősebben az orrát.

Mellettük, a sarokban, egy nagyon kétes társaság zajong. A nők egész nap viháncolnak, és körbemutogatják a városban összekunyerált holmikat. Böröndnyire dagadt már matracukon a cucc. Egész napjukat gyűjtéssel, harácsolással töltik. Egy-két férfi állandóan ott heverész a szalmazsákjukon, és hol az egyiket, hol a másikat ölelgeti...

- Hová mégy, Ica?

- Oda drágám, ahová te! Ne gondold, hogy lemaradok mellőled! Te csaltál el az uramtól, hát most gondoskodj rólam!

- Na, ne bomolj! Hiszen te mondtad, hogy „Pajakám, egyetlenem, nem élet ez már itt nekem”! Pofon csattan, de aztán ismét csak turbékolnak.

- Én bizony nem lennék olyan bolond, hogy asszonyt hozzak magammal! Az mindenütt akad! - jegyzi meg gúnyosan egy feltűnően mély orrhang gazdája. Magas, görnyedt hátú fiú, ragadozó madárra emlékeztető, éles profíllal.

- Te csak jobb, ha befogod a pofádat! Még alig keltél ki az anyád... - vág bele egy gyűrött nőszemély.

- Beszélj te még másként is, ha megszorogatlak!

- Szorongatod te azt a...

A terem röhög.

Csak az ausztráliai csóválja rosszállóan a fejét.

- Nem látják, hogy itt gyerekek is vannak? Fékezzék egy kicsit magukat!

Egy darabig szelídebb mederben folyik a társalgás, de aztán fokozatosan ismét visszatér a régi hangnem. Ehhez szoktak. Nem lehet rajtuk változtatni.

- Mit tátod a szád, Sándorka? - förmed a gyerekre az anyja. - Nézegetsz szépen a könyvedet!

A mélyhangú hetvenkedik:

- Velem nem tanácsos ujjat húzni! Én kemény legény vagyok. Sokan megbánták már, akik magukra haragítottak!

- Talán bizony hentes vagy civilben??

- Én! Hentes?? - Színinövendék. Másodéves színinövendék.

- Bocsánat, hogy megbántottam a Művész Urat! Nem sejtettem, micsoda nagysággal van dolgom!

- Ne gúnyolódj, mert beverem azt a redves pofádat!

És így tovább...

A mélyhangún rajta is marad a „Művész” név. A csúnyaszájú cselédlányon meg a „Művésznő”, mert úgy tűnik, erősen összeszűrik a levet.

- Mi az ördögért nem veszi ez le soha a fejéről a simléderes sapkát? - morfondírozik mellettem félhangon Jóska.

Laci, akinek úgy forog az esze, mint a motolla, s folyton ironikus mosoly játszik az ajka körül, rögtön kész a válaszal:

- Valami lehet a mókusnak a füle mögött. Talán börtönből jött, s jel van a fejbőrén, azt takargatja.

A „Művész” gyanakodva felénk fordul. Érzi, hogy róla beszélünk, de mivel a szavak érthetetlenek, nem mer belénk kötni.

Este a „viharsarokban” kártyacsata folyik. Pattognak a lapok, röpköd a káromkodás. Aztán időről-időre egyegy borizú röhej:

- Na, te állat, az anyád...

- Oltás le a villanyt, már elmúlt 10 óra! Nem látják, hogy a többiek aludni szeretnének!?

- Aki álmos, az forduljon a fal felé, és hallgasson!

- Nem egészen úgy van. Megyek, és jelentem a vöröskeresztesnek!

- Menjen! Ki tartja vissza?

Valaki önkényesen leoltja a villanyt.

- Micsoda disznóság! - hördülnek fel egyszerre hárman is, és újra meggyújtják.

A többi dohogva próbál elaludni, de nincs sok remény rá. Amint a kártyázók elcsöndesednek, más neszek ütik meg a fülünket.

- Ne tapogass, te marha! - sziszegi fogai közt a „Művésznő”.

- Talán bizony rosszul esik?

- De kérem, ez mégiscsak tűrhetetlen! Legalább csöndben lennének!

Elhallgatnak a hangok. Csak a szalma zizeg tovább sejtelmesen...

*

Hát ilyen a lágeridill. Ezek után elképzelhető, milyen kellemesen érzem itt magam. Igaz, felfedeztem, hogy még mindig jobb állapotban vannak az idegeim, mint a többieknek, akik állandóan mérgelődnek és undorodnak. Én figyelek, és mulatok magamban. Sohasem volt még alkalmam ilyen megfigyelésekre. Ki kell hasz-

nálni, amit a Sors kegye elének tálal. Gorkij is végzett valószínűleg helyszíni tanulmányokat, midőn az „Éjjeli menedékhelyet” írta. Na, de hogy komolyabb dologra térjek: sokkal kellemetlenebb, hogy nem lehet mosakodni! Vannak ugyan a folyosón kis porcelánkagylók, de reggelként mindenki körülöttük tolong, lökdösődik. Jó, ha az ujjam hegyét belemárthatom a vízbe! S körül, a földön az undorító latyak!

Lent, a raktárnak berendezett pincében minden délelőtt ruhaosztás van. A világ minden részéből özönlenek ide a csomagok. Mivel közben megjött a hangom, engem osztottak be tolmácsnak. Hazai szemmel nézve, igen jó állapotban lévő holmik vannak, csak az a baj, hogy leginkább nyáriak, most meg a tél küszöbén vagyunk.

Hosszas keresgéléssel sikerült találnom Gittának egy pongyolát, Marikának egy hosszúnadrágot. Magamnak?? Ruha még csak akadna, de cipő sehol. Hogy húzzak „5 órás teára” való selyemszoknyához lovaglósizmát? Úgy látom, megmaradok egy darabig a régi gúnyámban, aztán majd meglátjuk. Jóskát mindenestre megörvendeztettem. Van egy fekete tiroli kabátja, mely úgy áll rajta, „mintha ráöntötték volna”. Faragott gombok, zöld hajtóka. Peckesen jár benne, s „lőhátról” beszél mindenkivel.

Bécs, 1956. november 28.

Még mindig a láger. Bizony, egy évvel ezelőtt nem gondoltam volna, hogy 56-ban itt fogom megülni 27. születésnapomat - méghozzá száraz torokkal! Az osztrák (menekült) személyazonossági igazolványomat kiállító rendőr köszöntött fel.

- De hiszen, magának éppen ma van a születésnapja! - mondta, amint belepillantott az okmányaimba, s mosolyogva meghúzta a fülemet. Mert ezek a bécsiek mindig tréfásak, jókedvűek. Bárkihez fordulsz, azonnal rád villantja a fogsorát. Az egész város barátságos, kedélyes. Nem nehéz megszeretni!

Számunkra minden új és csodaszép! Sok olyan dolgot látunk, amiről odahaza álmodni se mertünk: csokoládé, narancs, banán, datolya..., nem is beszélve a cipőkről, ruhákról! Csak hát, nincs pénzünk. Némelyek ugyan azt mondják, kapunk majd valami keveset, de az adminisztráció itt is nehézkes, hosszadalmas. Addig is bámuljuk az ékszerészkirakatokat és a műemlékeket: Stefanskirche, Votifkirche... de mindezeket sokan leírták már előttem. Egy gyűrött fénykép többet mond minden cifra szónál...

Emlékszem, egyszer Zalaegerszegre készülődve, kint várakoztam a Ferihegyi repülőtéren. Amint ott ödögtem a hideg előcsarnokban, megszólalt fejem fölött a hangszóró:

- Kérjük a Bécs felé induló gép utasait, jelentkezzenek vámvizsgálatra!

- Bécs! - mondtam akkor, s majd megvasadt a szívem a vágyakozástól. - Van, aki Bécsbe utazhat?? Mi

vajon, eljutunk-e oda valaha??

Orrunkat a kijáratú ajtó üvegéhez tapasztva, csodáltuk a lassan, komótosan mozgásba lendülő acélmadarat, mint kiéhezett gyerekek a habos tortát.

S most itt vagyok. Vagy csak álmodom, és hamarosan föl fogok ébredni? - A forradalom csodája, a szökés kalandja, s Bécsben ez a furcsa, lödörgő élet! „Kit erre, kit arra sodornak a szelek” - mondja a költő, de minket nem szél, hanem tomboló vihar űzött idáig...

Imreh Laci nevű kollégámmal együtt jártunk az egyetemre, mert egy utcában, a szomszédos házban laktunk. Olyanok voltunk, mint az ikertestvérek: sülve-főve együtt. Nos, ő is itt van Bécsben. Az édesanyja, mielőtt eljöttem, egy márkinőnek a címét adta meg, hogy nála érdeklődjem utána.

Ma fölkerestem. Szűk utca, patriarchális öreg házakal, akárcsak nálunk a Várban. Inas nyitott ajtót - libériában! Majd hanyatt vágódott, mikor meglátta az én borzos hajamat, foltos viharkabátomat, no meg - a csizmát!

Össze-vissza hebegett, alig tudott megszólalni. Mikor aztán gyér német tudásommal elmagyaráztam neki, mi járatban vagyok, elkalauzolt egy dohos-hűvös szalonba. Az utcáról beszűrődő gyér világosságban bronzszobrok, sötét tónusú németalföldi képek, XV. Lajos korabeli garnitúra körvonalai bontakoztak ki. Aztán kilibeggett egy törekeny-karcsú asszony. Egyik kezével hosszú brokát pongyoláját markolta, másikkal homlokát nyomogatta - csipkés szélű, vizes zsebkendővel. Az arca ráncos és elnyúlt volt: se krém, se puder...

A környezet nagyon hasonlított ahhoz, amit otthon, Laci barátoméknál, a Böszörményi út 13-15-ben megszoktam. Ők is ilyen mesterkéltén, kényeskedve mozogtak poros, antik bútoraik között. Anyjának, Eti néniének pedig szintén örökösen „migrénje” volt, úgyhogy hamar feltaláltam magam. Csak az bosszantott, hogy a németről át kellett váltanom a francia nyelvre, amely még döcögősebben ment. (A márkinő spanyol volt). Az volt a benyomásom, megnyertem a rokonszenvét. Éppen úgy néztem ki, mint amilyenek ő magában a „gerillaharcost” elképzelte. Nem akartam elrontani illúzióját azzal, hogy bevalljam, a bányában szoktam viselni ezt az öltözéket. Lényeg, hogy mindjárt megadta Laci telefonszámát, akit még aznap este fölhívtam.

A Kärtnergassen találkoztunk, ahol belebotlottunk két másik kollégánkba is. Együtt fényképeztettük le (négyesben) magunkat. „Történelmi kép” lesz!

Különben, az argentinai bevándorlásra sokat kell (kellene) várni. Azt hiszem, egyelőre valamelyik európai országba megyünk. A svájciak például nagyon gyorsan elszállítják az „embereiket”. Talán hozzájuk iratkozunk föl!? Aztán, majd később meglátjuk! Lényeg, hogy kikerüljünk végre ebből az utálatos lágerből. Egy-két napig elmegy, de heteken keresztül elviselhetetlen itt az élet.

Tunyogi Csapó Gábor

A harcba induló Dávid éneke

Parittyámban a kő: az Úr neve.
Előttem: szürke, sok páncélú rémség;
mögöttem: árnyék-hadsereg,
fölöttem: orkán, förgeteg,
és öngyilkos kísértés.

De parittyámban kő: az Úr neve.
A számban: gizmo bozo, busker ének.
Barát, ellenség: mind nevet.
Hahó, de mégis! Én megyek!
Én senkitől se félek.

Hisz parittyámban kő: az Úr neve.
Legkedvesebb juhom megöltem érte.
Bőréből készült szíj-remek,
forgó parittyá-förgeteg,
suhanj! Az Úr ígérte,

hogy parittyámban kő: az Ő neve!
Már nem nevetsz, ijesztés durva szobra.
Fölöttem fények erdeje
s kezemből sújt az Úr neve
páncélos homlokodra!

Szeged, 1956. október 23.

Tankokról beszélek

Mogorván állnak a hajnali ködben.
Acélbőrük festék-hámja meg-megrándul.
Mélyhűtött indulatok dere ül homlokukra.

Talpak alatt az aszfalt olvad
mint só körül a jég.

Valaki fekszik a ködben a földön,
valaki felfele bámul,
mert ma is felébred az ég.

Vannak üvegtestű zergék,
árnyéktalanok, súlytalanok,
de ki meri megálmodni őket?

Minden ki nem mondott szó: egy halott.
S tömegsír minden mondatunk.

Mogorván állnak a hajnali ködben,
árnyuk is nyomot hagy a kőben,ormótlan testük süllyed, egyre süllyed,

míg végre lassan, lassan elmerülnek.
 Nem vasból,
 nem betonból
 és nem is vérből –
 a ma visszatartott lélegzetéből
 épül a holnap
 és a halottak
 zálogai a feltámadásnak.

Víz hull –
 cseppek, cseppek, számolatlanul:
 higanyvetés ólomtalajba.

De tankok, ágyúk és zsidbadt katonák!
 Ki állítja meg hát a napot,
 mikor a horizont fölé emeli
 a győzhetetlenség emberi homlokát?
 Szeged, 1956 november

Szalay Lajos rajza
 a vershez készült.

A vers először a Délamerikai Magyarország
 Jubileumi Évkönyvében jelent meg
 1958-ban Kocsis Gábor szerzői néven.

Himnusz a holtakhoz

Merev királyok, jéghideg halottak!
 Megátkozott és megvert földbe nyugvók,
 mi, önhúsunkat tépve földre hullók,
 nem állhatunk meg már előttetek.

Merev királyok, vérfelkente trónon,
 aszfaltba ásva, barikád tövében!
 Melletekre a nap is törpe érem
 s kevés elétek minden áldozat.

Ki elég nagy, hódolni sírotknál?
 Tűzfényben égő holtak Isten-arca,
 aszfaltba ásva, alvadt vérbe fagyva,
 de túlragyogva múltat és jövőt...

Szeged, 1956. november

Évforduló

a terjengő mézszag fehér kötényű ölben
ringatja el a téglák felvérzett jajszavát

s a friss falak mélyén megfeketedett üszkök alusznak
üveghályog borítja újra a házak látó szemét
bárányok vérével permetezi be az estéket
nyugat felől a nap
kitépelt nyelvű harangok himbálják szerte a rettegést
és sárgára aszott reménytelenséget zihálnak
a süvöltő fák fújta szelek

új falak
szögesdrótok
rácsok
emberek

az utolsó lépcsőről a semmibe zuhan a halál
de nem mozdulnak az örök
merev egyenesek feszítik ki a fekete ívet
szuronyok hegyén vigyázva billeg a hold

h a m u

háztető
emelvények
állványok

aki sírt az meghalt
aki nevetett
az is meghalt

fehér lárvák
egykor
emberek

ma
fekete tükör a síró esőktől simára mosott aszfalt
nyirkosan borzolódnak az elvetélt karácsonyok túlevelei

s í r á s

a vakondokok mélyebbre ástak
mindenki ás

hóhérok
fekete szakállukban elvesztek a csillagok
vajon fölébred-e reggel a meztelen ég

valaki fölemelte a kardot
s ö t é t s é g

Bécs, 1957. november 4.

Szoliva János

Budapesti séta

Nem menetelünk,
nem kiabálunk jelszavakat,
lyukas zászlókat sem lengetünk,
sétálunk a körúton csak,
nézzük a kirakatokat.

Akárha csatazaj csendesedne,
nem ugatnak a kalasnyikovok,
tompán nem dörren ágyú,
nem zuhan fejünkre emelet.

Sétálunk csak, nem sietünk,
egyik utcából a másikba,
nem készítünk Molotov-koktélt
a páncélosokra várva.

A Corvin közig el se látunk,
nem látjuk a kilótt tankokat,
nem halljuk a sikolyokat,
nem keressük halottainkat.

Sétálunk csak,
jövünk-megyünk, Sophianét szívunk Arda helyett,
csak élünk, élünk.

Sodródom

Akárha az álom,
sodródom a tüntetőkkel -

Utcához, házakhoz
tapad a képzet:
fenn erkélyek rácsai,
lenn kerítések.

Béke van

Fegyverropogásból
zenét csinálunk.
Szoborrá merevült szabadságunk.

Béke van -,
lyukas zászlókból
koszorút fon a történelem.

Csodáról ki beszél már?

A magunk vérét ontva
itt élünk szétszóródva.

Leszakítva a vihar vásznát,
csodáról ki beszél már?

Beck Tamás

Csukafogás

Hogy nem csak legenda, miszerint Kádár elvtárs mindegyiket megtesz azért, hogy szovjet vendégeinek feledhetetlen pillanatokot szerezzen magyarországi vakációzásuk ideje alatt, azt Gergő bácsi megtapasztalhatta azon a délutánon. Három óra körül egy fényes fekete Volga gördült be az udvarukba. Gergő bácsi unokája, Szilvi a kocsis elöl menekülő tyúkokat kotkodácsolására figyelt fel. Amint az autót megpillantotta, tüstént letette a földre a hasábfával teli silingát. Aztán csak bámulta a kocsiból kiszálló férfiakat, s izgatottan gyűrögette közben nyári szoknyája szegélyét. Az egyik látogató zöld katonai egyenruhát viselt, a hónalja környékére már térképet rajzolt a verejték. Másikuk, a civil szellősebben öltözött, rövid ujjú ingben volt és jugoszláv farmernadrágjából is sortot készített egy hozzáértő kéz.

Dús, göndör haja így is csapzott volt az izzadságtól. Kelletlenül pislogtak az erős napfényben.

- Kislány, hol a nagyapád? - szólította meg végre a katonatiszt Szilvit, s ahogy végigtörölte kézfejjével a homlokát, megcsillant aranyos váll-lapja.

- Nem kislány ez már! - szólt akkor rá a társa - Nem látod, kész menyecske?

A tiszt nem lehetett valami kedélyes hangulatban, morgott valamit erre érthetetlenül. Szilvi azonban fülig pirult. Válaszolni akart, de a házból ekkor lépett ki az öreg. Hunyorogva nézte az idegeneket, mintha csak a bemutatkozásukat várná. A civil kitalálta gondolatait.

- Kovács vagyok, - nyújtott kezét Gergő bácsinak - a lellei pártbizottság vezetője! Ő mellettem Somlai őrnagy!

- Adjonisten! - bólintott az öreg, és göcsörtös, kérges tenyerével megszorította annak párnás kezét. Kovács fel is szisszent egy kicsit.

- A halak ügyében jöttünk. - tért rá a tárgyra, miközben fájdalmasan dörzsölgette tenyerét - Vásárolnánk.

- Milyen hal kellene? - kérdezte szenttelen hangon Gergő bácsi. Kovács erre a kérdésre kicsit zavarba jött.

- Talán ponty... - kezdte bizonytalanul, de Somlai közbevetéssel.

- Megörültél? - ripakodott rá. - Még megsértődik a nagykövet elvtárs! Csuka a minimum!

- Hát akkor... - veselkedett neki újra Kovács, és mérges pillantást vetett az őrnagy felé - Csukát fogott ma?

- Fogtam. - bólintott Gergő bácsi, de meg sem moccant. Kovács ekkor kapott észbe, a zsebébe nyúlt és bankjegyeköteget húzott elő.

- A legméreteesebbet adja! - nedvesítette meg szája szélét. - A legsúlyosabbat!

- Elbíra a bűvár? - szólt közbe kétkedve Somlai. Kovács ekkor mérgesen fordult társa felé. Szemmel láthatólag idegesítette, hogy az őrnagy már másodszor oktatja ki, ráadásul idegenek előtt.

- Igen, elbíra! - válaszolta epésen - A bűvárjaink nem a balettintézetben kapnak kiképzést!

Az öreg eltűnt a kamrában, ahol frissen fogott halai lógtak, Szilvi pedig egyedül maradt az udvaron a két idegen férfival. Rovarok dongtak körülöttük, Somlai elkáromkodta magát, miközben elmaszatolt a nyakán egy jóllakott bögyölyt.

- Hé! - szólt rá Kovács, és fejével Szilvi felé intett - Hölgytársaságban vagy!

Az őrnagy megint morgott valamit, és eloldalgott a kerítés felé. Kovács most zavartalanul szemügyre vehette Szilvit. Tekintetét kedvtelve jártatta végig a süldőlány gömbölyded domborulatain, csak akkor hőkent meg kissé, amikor megpillantotta a lány zokniját, mely bakfismódra egészen a térdéig föl volt húzva.

- Hogy hívnak? - nézett egyszercsak a lány szemébe.

- Szilvi, - pirult el megint amaz - Simon Szilvia!

- És hová jársz iskolába? - mosolyodott el Kovács.

- Siófokos! - válaszolta már bátrabban Szilvi - Hatodikos vagyok, és orosz fakultációs...

- Itt a csuka, amit az elvtársak parancsoltak! - lépett ki a kamrából Gergő bácsi. Egy madzagon himbálta a halat, miközben várakozón nézett vendégeire. Kovács azonban még mindig tűnődve fürkészte a lányt, az őrnagy pedig távolabb rugdosta az udvar porát szórakozottan.

- A csuka! - köszöriete meg a torkát hangosabban az öreg. Kovács erre észbekapott. Néhány bankjegyet Gergő bácsi zsebébe gyűrt és elvette tőle a csukát. Somlai is elindult az autó felé, miután futólag odaköszönt a házigazdának. Kovács azonban még tétovázva állt kezében a csukával, mintha morfondírozna valamin.

- Nem jöhetne velünk az unokája? - bökte ki végül, a szeme sarkából méregetve az öreget. - Azt mondta, orosz fakultációs! Gyakorolhatná a nyelvet, szovjet vendégeink vannak!

- Szó sem lehet róla! - csapta vissza a Volga ajtaját az őrnagy - Elment az eszed? Ez zártkörű fogadás! Tolmácsunk pedig van!

- Igen, van egy férfitolmácsunk, aki ötvenéves és kopasz! - vágott vissza gúnyosan a párttitkár - Most nézz erre a lányra, és ítéld meg, ki tesz majd jobb benyomást közülük a nagykövet elvtársra! Te visszamész a laktanyába, de rajtam számon kérik a vendégek közérzetét!

- Szólhatok én is egy szót? - kérdezett közbe epésen Gergő bácsi, és unokájához fordult - Szilvi, van kedved az elvtársakkal menni?

A lány pipacspirosan sütötte le a szemét, és úgy sandított az idegenekre, mint aki megértette, hogy hirtelen kitarult előtte a nagyvilág, de még fél belépni oda. Aztán a nagyapjára nézett, és szégyenlősen, szinte bocsánatkérrően bólintott.

Tíz perc múlva már a sással szegélyezett bekötőúton zötykölődtek mindannyian. Somlai vezetett, mellette terpeszkedett Kovács, Szilvi pedig a hátsó ülésen ült. Fegyelmезetten, térdeit összeszorítva, arcán az izgatott kíváncsiság kifejezésével tekingetett az ablakon kifelé.

- Kíváncsi vagy, hová megyünk először? - fordult hátra az ülésen Kovács, és rámosolygott Szilvire. Az némán bólintott.

- Most elmegyünk a bűvárhoz, aki már türelmetlenül

várhat minket - magyarázta Kovács.

- Búvárhoz? - vett erőt megilletődöttségén a lány - Oda meg miért?

Kovács jólesően felnevetett, amiért sikerült felkeltenie a lány kíváncsiságát.

- Az hadititok! - rázta meg a fejét huncutul.

- Nehogy elszóld magad! - mordult el Somlai.

- Te figyelj az utat! - vágott vissza neki utálkozó arccal Kovács.

Körülbelül negyedóra múlva letértek a bekötőútról, és egyenesen a tópartra hajtottak. A nádas egy helyen ki volt irtva, és Szilvi már távolról megpillantotta, hogy valaki ott felegyenesedik. Csak közelebb érve látta, hogy egy igazi békaember. Kovács kiszállt, kezében a nejlonszatyorba tekert csukával és átadta a búvárnak. Néhány szót is váltottak halkán, de Szilvi nem értett belőle semmit. Amikor Kovács visszaszállt az autóba, az őrnagy szó nélkül rükkverbe kapcsolt, és újra ráhajtott a bekötőútra. A csuka nélkül folytatták tovább az útjukat.

Szilvi úgy nézett egyik férfiről a másikra, mintha magyarázatot várna tőlük valamire. De amazok most szinte ünnepélyes némasággal ültek egymás mellett. Kovács kis fésűt vett elő inge zsebéből és megigazította pár szál haját.

- Nem a nagykövet elvtársnak visszük a csukát? - szólalt meg Szilvi nagysokára, amint összeszedte a bátorságát. Kérdésére Somlaiból és Kovácsból egyszerre buggyant ki a nevetés.

- De, éppen őneki! - bólogatott Kovács kedélyesen, de nem mondott ennél többet és a lányra se nézett. Szilvi megint kinyitotta a száját, aztán mégis meggondolhatta magát, mert szó nélkül összezárta.

Valami stégfeléhez érkezett éppen. Szilvi észrevette, hogy útitársai egyre izgatottabbak, aztán meglátta a stég mellett álldogáló, egymással fecserésző embereket. Ösztönösen összeszorult a gyomra neki is. A Volga a trécselő csoport mellé gurult és megállt.

- Ha kiszállsz a kocsiból, majd annak a vékony, magas, szövetnadrágos elvtársnak köszönj először! - hadarta Szilvinek Kovács, és hangja most rendelkező volt. Választ sem várva kiugrott az autóból, majd ajtót nyitott Szilvinek, mint hajdanában az úrvezetők szokták a nagyságos asszonyoknak. Szilvi remegő lábakkal lépett ki a kocsiból a sáros földre. Tekintetével rögtön a mondott szövetnadrágost kezdte keresni. Meg is látta, de az éppen egy kapatos magyar katonatiszttel folytatott elmélyült beszélgetést. A lányt zavarából Kovács segítette ki, amikor átkarolta annak vállát és szó nélkül a diskurálókhoz vezette. De maga sem merete megszólítani őket, ott topogott mellettük az alkalmas pillanatra várva, hogy bemutatthassa nekik Szilvit.

- Konyev marsall három napot kért Hruscovtól, hogy leverhesse Pesten az ellenforradalmat! - bökte meg a katonatiszt kedvesen kötődve a szövetnadrágos oldalát - Ahhoz képest több, mint egy hét kellett neki hozzá!

- Nem akartuk a komolyabb fegyvereinket is bevetni...

- kacsintott a tisztre a szövetnadrágos - Azokat a Szeuei-csatornára tartogattuk!

- Mit mondanak? - kérdezte Szilvitől sűgva Kovács - Én nem értek oroszul!

Szilvi úgy nézett vissza Kovácsra, mint aki még életében nem találkozott oroszul nem tudó emberrel.

- Valami csatornáról... - hebegte végül, mire Kovács értetlenül ráncolta össze homlokát.

- Áh, Kovács elvtárs! - fordult hozzájuk hirtelen a kapatos katonatiszt - Kit hozott nekünk?

- Simon Szilvia vagyok! - nyögte ki Szilvi zavarában magyarul, és a Kovácstól kapott utasításnak megfelelően a szövetnadrágosnak nyújtott kezét.

- A magyar dolgozó nép egy leánya! - tette hozzá magyarázóan Kovács.

A kapatos katonatiszt lefordította szavait a szövetnadrágosnak. Az elmosolyodott, és erőltetett szívéllyességgel rázott kezet a lánnyal.

- A szovjet nagykövet vagyok, elvtársnő. - válaszolta neki, bár sejtelve sem volt róla, hogy az érti a szavait. - Ki ez a pojáca? - intett aztán a fejével Kovács felé, és a tisztre nézett.

- Egy kis mitugrász a lellei pártbizottságról! - csuklott egyet a katonatiszt, és rámosolygott Kovácsra, mintha éppen megdicsérte volna.

- Úgy, bólintott a nagykövet - és azt hiszi, olyan vagyok, mint Lavrentij Pavlovics Berija volt, aki a gyereklányokat szerette! Így akar a kedvemben járni!

Harsogva nevettek föl mindketten, s amúgy oroszosan megveregették egymás hátát. Kovács tisztelettudóan mosolygott rájuk, Szilvi a földet nézte.

- Na, hanem indulni kéne horgászni! - nézett órájára hirtelen a tiszt - Biztos vagyok benne, hogy ma csukát is fogunk! Nem igaz, Kovács elvtárs? - tette hozzá magyarul, és Kovácsra kacsintott.

- Minden bizonnyal, ezredes elvtárs! - mosolygott vissza a tisztre Kovács. Szilvivel már senki sem törődött, az egész csoport fölbaktatott a stégre. Kempingszékek nyíltak szét, mindannyian letelepedtek, a nagykövet elvtárs pedig kezébe vette a horgászbotját. Surrogott a damil, ahogy belevetette a horgot a vízbe.

Amint magára maradt a parton, Szilvi fejében hirtelen állt össze egyetlen képpé mindaz, amit az elmúlt órában tapasztalt. Tudta, hogy néhány perc múlva a nagykövet elvtárs kezében a horgászbot megfeszül, s a horog végén ő majd újra megpillantja a csukát, amit a nagyapja egyszer már kifogott a tóból. Maga előtt látta a búvart is, amint egy néptelen partszakaszon kievickél a vízből elégedett tekintettel, hiszen sikeresen teljesítette a küldetését. Mindenki boldog lesz ettől a szemfényvesztéstől.

A következő gondolata Szilvinek az volt, vajon a nagyapja elhiszi-e majd neki mindezt. Elmondja-e neki egyáltalán ezt a történetet?

Megkérdezze tőle, mi az az ellenforradalom és hogyan szokták szeretni a gyereklányokat? Hogy ki volt Konyev marsall és Lavrentij Pavlovics Berija? S hogy hol van a Szeuei-csatorna?

Böröndi Lajos

A Szózat éneklése közben

A Szózat éneklése közben
 Dördült el a sortűz, amint mondják
 S a golyószóró ropogása és az
 Éneklők közé vágott kézgránát
 A fenséges dalt halálhörgéssé változtatta

És többé - úgy hittük - nem áll a dal talpra
 És a gyilkosok rőfögése
 Részeg dáridója zenéje
 Neveztetett ki muzsikának
 Az lett ének
 A mosonmagyaróváriak fülének

S jegek hideg nyarak és telek
 Hulltak az időre
 S már úgy tűnt soha nem lesz vége
 A nagyvilágon e kívül
 Mindenütt van számunkra hely csak itt nem
 S a rablók megosztottak már minden
 Csizmán és ingen
 Hisz a lepecsételt száj nem beszél
 Hallgat
 S a kitépett nyelvű forradalmak
 Az emlékezetből is kihullnak.

S most hogy legalább gyászolni szabad
 S kimondani azt ami volt aminek
 Nem szabadott volna megtörténnie
 A Szózat szívdobogtató zenéje
 Ismét fölséges dal lehet
 Nem szorítja össze
 A légy híve sornál
 A szívet a rémület
 A zene zene lesz majd megint és nem ricsaj
 Zaj
 S ha bocsánatkérésre megbocsátás
 Lesz a válasz: dal!
 Szívet melengető madárszárnyakkal
 teli muzsika
 Melyet nem mérgezhet meg
 Senki már soha

Emlékmű a mosonmagyaróvári Gyász téren
Rieger Tibor alkotása 1991.

FORGATAGBAN, FÖRGETEGBEN

(Lapok az 1956-os forradalom és megtorlás zalai eseményeiről és szereplőiről)

Ferencz e. Győző:
Képek és dokumentumok – kezdettől a végig

Az ország legkisebb megyéjének székhelye akkoriban földszintes városka volt, s a megye sem más, tényleges, szemmel látható képi, de képletes, átvitt értelemben. Nagyipara alig, ami volt, jószerint Nagykanizsán található, Zalaegerszegen a ruhagyár, a tejipari vállalat, a kőolaj-finomító és a mindkét városban, valamint Lovásziban és Bázakerettyén jelenlévő olajbányászat. Tehát javarészt mezőgazdasági jellegű megyében szervezkedtek a forradalom és szabadságharc kis hányadban résztvevői, többségükben szemlélői. Mindebből adódott az 56-os eseménysorozat jellegzetessége is: nem a fegyveres harc, hanem a társadalmi-gazdasági-közigazgatási rendszer, az iparirányítás átalakítása, a dolgozó nép tényleges (közvetlen) hatalma volt az elsődleges cél.

Talán közrejátszott az események alakulásában, hogy a magyar néplélektől teljesen idegen külföldiek (Marx, Engels, Sztálin) arcképei néztek vissza a hivatali és iskolai, gyári, termelőség-vezetési helyiségek falairól, falragaszokról, azokat kellett hordozni a fölvonulásokon. Kötelezővé vált a szovjet minta követése: a szántásban Pása Angelinát, a növénytermesztésben Micsurint és Liszenkót, az iparban Sztahanovot, még az operettben is a Szabad szél című Dunajevszkij-művet kellett példának tekinteni – ez egyenlő volt a magyarság hivatalos lefokozásával, amely visszatetszést és ellenállást keltett.

A megmozdulásokat, a forradalmat és szabadságharcot közvetlenül megelőző hangulatot jellemzi a *Zala* október 9-i számában közölt Gaál Piroska-riport Hernyékről:

„Alig maradt kenyérnek való gabonánk a beadás teljesítése után – panaszkodott Gálos Albertné. Nem a beadás volt sok, hanem a gabonánk kevés.

Durgó Gábor 50 körüli, örökké vidám, jókedvű gazda.

„Azért alakítottunk talajjavító szakcsoportot, hogy jó termővé tegyük a földet. Nekem gyanús valami. Mondja, a szakcsoport nem akar csapda lenni? Egyéni társulásként alakítottuk, hátha egyszer csak valaki kijelenti fönt, a megyénél vagy még följebb, hogy az egyéni társulásokat termelőség-vezetetté kell alakítani. Én...én... egyelőre nem akarok tsz-be menni.”

A Petőfi Kör hatása elérhette Göcsejt is, mert Busa János, a megyei pártbizottság vezető embere, a lenti járási pártbizottság hamarosan megválasztott első titkára, ugyanennek a számnak hosszú vezércikkében foglalkozik az új időkkel. Ő, aki később sem azonosult vele, ezt írta a kitűzendő célról: „Önálló, szabadon gondolkodó emberek nevelődjenek”.

No, de pillantsunk a cégek kerítése mögé, járjuk végig az utcákat, majd kövessük a bírósági tárgyalóterem eseményeit!

„A Zalaegerszegi Általános Asztalosipari Vállalat Budai Nagy Antal utcai telepén 1956. október 23-án bármerre mentünk, sugdosó csoportok ugrottak széjjel, érezhető volt a feszült légkör” – írta jelentésében 1957. május 9-én Tihovszky Ernő igazgató. (ZML. Ellenforradalom, Zalaegerszeg város – 101 lap, 78.f.)

Az október 24-i, szerdai, a megyei sajtóban a megelőző 12 évben sohasem volt rendkívüli kiadás mindjárt az 1. oldalon megfenyegette a lakosságot: A Minisztertanács az egész ország területére elrendelte a statáriumot (amelynek akár nyomban akasztófa is lehetett a vége...). Nagy Imre, a Minisztertanács elnöke pedig ezt közölte: „Minden becsületes magyar dolgozó, a nép, a haza legszentebb ügye az ellenforradalmi bandák felszámolása”. Mellette a tudósítás arról, hogy véres összecsapás zajlott le Budapesten az ellenforradalmi csoportokkal.

Jelentés tudósított a megyei párt végrehajtó bizottság – a helyi vezetők tanácsának – előző napi üléséről, amely fogadkozott, hogy „Leküzdjük a politikai válságot... visszaverni népünk békés életére törő ellenforradalmi csőcselék garázdálkodását”.

A belső oldalon Kerkay László pártrovat-vezető (személyes közlése szerint 1956. december 9-től már a Zalai Hírlap nevű, úgyszintén egyetlen megyei újság felelős szerkesztője) így írt Zalaszentlőrincről szóló helyszíni riportjában: „A letűnt önkény éveire emlékeztetnek az ottani események. A jelenből szinte semmi sem jutott el oda.... A község dolgozó parasztjait az elmúlt évben erőszakosan léptették be a termelőszövetkezetbe. Zalaszentlőrinc dolgozó parasztsága igaza teljes tudatában, sértődöttsége, megbántottsága érzésével eltelve egyöntetűen háttal fordított a termelőszövetkezetnek. Egyénileg akarnak továbbra is gazdálkodni. Akaratuk azonban az illetékes megyei, járási szervek ellenállásába ütközik... védik a tegnapi törvénytelenégeket. Zalaszentlőrinc parasztjainak elhatározását azonban így sem tudják megváltoztatni.” Aztán pár év múlva mégis. De ez már egy másik történet.

A nagykanizsai 18. légvédelmi tüzérsztálynál Fejes Lajos hadosztályparancsnok harci riadót rendelt el. Tájékoztatta Teleki István századost, az alakulat parancsnokát, hogy Pesten fegyveres felkelés kezdődött. Ezért megkettőzték az őrseget. (A Csomor Erzsébet és Kapiller Imre szerkesztette '56 ZALÁBAN, Zalai Gyűjtemény 40. kötet, Zalaegerszeg 1996.) Lentiben, az ott állomásozó, közismert nevén zajdai 32. lövészezrednél 24-én hajnali 3,30 órakor karhatalmi riadót rendeltek el. Császár Károly százados megszervezte a vasútállomás, a pártbizottság, a tanács, a Nemzeti Bank fiókjának őrzését. A Budapestről megérkezett Rácz Károly ezredparancsnok délelőtt fél tízkor beszámolt az ezredgyűlésen arról, hogy „Budapestben a békésen indult diáktüntetést ellenforradalmi csoportok fegyveres összetűzéssé változtatták. Összehívta a családokat is, hogy rendre és nyugalomra intse őket.” (Adattár)

Október 24-én Borka Zoltán, a 33. lövészezred parancsnoka Zalaegerszegen hajnali fél 4 és 4 óra között karhatalmi riadót rendelt el, az utakat lezárták és a csak a munkásokat szállító járműveket engedték tovább. A 32. tüzérezred parancsnoka, Tóth Sándor úgy rendelkezett, hogy katonái erősítsék meg a posta, a vele rézsút szemben működő nyomda, a tanácsi és a pártbizottsági épületek védelmét. (Mindehhez tudni kell, hogy a szolgálati szabályzatban az állott akkor, s a Magyar Néphadseregében továbbra is, hogy népellenes parancsot – például a tömegbe lövést – nem kell végrehajtani, azt meg kell tagadni – F. e. Gy.).

Ezen közben egy – az újságtudósítás szerint Pestről érkezett – Bocsor András nevű egyetemi hallgató (vele a továbbiakban még találkozunk), valamint Sipos Vilmos, Herczeg Alajos, Tóth Frigyes és Rattay Györgyné a mai Dísz-tér nyugati hosszában lévő Nefelejcs cukrászdában tanácskozott a tüntetés megszervezéséről, amely tehát nem csak úgy magától jött létre.

Már október 25-énél tartunk.

A csütörtöki lap 1. oldalán: „Megyénkben rend van és kibontakozást váró bizalom. Ezzel válaszol Zala megye lakossága a felfogatók véres kalandjára.” Tanácsi dolgozóink táviratban biztosították a központi vezetőséget hűségükről. Hasonló hangú tiltakozás kelt szárnyra Zalaszentjakab, Pördefölde és már községek parasztságától. El tudta hinni akárci is, hogy bármelyik szántóvetőnek bárhol az jutott az eszébe, az őszi vetést is otthagya, hogy sürgősen sürgönyöznie kell a központi pártvezetőségnek, amelyet legteljesebb hűségéről biztosít?

A rendkívüli, ezúttal nemzeti színű keretes kiadás 1. oldalán örömteli hírt olvastak a lap megvásárlói: Gerő Ernőt fölmentették, Kádár János az első titkár, mármint a Magyar Dolgozók Pártjában.

„... nem kívánja vissza népünk nyakára a régi igát, a tőkésék, a bankárok, a nagybirtokosok uralmát.” – szövege első nyilatkozatában, s ennek idézése azért fontos, mert eme helytörténeti összegzés végén majd ugyanezt olvashatjuk a zalaszentgróti forradalom egyik elítéltjének cikkében is, szinte szó szerint. Csakhogy ő – Rosta Sándor – hamarosan ugyanennek a Kádárnak a börtönében találta magát...

„Október 25-én jelent meg az első röpcédula vállalatunk kerítésén, s egy elszólás után tudtuk meg, ki volt a plakátragasztó” – írta tovább Tihovszky igazgató. A megyei lapban pedig az olvasható – erről az igazgatói jelentés szót sem szövege -, hogy a vállalatnál lezajlott röpgyűlés őszinte bizalommal köszöntötte Kádár János elvtársat.

Ez a lap buzdította arra az olvasókat, egyenest a fejléc mellett jobbról, hogy „Magyarok! Lobogózzátok fel a házaitokat, tüzzétek ki a nemzeti lobogót!” Ugyancsak az 1. oldal alján olvasható Nagy Imre miniszterelnök rádióbeszéde, amely szerint a kormány tárgyalásokat kezdeményez a szovjet csapatok kivonásáról.

Ez két szempontból is fontos. Az egyik, s leglényegesebb: a kormány visszahangozta először a műegyetemisták, majd az ifjúság, végül az országsszerte minden zugban megalakult nemzeti vagy forradalmi bizottságok követelését: a szovjet csapatok hagyják el az országot! A másik: minden községben, sőt diákközpontokban működött a ma már ismeretlen vezetékes rádió. Egy központból – a tanácsházáról, a portáról – működtetett központi rádió adásait vitte szerte az A/4 méretű dobozka, amelynek gombjával lehetett váltani a Petőfi vagy a Kossuth adó műsorára, tehát az egész ország hallhatta például a Gerő-beszéd alatti fegyverropogást....

A szinte teljes lendületű fölkeléses-forradalmi események október 26-án kezdődtek el megyeszerte. Zalaszentjakabon Póka Lajos, a november 1-én megalakult nemzeti bizottság tagja többeknek beszámolt a nagykanizsai forradalmi eseményekről, s este már 100-150 falubeli rendezett fölvonulást.

Az október 26-i 1. oldalas rendkívüli kiadás bal felső sarkában harántos nemzeti színű szalag, s a jelszó már vízszintesen: „Rendet, fegyelmet – a nép érdekében!” című cikk. A fejléc mellett tudósítás Éjszakai jelentés Nagykanizsáról címmel, amely arról szól, hogy a Dunántúli Kőolajipari Gépgyár dolgozói Kádár János és Nagy Imre beszéde után fe-

gyelmezett sorokban, nemzeti színű zászlók alatt vonultak föl a város utcáin. Éltették a magyar függetlenséget, s a független magyar kormányt. Bár a fölvonulás rendben lezajlott – írta a tudósító - azt követően az ifjúság egy csoportja a város útvonalain haladva leszedte a hivatalok és az intézmények népköztársasági címeres tábláit, és a Szabadság (ma Erzsébet – F. e. Gy.) téri szovjet emlékművet döntötte le.

Közölte a lap a zalaegerszegi várkörü börtönből kiszabadított foglyok teljes névsorát, ítéletük indoklásával. Erről és a többi eseményről Kaposi Sándor hadnagy, börtönparancsnok számolt be pár hónapos késéssel, 1957 tavaszán.

Ebből tudható, hogy a budapesti rádiós hírek hallatán készenlétbe helyezte az állományt. Amikor pedig 25-én egy telefonhívásból megtudta, hogy Győrött kiürítették a börtönt, és pedig karhatalmi ellenállás nélkül, elment a megyei ügyészség elnökéhez. Abban állapotok meg, hogy a politikai foglyokat, fegyverhasználat nélkül, szabadon engedik.

A zalaegerszegi esemény-özön kezdetén, úgy 9 óra tájban a megfigyelők azt közölték a parancsnokkal, hogy az iskolásokból, az útfőntartó és az autójavító vállalat munkásaiból összeverődött tömeg ledöntötte a Béke-szobrot a vasútállomás előtt, és azt követeli a többi között, hogy a szovjet csapatok hagyják el az országot, és minden forradalmár kapjon közkegyelmet. Arra is volt ideje fölkészülni, hogy 10 óra felé fogadni tudja a szerrinte 400 főre tehető tömeget. Közülük néhányan vasdoronggal, kalapáccsal verték a kaput, követelve a politikai foglyok kiszabadítását az iskolások lelkes kiabálásától kísérvé. Most adjuk át a szót a börtönparancsnoknak: „Megkérdeztem Varga Ferenc zenetanárt, hogy mit akarnak. Kiabálásokat hallottam: a politikai foglyokat! Kértem, hogy alakítsanak 5-6 tagú bizottságot, amely az ügyészségen az iratok áttanulmányozása után döntsön. Közben Varga Ferenc csitította az embereket, de az ajtónál álló Kondákor József és több társa azt mondta, hogy 'Nem várunk, azonnal teljesítse a követeléseinket, egy fiatal villanyserelő pedig leszedhesse a vörös csillagot, mert az már nem oda való.' De csak tovább verték az ajtót, erre közöltem, ha beszakítják, lövötek. 'Na megállj, te Rákosi-hóhér, veled is leszámolunk!' - ordították néhányan. Közben a bizottság, tagjai között Csiszár Jenőné, akinek férje a városi forradalmi bizottságban volt, az őrszemélyzet ruhaellátmányából öltöztette a rabokat, egyenként kísérgette őket az ügyészségi szobában lévő mikrofonhoz, hogy beszéljenek a néphez. Miközben a rabot kísérvé, az emeletről lekiáltott rám: 'Remélem, hamarosan jobb helyen fogom látni magát is!'

Közben Varga Ferenc hiába csitította az embereket, hogy ha nem engedelmessékednek az utasításaimnak, fegyvert fogunk használni, Molnár Margit, korábban maga is bv-őr, ordítva szidalmazta egykori őrtársait, s vele tartott a postás Laki Magdolna, Kovács István vonatfőlvigyzó, s a MESZÖV-nél dolgozó Adorján Margit is. Egy zászlótartó fiatalember a karomra ütött a nyéllal, mert egy nő erre biztatta, állítólag Sipos Rozália a ruhagyárból. Valaki úgy dobott mellbe, hogy a tojásszén szétfröccsent, s másokat is befeketített."

Valamivel dél után, úgy 13 óra tájban – írja tovább a parancsnok - egyetemista kísérvében megjelent a tiltott határátlépés kísérletéért elítélt, 1952-ben még honvéd hadnagy Péterffy Kálmán, és rigmusokat mondott: 'Hideg szoba, üres gyomor, hat méteres Sztálin-szobor, de meleg szoba, teli gyomor, ilyen kicsi Truman-szobor' – mutatta hüvelyk és mutató ujjával a 6-7 centimétert.

Az Adattárból tudjuk, hogy a megyében az első utcai tüntetés Nagykanizsán zajlott le úgy, hogy a gépgyári menet élén Zalán József motorozott, a párházban a felvonulókat képviselte, az erkélyről olvasta föl a Budapestre küldendő távirat szövegét, amelyben követelték a szabad választásokat, többpárt-rendszert, kilépést a Varsói Szerződésből, s hogy a szovjet csapatok hagyják el hazánk területét.

A menethez a diákok is csatlakoztak, a Kossuth-nótát énekelték, éltették a budapesti ifjúságot, s azt skandálták, hogy „orszt pedig nem tanulunk”. A vasútállomástól visszatértek az iskolákba. A gimnáziumból Gógös Ferenc hazaküldte a gyerekeket.

A szovjet hősi emlékmű talapzatán először Horváth József szónokolt, s követelte, hogy döntsék azt le.

A tüntetők másik csoportja a járási kiegészítő parancsnoksághoz vonult, hogy fegyvert követeljen – hiába. Viszont a laktanya homlokzatáról a tisztek levették a címert.

Egy Cseke István nevű ember levette a sörgyári kapun lobogó nemzeti zászlót és a Petőfi szoborhoz vitte.

Zalaegerszegen október 26. volt a forradalmi megmozdulások első napja.

A délelőtti órákban kezdődtek meg a tüntetések, s a munka az asztalosoknál igen vontatottan haladt, sőt a II. üzemből dolgozók már délelőtt csatlakoztak egy arra elhaladó csoporthoz. „... a központi üzemből meg tudtuk akadályozni, hogy kivonuljanak. Csak akkor szüntettük be a munkát, amikor a börtön előtti tömeg üvöltése lehallszott az üzembe. Ugyanakkor erős biztonsági őrséget állítottunk fel.” – olvasható a Tihovszky-jelentésben.

A forradalmi eseményekben kiemelkedő szerepet játszó 22. Autóközlekedési Vállalatnál történekről G. Gy. pártelnök 1957. május 9-én kelt összefoglalójából szerezhettünk bőséges ismereteket.

A tüntetések és a vállalati események fő szervezője Büki Imre szerelő volt, Fatér József asztalos, Sipos Péter szerelő,

Baranyai József esztergályos, Fatér Géza gépkocsivezető és Horváth Gyözőné jegyzészámloló közreműködésével. A rabok kiszabadításában, a felszabadulási emlékmű ledöntésében, valamint több bizottságban is Széll László és Valu József vettek részt.

Akkoriban egy napon több - rendszerint 2-2 oldalas - rendkívüli kiadás is napvilágot látott a volt Megyeházán működő, államosított egykori Kakas-nyomdában. A szerkesztőség írógépei a Megyeháza földszinti szobáiban kopogtak.

Akkor azt írták, hogy:

„Ki tudja, hányszor és hányszor zúgott végig a felbecsülhetetlenül nagyra nőtt tömeg ajkán a Kossuth-nóta. 'Aki magyar, tartson velünk, Gerő többé nem kell nekünk!' – skandálta a szakadó eső ellenére is az egyre dagadó tömeg, amely eleinte a közgazdasági technikum előtt ruhagyári, vas- és építőipari, élelmiszeripari munkásokból, kisipari termelőszövetkezeti

Kíváncsiskodók a ledöntött Felszabadulási emlékműnél, október 26-a

szervezetének előző napi gyűlésén, a Nagy Imre-beszéd hatására fogalmazták meg a követeléseket, amelyeket aztán városszerte elfogadtak: Hagyják el hazánkat a szovjet csapatok, megfelelő képzettségű embereket állítsanak a vezető állásokba, vonják felelősségre a pesti vérontás okozóit. Másutt csak ritkán hallható igény is megjelent: engedjék haza a még mindig a Szovjetunióban sányló hadifoglyokat, s kapjanak teljes közkegyelmet az elfogott forradalmárok!

Mielőtt mi is tovább vonulnánk, lássuk, mi történt a már emlegetett iskolákban (Csomor Erzsébet: 1956 Zalaegerszegen, Egerszegi füzetek, 7., Zalaegerszeg, 2001., a továbbiakban: Füzetek)

Reggel (az Ady utca és az Iskolaköz sarkán álló) Közgazdasági Technikum tanulói az udvaron tárgyalták a rádióból ismert eseményeket, a bejárók pedig a vasútállomás hangszórójából hallott hírekről beszéltek. Hubay tanár úr az első órán a szokásos népdalok helyett a Szózatot énekelte el a gyerekekkel. Ennél többet a tanárok közül senki sem tudott tenni, föl hívták tehát a művelődési osztályt, ahonnan azt a tanácsot kapták, hogy engedjék haza a diákokat, akik viszont a Csány-szoborhoz akartak menni. Úgy is lett: a Himnusz és a Szózat éneklésével tették meg az utat oda, s vissza is zárt sorokban, senkit sem engedve maguk közé.

Most kilép e sorok írója eddigi szerepéből, s közreadja emlékeit az akkori eseményekről, megtámogatva Csomor Erzsébet már jelzett könyvének soraival, tehát hűen a történésekhez.

Mi, a zalaszentiváni átszállással a Nagykanizsa-Zalaegerszeg közötti vonattal Zalaszentmihályról, Bucsuszentlászlóról, Nemeshegyről, Nemessándorházáról, Nemesszentandrásról és a Nemesapátiból bejárók a hangszóróból hallottuk a városi, a megvásárolható újságokból olvastuk az országos és a megyei híreket. Mire a középiskoláinkba értünk, már jócskán tájékozottak voltunk. Amikor e sorok írója átlépte a gimnázium kapuját érettségi előtt álló tanulóként, meglepetve látta, hogy legalább százan szállták meg az épület előterét. Többen már kokárdát viseltek, akár március 15-én, vagy a barna kordbársony, ellenzős sapkájukra tűztek elől sapkarózsaként nemzeti színű szalagot. Néhányan, a IV/A osztályos, és pár nap múlva a diák-sztrájkot is csekély sikerrel szervező Meggyes Vendel irányításával, a gimnázium homlokzatán lévő vörös csillagot akarták lepiszkálni. Kovács József, kissé hajlott hátú igazgatónk megpróbálta ennek elejét venni, sikertelenül.

A foci pályára tódultunk, s azt akartuk, hogy vonuljunk föl, ahogyan mi, bejárók a többiektől láttuk. Ekkor jelentette be az igazgatónk, hogy a városi tanács elnöke betiltotta a fölvonulást – fütty és morgolódás fogadta a szavait. Ostoros Karcsi bácsi, szeretett testnevelő tanárunk elénk állt. Végül is ez, mármint a sportpálya volt az ő „felségterülete”.

„Gyerekek, fölvonulhattok, de csak szépen, rendben. Szorosan zárt sorokban, senkit se engedjétek közétek. Tudjátok, a forradalmi zűrzavarban elő szoktak bújni a patkányok, akik mindenüvé be tudnak furakodni, minden szép eszmét bemocskolnak, megfertőznek!”

Ezzel az útravalóval indultunk el az úttest jobb oldalán. Mellettünk lépegetett Gaál Piroska, a Zala munkatársa, s egyre csak mondogatta: „Gyerekek, ahogyan a tanár bácsi mondta: senkit se engedjetez magatok közé!” Így értünk a Csány szoborhoz, majd néhányan tovább a vasútállomás elé – ugyanis e sorok írójának emlékezete szerint a bejáratot a szobortól hazaengedték.

Most újra az újság tudósítását hívjuk segítségül. Ott tartottunk, hogy a vasútállomás hangszórója ismételtette az ifjúság követeléseit, a felszabadulási emlékművet pedig „közben rombolják kalapácsos, feszítő vasas emberek.... Megfeszülnek a kötelek, felzúgott a hatalmas Mack-teherautó”.

A Füzetekből tudjuk, Bognár István mászott föl egy létrán, hogy egy kőtömbbe beleakaszthassa a horgot. Sem a dömpert, sem a teherautó nem bírta elmozdítani, mígnem megérkezett a már említett és Horváth József vezette Mack csörlős teherautó Gellénházáról. Olajbányász szemtanúk mesélték e sorok írójának, hogy néhányan odafeküdtek az autó elé, hogy vagy lehúzzatja a sofőr az emlékművet, vagy rajtuk megy keresztül. Lehúzatta, kapott érte vagy 6 évet. Közben szólt az ifjúság követelése az állomás hangszóróiból már kiegészítve azzal, hogy Farkas Mihályt, a törvénytelenségeket elkövető „négyesfogat” hadseregátornok tagját nyilvános tárgyaláson vonják felelősségre (ez a rendszer-váltásig sem történt meg – F. e. Gy.), törölkék el a munkásságot megnyomorító ipari normarendszert, vagyis a több száz százalékos teljesítményeket hajszólo, eszement követelményeket a gyárakban, vizsgálják felül az összes politikai és gazdasági pert.

Október 27-én komor hírral jelent meg az újság, amely 1. oldalán közölte: Tragikus események a két városban – 3 halott, több sebesült – írta még mindig a Magyar Dolgozók Pártja Zala megyei Bizottsága és a Megyei Tanács lapja. Olvassunk bele, a bár nem jegyzett, de a stílusából ítélve valószínűleg Rákosy Gergely által írt riportba!

„Zalaegerszegen a tüntető tömeg demokratikus jelszavakat hangoztatva délután 5 órakor a megyei pártbizottság (a Zalai Hírlap mai székháza – F. e. Gy.) elé vonult, s követelte, hogy Dénes István első titkár mondjon le, aki hosszabb várakozás után megjelent a(z) (ma is létező – F. e. Gy.) erkélyen és a tömegre kiáltott:

„Ha nem akarjátok, hogy vér folyjon, tűnjetez el!”

A tömeg felhördült, s elhatározta, hogy küldöttséget indít, ám a küldöttek nem tudtak bemenni az eltorlaszolt ajtón, ezért fehér zsebkendővel néhányan fölmásztak az erkélyre, hogy tárgyaljanak. Dénes azt javasolta, hogy alakítsanak munkástanácsot, amely ott helyben meg is alakult, majd a tömeg előtt az erkélyre kiállva közölte, hogy lemond első titkári tisztségéről.

Felszólították, ha egyetért a tömeg követelésével, álljon a nép közé, mire Dénes közölte, hogy egyetért, de nem megy le. A tömeg továbbra is várta, megígérte, hogy nem esik bántódása, amire puskaropogás volt a válasz. Többeket ért lövés:

Csatári Jenő zalaegerszegi, Németh Erzsébet andráshidai lakosok, valamint Halmos Zoltán, Kelemen László, Lelkes Ferenc és Vass Károly megsebesültek. Németh Imre és Telenkó János honvéd a helyszínen meghalt.

A 22. Autóközlekedési Vállalat már idézett jelentése szerint „Kelemen László és Csótár Jenő gépkocsi vezetőnk sérült meg a pártbizottsági lövöldözésben”.

Külön érdekesség, hogyan emlékszik vissza arra a napra a ma 85 év körüli Benkő Károly, aki már 1950-től a Zala vezető újságírói közé tartozott hol fő-, hol segédszerkesztőként, 1956. október 26-án a megyei pártbizottság lapjának szerkesztője volt. Így írt a 2000-es évek elején: „A pártbizottság előtti lövöldözés után (nem emlékszem, hogy aznap-e, vagy másnap, inkább másnap) tudtuk meg, hogy a pártbizottság kiürült. Kezdtém telefonálni a szerkesztőségből. Sok hívás után az ÁVH-n utolértem Dénes Istvánt. (Ma a Mártírok útjának elején álló leány diákothton – F. e. Gy.) Mondták, azonnal hívjuk. Kb. tíz perc múltán jött a telefonhoz, közben a következőket hallottam: „Elégetni! Azt is elégetni. Azokat visszük!” Ezek már beszédes mondatok voltak. Aztán jött Dénes. Kértem: Ha maguk elmennek, mi itt mit csináljunk? A szerkesztőség és a nyomda körbe van zárva! Valóban így volt, a nyomdában valami röpirat készült, arra vártak. Dénes türelmet kért. Egy-két perc múlva a következőket mondta: ‘Cselekedjenek a legjobb belátásuk szerint’. Ezt azért tettem idézőjelbe, mert nem feledtem el. És letette a telefont.”

Október 26-án Nagykanizsán azzal kezdődtek az események, hogy a laktanya bejáratához tüntetőkkal megrakott 4 teherautó robogott reggel 9 óra tájban - olvasható az Adattár oldalain – azzal a követeléssel, hogy a katonák, akikre új ruhát gondoltak, tartsanak velük, de fegyverestől, mert együtt akarnak vonulni Budapestre az oroszok ellen, akik viszont menjenek haza!

Egy főtiszt közölte, hogy a követelésekkel egyetértenek, „nem vagyunk hajlandók a tüntető tömegre lőni, viszont a laktanyát nem hagyhatjuk el, mert nem kaptunk rá parancsot”.

A zalai lapokban azelőtt és azóta is ritkaság számba menő délutáni rendkívüli kiadás már közölte Hári Sándor tudósítását arról, hogy a délelőtti órákban a felvonuló diákokhoz csatlakoztak a posta, a gépgyár, a tanács, a vasút, több üzem és vállalat dolgozói, sőt a rendőrök is, akik a gépgyáriak élén motorozó, már ismert Zalán József hívására léptek a tüntető sorokba. A Dózsa laktanyánál kibővültek, nem csak egy szakasz katonával, de Öveges József parancsnok engedélye alapján a zenekarral is. Ez után tehát rezesbandával nótázott tovább a tömeg. A tüzér osztály parancsnoka

a biztonság kedvéért a laktanyába szállíttatta a laktanyán kívüli raktárból az összes lőszert és robbanóanyagot.

Este a pártbizottság Ady utcai székháza elé vonult a tömeg, amelybe a katonaság beelődött. A sortűzben ott helyben életét veszítette Skerlák (másutt Skerlách) Jánosné, 14-en megsérültek. Ungor Károly tanuló a kórházban halt bele haslövésébe. Üveges Lajos (az '56 Zalában című kötet 66. oldalán Üveges József) helyőrség-parancsnok harcokcsikkal oszlatta szét a tüntetést és kijárási tilalmat rendelt el. Marcaliból 5 rohamlöveg is érkezett a rend fönntartására. A következő megyei lap – amely már Új Zala címmel jelent meg október 28-án vasárnap -, részletes tudósítással számolt be a véres eseményről. Mielőtt erre rátérnénk, ismerkedjünk meg az új újsággal, amelynek megjelenésével a XII. évfolyam 254.számába lépett, 1949-ben létrejött Zala című napilap korszaka véget ért.

Ugyanez a szám közli, hogy megalakult a lap szerkesztőbizottsága. A főszerkesztő az a Rákossy Gergely, mezőgazdasági mérnök lett, akinek a lapcsinálásban gyakorlata nem volt. Ugyan külső tudósítóként olvashatták cikkeit, de igazából irodalmi műveivel vált ismertté a lap hasábjain, mint ahogyan a helyettese, Dezső János is. A következő három munkatárs viszont régi bútorarab volt: Benkő Károly, aki fél év múlva már a Fejér megyei lap élére került, dr. Bánhidi Tibor, aki pár évig főszerkesztő-helyettes lett, majd a Somogy megyei újsághoz hívták ugyanilyen beosztásba. Takács Elemér szintén remek tollú novellistaként, mindenek előtt azonban munkatársi minőségében szerepelt az Új Zala oldalain.

A ma Budapesten élő, s a már említett Benkő Károly így emlékszik e sorok írójához küldött levelében az Új Zala megalakulásának körülményeire.

„Rákossy Gergely az Agrokernél dolgozott az ötvenes évek közepén. Motorkerékpáron járta a megyét. Agronómus volt, ha jól emlékszem. A lapnak külső tudósítóként rendszeresen írt mezőgazdasági cikkeket. Dénes István szívébe akkor „lopta be magát”, amikor (bizonyára 1956 nyarán) Szabó Pál ankétot tartott Zalaegerszegen, a lapban elő is kereshető, hiszen írtunk róla. Itt voltak előre megbeszélte felszólalók, de Rákossy Gergely is szót kért. Irodalmi vitát igénylő kérdései voltak a budapesti Petőfi Kör hatására, s erre Pali bácsi nem számított, de Dénes „sem”, aki szintén jelen volt.”

A következőkben arról szól Benkő Károly visszaemlékezése, hogyan is zajlott le a szerkesztő le- és föllépés.

„Leváltásom, Rákossy Gergely kinevezése október 27-én vagy 28-án volt, már nem emlékszem pontosan a napra, de az akkori lapból megállapítható. Délelőtt 11 óra tájban az Arany Bárány sarkánál jöttem a lakásomról, amikor az utcai hangszóróból hallottam: a nemzeti bizottság ülésén engem leváltottak, és Rákossy Gergelyt nevezték ki szerkesztőnek. Gergely délután bejött a szerkesztőségbe. Emlékeim szerint nem tartott igényt Molnár, Kerkay, Gaál Piroska, Bubics Anci és még néhány újságíró jelenlétére. Az én munkámra számított, érthetően: nekem voltak lapszerkesztési tapasztalataim, nyomdai, postai kapcsolataim. Nem engedtem elmennem, mert akkor ki csinálja a lapot... Ebben az is belejátszott, hogy a „régiekben” volt egy tartás, akit nem küldenek el, az maradjon. Így maradt Balogh Zoli is. Szegény Zolit aztán még március 15-én (a Műk= Márciusban újra kezdjük idején) is begyűjtötték, pedig a légynek sem ártott. Isten tudja, hogy mit akartunk, erre senki sem inspirált minket, de hát a munkahely, a szerkesztőség, az egzisztenciánk... A Hári Sanyi vagány gyerek volt, kemény. Kanizsán munkástanács kiadású lapnál tevékenykedett még 1956 decemberében is. Emlékezetem szerint szilenciumra volt ítélve a megyében. Csak később, Kerkay idejében kerülhetett vissza a laphoz. Kerkay László a pártot vezetője volt. Kinevezése sokáig késett. Lehet, csak akkor történt meg, amikor elkerültem Zalaegerszegről. Április 11-én már fehérvári szerkesztő voltam. Kerkay az október (24-25-26-i?) Kossuth utcai felvonuláson fotózott az akkori emeleti ablakból. Azon a részen, ahol a Hamburger-szobor állt, amit később szintén ledöntöttek. Már Fehérvárról mentem vissza a bírósági tárgyalásra egyszer vagy kétszer(?), amikor Rákossy Gergelyt ítélték el. Fő téma volt a cikkek szerzőinek azonosítása: hogyan? mint? miért? ki, mit írt? Aláírás alig volt a lapban, a bíróság még az MTI-közleményt is helyi írásnak tekintette, bár ez a kézirat papírokból egyértelműen kiderült (akkor már volt telex). Nekem éppen az MTI-közleménnyel gyűlt meg a bajom, hogy ezt vagy azt a bekezdést miért húztam ki. Mindenre nem emlékszem, de olyan megjegyzésem biztosan volt a tárgyaláson, hogy nem fért bele, húzni kellett. Emlékeim szerint igyekeztünk egymást nem beszározni, meg magunkat sem akartuk eláztatni. Azt hiszem, szegyelettük magunkat. Még később (akkor már Pesten a MÚOSz-ban voltam) újra összejöttünk Gergellyel (akkor már büntetése letöltése után színpadi szerző is volt) és fel-elevenítettük „élményeinket”. Lóversenyzett, fogadott, nyert, veszített... ott is halt meg, az ügétön.– írta Benkő Károly. Nos, ugyanennek a lapnak a Varga Ferenc zeneiskolai tanár vezette Zalaegerszegi Forradalmi Munkástanács első üléséről szóló beszámolója szerint „határozott az ülés arról is, hogy a megyei sajtót – amely korábbi 'gazdájának', a megyei pártbizottságnak széthullásával irányítás nélkül maradt, pártfogásba veszi és fölhasználja a dolgozók igazat mondó tájékoztatására. A lap Új Zala néven jelenik meg a továbbiakban, a felelős szerkesztői teendőket ellátásával Rákossy Gergelyt bízták meg.”

A 27-én „a dolgozók százainak lelkesedése közepett” megalakult városi forradalmi munkástanács másnap is ülésezett, s ekkor a már említett Bocsor András, a budapesti egyetemi ifjúság és a MEFESz képviselője azzal az ígérettel állt elő, hogy a tanács tüstént meghozandó határozatait nyomban elviszi a Magyar Népköztársaság Legfelső Tanácsához. De most ismerkedjünk meg közelebbről is a zalaegerszegi forradalmi események egyik szervezőjével, Bocsor Andrással.

A vasútállomáson és környékén történetekről beszámoló Polgár Ferenc (ZML ellenforradalom Zeg városban – 101 lap,

78.f.) szerint a Könyvterjesztő Vállalat guruló boltjának vezetőjeként október 8-án vagy 10-én került Zalaegerszegre Bocsor, mások szerint Bacsó nevű András, aki hangszórós kocsijával járta a megyét is, szervezte a felvonulásokat. Az Autójavító Vállalatnál egész napokat állt a kocsija karbantartás címén, közben pedig szoros kapcsolatban állott Sipos Vilmosmal, ifjú Kauzli Józseffel. Bocsort a fővárosból egyre többen érkeztek október 22-től kezdve főszervezőként keresték, aki még a tiszti klubban rendezett táncmulatságokat is fölhasználta, hogy ismeretséget szerezzen az egyenruhások között. Ferencz Nándor Ady u 38. sz. alatti házában szállt meg. Ifjú Kauzli Józseftől származnak a következő sorok a Rosta Sándor: Zalai '56-osok visszaemlékezései című kötet 57. oldalán (megjelent 2006. augusztusában a Gura Nyomda gondozásában): „Októberben ismerkedtem meg egy Bocsor András nevű fiatalemberrel, aki a Guruló Könyvesbolt vezetője volt. Szakmabeli fiatalokként jó barátság alakult ki közöttünk. Közben Budapestről is érkeztek hírek a forradalmi helyzetről. Október 25-én este a rádió híradásaiból értesültünk az eseményekről és többen mi, akkori fiatalok csak úgy találkoztunk az egykori Papp-cukrárszda, a tiszti klub előtt, a mai Göcseji Múzeum Deák téri bejáratánál, az akkori DISZ-klubban, majd a Pontház előtti Hamburger-téren. Úgy emlékszem, hogy az igazi zalaegerszegi forradalom 1956. október 26-án kezdődött. Az Autójavító Vállalat fiataljaihoz és a TEFU dolgozóihoz csatlakoztunk a főnökömmel, Tóth Istvánnal, a 25-ös papír- és írószerbolt vezetőjével és közösen vonultunk a ruhagyár elé. Itt a tömegben már találkoztam Bocsor Bandival és Sipos Vilivel is. ...átvonultunk az Ady utcai pártszékház (a mostani Zalai Hírlap) épülete elé, ekkor kb. 16 óra lehetett. Bocsor Bandi, Rákosy Gergely, Halmai Zoli vezetésével és hangosan követeltük, hogy „Dénes mondjon le!”

A hatalmas tömeg láttán a pártbizottsági elvtársak nagyon megijedtek. Félelmükben katonai alakulatok segítségét kérték. A katonák nem sokkal később meg is érkeztek. Nagy tapsal üdvözölték őket. „Aki magyar, velünk tart!” „A szüleid is magyarok!” – kiabáltak, s a fiúk mosolyogva eresztették le a lábuk elé a fegyvert és látványosan mellénk álltak.

A tüntetés is úgy indult az autójavítóból, hogy Molnár Imre és csoportja elkészítette a Kossuth-címert, s amikor megérkezett Sipos és Bocsor András is, összegyűjtöttek vagy 30 munkást és zászlókkal elindultak a kidöntött kapun át jelszavakat kiáltozva: „Éljen a haza, az oroszok menjenek haza!” „Éljen a pesti ifjúság!”

Október 27-én, 28-án is tüntettünk, de már a győztes forradalmat ünnepeltük. Ami november 4-e után történt, azt senkinek sem kívánom. Az a borongós vasárnap reggel – tele szovjet harckocsival a város – és olyan „régis ismerősök” kukucskáltak ki belőlük, mint a Dittrich nevű kémelhárító tiszt, (Medvegyev városparancsnok tolmácsa – F. e. Gy.) s ez rémületet váltott ki mindannyiunkból. Ezek után – a megtorlás időszakában – fiatal életem éveit „ellenforradalmárként” éltem le.” – írta Kauzli József, aki megérte a rendszerváltást és elégtételt kapott a Kádár-korszak retorzióiért.

A vasúton egyébként már október 24-én föltűnt, hogy többen vörös sapkarózsza nélküli sapkával jelentek meg, Rétfalvy János és József nevű öccse pedig mindenkivel levettette – nem kellett sok rábeszélés. Lelkes László állomásfőnök a nevéhez méltóan szervezte Iványi Géza kereskedelmi hivatalnokkal együtt az eseményeket. Megalakult a forradalmi tanács is: Iványi Géza, Joó János volt a tagja, s még a pártalapszervezetből Göller György oktató tiszt, aki Lelkes mellé állt. A vörös csillagot Czömpöl György és Sabján Ferenc, a két fékező verte le, a harmadik fékező a börtön előtt fogadta a kiszabadított rabokat. Másik két szaktársuk, Magyar József, Szatai István Soós István kocsirendezővel együtt a pártbizottsági zászlórúdon mászott föl, hogy Dénes megyei párttitkár tudomására hozzák a nép akarátát.

A vasúti forradalmi tanács a pártirodában kezdte meg a működését azzal, hogy azonnal elbocsátott 48 kommunistát, megszervezte a sztrájkot – amíg a szovjetek itt vannak, addig nincs vasúti szállítás! – s ebben Lelkes állomásfőnök szintén közreműködött, aki azonnal bevezette az új megszólítást is.

A forradalmi erők szándékát és határozottságát jelzi október 28-án a Nagykanizsai Rendfenntartó Közegek Parancsnokságának közleménye, amely szerint „Az elmúlt éjszaka folyamán a város különböző pontjain felelőtlen rendbontó személyek ismételten fosztogattak, és lövéseket adtak le a rendfenntartó közegek tagjaira, valamint a város egyes középületeire. A rendfenntartó közegek tagjainak józanságán és lojális magatartásán mulott, hogy emberéletben nem esett kár. A történetek arra kell figyelmeztessék a város becsületes lakosságát, hogy tegyen meg minden tőle telhetőt és akadályozza meg a felelőtlen elemek rendbontási és fosztogatási kísérleteit, amelyek könnyen vérontáshoz vezethetnek és ennek a becsületes dolgozók is áldozatul eshetnek.” Egyben arról is rendelkezett a szervezet, hogy mindenki tartsa zárva a kapuit délután 5 és reggel 6 óra között, és csak a rokonokat, hozzátartozókat engedjék be.

Az előbbieken a vasárnapi Új Zala néhány sora képet adott arról, hogy mi szerepelt a zalaegerszegi forradalmi munkástanács első érdemi ülésének tárgysorozatában. A többi között az is, egy fiatal munkás tapsal fogadott javaslatra szerint, hogy magyar egyenruhát kell szabni-varratni, „mert csak a hagyományos magyar egyenruhában tudnék igaz magyar katona lenni”.

A keddi, október 30-i lapban baljóslatú, a vájt fülűeknek sokat mondó írásra kaphatták föl a fejüket az 1. oldalt olvasók: a moszkvai Pravda szerint bekövetkezett „A népellenes kaland összeomlása Magyarországon”. A belső oldalak vezető cikke beszélgetés volt a megyei pártbizottság egyik vezető munkatársával, Simon Ferencsel, aki szerint Dénes

Istvánék – a cím szerint is – „Nem pártvezetők, gyilkosok voltak!” Idézet a hangütéséből ítélve valószínűleg Rákosi Gergely által írt hosszú beszélgetésből: „Mit kért tőle a nép? Azt, hogy mondjon le. Nincs szükség arra a vezetőre, aki elszakadt a néptől, akit csak akkor láttak, amikor pompás kocsijával végig járt a városon.”

Az október 31-i lapban az MDP Zala Megyei Végrehajtó Bizottsága – amelynek élén az a Varga Gyula állt, aki a később közel negyedszázadon át az első titkári tisztséget töltötte be, s mintegy másfél évtizedig országgyűlési képviselő is volt – így írt:

„A nemzeti forradalom hullámai október 26-án elérték megyénket is. A megyei pártvezetőség legfőbb vezetői: Dénes István és más vb-tagok, híven a dolgozóktól való elszakadottságukhoz, nem értették meg a nagy nemzeti ügy igazságosságát és ez Zalaegerszegen is tragédiához vezetett. A megyei párt végrehajtó bizottsága nem azonosítja magát és a Magyar Dolgozók Pártját a tragikus eseményekkel és elítéli a két ember halálát és a több ember megsebesülését okozó vezetőket. Mélyen elítéli azt a tényt, hogy a két volt pártvezető elhagyta városunkat... A párt végrehajtó bizottsága üdvözli a forradalom tüzeiben született Munkástanácsokat és Nemzeti Bizottságokat, a születő új karhatalmat. Javasoljuk, hogy a nemzeti zászló mellé egy hétig tűzzék ki a gyász fekete lobogóját, megemlékezésül azokra a hősökre, akik a nép szabadságáért áldozták életüket. Dicsőség nekik, emléküket népünk örökké megőrzi.

Javasoljuk, hogy a fővároshoz hasonlóan rendezze a pénzügyminiszter a forradalmi harcokban részt vettek fizetését. Egy családot sem érhet anyagi károsodás nemzeti forradalmunk miatt.”

Pár héttel később az újságírók szóban keményen elmarasztalták, amiért a halottak napjának tiszteletére és az elesett hősök emlékére a házak homlokzatára gyászlobogót, az ablakokba gyertyát kért az olvasóktól...

Mindeközben folyamatosan tanácskozott a Zala Megyei Forradalmi Bizottság, amely – mint pár nap múlva kiderült - november 3-án ült össze legutoljára. Azon kívül, hogy már a termelőmunka, a közigazgatás, a közbiztonság és a többpárti politikai élet megszervezése volt a legelső feladat, szabadságharcos szellemben arról is intézkedett, hogy – ha szükséges, - benzines üvegekkel is föl kell venni a harcot a szovjet harcokocsikkal. Úgy tűnik, másutt is hasonló gondolatok foglalkoztatták az embereket, mert a honvédség parancsnoksága körkörös védelemről intézkedett, de ettől függetlenül is a zalai kőolajfinomítóban Czeglédi István villanyszerelő a laboratóriumban literes üvegeket töltögetett benzinnel.

Ha már az ellenállásnál tartunk, az Új Zala október 31-i számának 1. oldalán arról ír, a kormány megtiltotta a légi-erőnek, hogy tüzet nyisson a szovjet repülőkre. A meglehetősen gyermekes indok úgy hangzott, hogy hátha a szovjet katonák családtagjait szállítják haza a gépi szárnyasok. Talán az 1. ülésen MIG-15 jelű lökhajtásos vadászgépek, vagy a kétüléses vadászbombázók? Az egykori zalaegerszegi plébános, akkor még Péhm József - akit a nyilasok és az ÁVH-sok is meggyötörtek -, az USA nagykövetségére menekült Mindszenty bíboros a szovjet agresszió elleni tiltakozásával együtt arra kérte az Egyesült Államokat és más hatalmakat, hogy nyújtsanak erőteljes és gyors védelmet hazájának.

(Charles Gati - Gáti Károly USA-beli professzor Veszített illúziók című az Osiris Kiadónál 2006 szeptember elején megjelent könyvében arról ír, hogy szó sem lehetett bármiféle – főként katonai – támogatásról, az USA Magyarországot továbbra is a Szovjetunió befolyási övezetébe tartozónak tekintette, beavatkozásával nem kockáztatta meg a III. világháború kirobbanását.) A lap november 1-i, csütörtöki számának győri tudósítása arról szól, hogy a megalakult Nyugat-dunántúli Forradalmi Tanács elnöke szerint „Felmérhetetlen jelentőségű mostani szabadságharcunk, s ezt nemcsak nemzeti történelmünk örökíti majd meg fénylő betűkkel, hanem odakerülnek eseményeink a világtörténelem legdicsőbb lapjaira is”.

Ezen lapok helyett egyelőre az Új Zalában Takács Elemér mutatta be a hős falut, Szentpéterúrt, ahol mindent megelőzve már október 26-án megalakították a nemzeti bizottságot, mert az izgatás vádjával 5 hónapi börtönre ítélt és onnan kiszabadított Molnár György azzal a hírrel tért haza a megyeszékhelyről, hogy Zalában is megszűnt a sztálinizmus, tehát lehet cselekedni. A hírhozót mindjárt meg is választották az új közigazgatási szerv elnökének, az egész falu éljenzésétől övezve.

Nos, a riportban ezt a Molnár Györgyöt négy évre ítélték el csak azért, mert nem tetszett neki a kolhoz-mintára kieroszakolt szövetkezés. A riport idézi, amit megválasztásakor mondott:

„Mi már május óta harcoltunk azért, amiért az egyetemi ifjak fegyvert fogtak. Én, amikor elvittek, megmondtam a szentpétúriaknak, vigyázzatok rá, hamarosan visszajövök, de akkor nagy dolgok történnek. És történtek. Erre vártunk, ezt akartuk”.

A riportból azt sem felejtette ki a szerző, hogy Molnár György első elnöki intézkedésében elrendelte, senki ne bántson senkit, az eljárást bízzák a független bíróságra. Még a vadászfegyvereket is összeszedette. (A riport főhősét, a községi forradalmi bizottság elnökét 9 évi börtönre ítélte a Legfelsőbb Bíróság.)

Eddig soha el nem hangzott, legföljebb a rendszerváltó szovjet sajtóban(!) olvasható mondat is szerepel a november 4-i, vasárnapi Új Zalában, amely már Zala Megye Nemzeti Bizottságának lapjaként szerepel, hogy „csütörtökön nem volt

orosz katona, hacsak nem olyan, AKI ÁTÁLLT A FELKELŐK OLDALÁRA (– a kiemelés tőlem – F. e. Gy.).

A következő, november 6-án megjelent Új Zala fejlécén újabb gazdanév szerepel: Az MDP Zala Megyei Intézőbizottsága és a Megyei Tanács lapja. Az impresszumban: felelős kiadó: Varga Gyula. Szerkesztőt nem említett a lap....

A fejléc alatti 5 hasábon méltatja az újság, hogy megalakult a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány. A tudósítás – amelynek hangvétele már előre vetíti a hamarosan elterjesztett hivatalos értékelés elemeit - így kezdődik: „A hazánkban október 23-án megindult tömegmozgalom, amelynek nemes célja a Rákosi és társai által elkövetett párt- és népellenes bűnök kijavítása, a nemzeti függetlenség és szuverenitás védelme, a Nagy Imre-kormány gyöngesége és a mozgalomba befurakodott ellenforradalmi elemek növekvő befolyása révén veszélybe sodorta szocialista vívmányainkat.”

Felhívást is közzé tett az új párt, az MSzMP megyei intéző bizottsága, amely „... egyetért a követelésekkel, amelyek egy része már megvalósult, más részük pedig a helyzet megszilárdulása után rövidesen valóra válhat. Megvalósult már, hogy munkások igazgatják a gyárakat, üzemeket. Megalakultak a munkástanácsok, amelyek további munkájára a párt feltétlenül számít.”

Ehhez képest az év végén a párt és a kormány megszüntette a munkástanácsokat, vezetőiket a karhatalmisták letartóztatták, majd a bíróságok elítélték...

Lépjén elő a szemtanú-szerző, aki arra emlékszik, hogy amikor az újság a Nagykanizsa-Zalaszentiván felől érkező vonaton Zalaegerszegre utazók kezébe került a vasútállomáson, már azzal a megdöbbentő élménnyel vásárolták meg, hogy a Zala-réten szovjet harcokcsik lövegei irányulnak a város felé.

Új Zala, november 7. A fejlécen ismét változott a felügyelő neve, amely nem is módosult egészen a rendszerváltásig, legföljebb az „intéző” szó maradt ki, és december 20-tól a Zalai Hírlap szerepelt fölötté: A Magyar Szocialista Munkáspárt Zala megyei Intéző Bizottsága és a Megyei Tanács lapja. Felelős kiadó: Varga Gyula. A szerkesztő nevét most sem árulja el az impresszum.

Néhány szót még az események utóéletéről.

November 12-én a lovászi fúrasi olajüzem munkástanácsa írásbeli megrovásban figyelmeztette Kuhajda János fűtőt, hogy többé ne gyalázza Csörgits János főmestert és Balázs Béla megbízott üzemvezetőt és családját. Ugyanezen a napon jelentette Kemenes János rendőr százados, hogy a letartóztatott megyei főkapitány Banka alezredest a szovjetek szabadon engedték, vagyis idegen hatalom – a szovjet – hozzá képest idegen hatalom – a magyar – állampolgárát vette őrizetbe... Viszont összeszedtek 700 hadipuskát, 1100 géppisztolyt, 1000 gránátot, 2000 aknát, 55 golyószórót, 300 000 géppuska, illetve hadipuska töltényt és 1 rádióadó-vevőt. Szerencsére nem lőttek ezekkel és a később összegyűjtött több ezer fegyverrel, csak elvéve, például a Tilaj, Nagykapornak és Ligetfalva közötti erdőben, ahol járőrre nyitottak tüzet, Zalaszentgrót környékén inkább orvadászok használták, s akkor sem esett emberáldozat.

Gaszó Sándor, a vállalatigazgatóból kinevezett megyei rendőrfőkapitány-őrnagy 1957. március 20-án összegezte, hogy 1456 puska, 1389 géppisztoly, 105 pisztoly, 7 géppuska, 90 golyószóró, 1 páncéltörő ágyú, 3358 kézigranát került elő a rögtönítélő bíróság elé állított rejtegetőktől.

December 5-én arról szólt a rendőri jelentés, hogy Nagykanizsán áramszünet volt és a sötétben falragaszok jelentek meg.

„Zala megye Magyarország szégyene! Nagykanizsa dolgozói, munkások, értelmiségiek, diákok. Még nincs vége a harcnak, csatlakozzunk Budapest következetes harcához. Sztrájk van Budapesten. Testvéreink! Segítsétek Budapest dolgozóit. Egyetlen fegyverünk a sztrájk. Sztrájkoljatok! Aláírta Zala megye ifjúsága.”

"Fordult a kocka, most mi akarunk uralkodni. Munkástanács"

„Meddig tűritek még Kádár piszkos klikkjét?”

„Kádár nyal a ruszikknak, Zala megye nyal Kádárnak. Elég volt.”

„A forradalom él, a forradalom győzi fog!”

„Szabad, független Magyarországot! Magyarok ébredjete, mossuk le a gyalázatot!”

„Magyarok, ne vegyetek újságot, aki újságot vesz, az Kádár kormányát és 60 ezer magyar legyilkolását, az oroszokat támogatja.”

A rendőri jelentésből kiderül, hogy hasonló szövegű, de szovjet(!) írással is készült mintegy 50 rölapot szedtek le a falakról, kerítésekről a járőrök.

A december 6-i zalai eseményekről még Banka Pál, a megyei rendőrkapitányság vezetője jelentett, de 12-én már Mikó Ferenc helyettes írta alá az összegzést, amely szerint a postahivatalok sztrájkja miatt megbénult a megyei hírközlés, a vonatközlekedés megindulása pedig csak az esti órákra várható.

Kardos Aladár, kútfeji párttitkár udvarra néző konyhaablakán ismeretlenek 11-én este 9 és fél 10 között behajtottak egy nyeles kézigránát, amely azonban az ablakrájának esett és a földre pottyant. Ráadásul a rosszul célzók nem húzták ki a biztosító szöveget sem, tehát nem robbant föl a gránát. A házban akkor 11-en értekeztek, köztük Czigány János addig és még évtizedekig olajtelepi csúcstítkár, azokban a napokban a MSzMP járási elnökhelyettese és felesége is.

Dr. Piros Sándor, akkor és még évtizednél is tovább a megyei bíróság elnöke 1957. szeptember 18-án jelentette újra az egyetlen párt megyei bizottságának, hogy január 1-től szeptember 1-ig „A zalaegerszegi megyei bíróság közbűntett miatt 989 személyt ítél el, fölmentett 183 személyt....államrend elleni szervezkedés miatt 30 személy ügyében hoztak a bíróságok befejező határozatot, ebből 28-at elítéltek, 2-t fölmentettek. Az elítéltek között 1 osztályellenség volt. Izgatás büntette miatt 48 személy ügyében hoztak a bíróságok befejező határozatot, ebből 46-ot elítéltek, kettőt fölmentettek. Fegyverrejtegetés miatt 81 személy ügyét fejezték be bíróságaink.”

Utcakép (Plébánia-sarok) a decemberi nőtüntetés idején. Dr. Szentmihályi Imre felvétele

Ezen kívül 130, feltűnően sok fiatal határátlépő ellen hoztak ítéletet a bíróságok, amelyek élesen megkülönböztették a megtévesztett dolgozókat az embercsempészekről, ez utóbbiak osztályrésze lett az 1 évnél hosszabb idejű szabadságvesztés – olvasható az iratban, amelynek van egy árulkodó mondata is: „Általánosan visszatérő hiba, hogy a nyomozó szervek arra törekedtek, hogy a terhelt beismerő vallomást tegyen. Ennek során még mindig előfordul, hogy fizikai erőszakot is alkalmaznak, pl. a megyei bíróság Gyurkó Pál elleni bűnyűgyében. A bírósági szakban a védelem becsatlolta a nyomozást végzők ellen tett feljelentést, amely szerint a nyomozást végzők tettelegesen bántalmazták.”

Amelyekhez hozzátartozott ifjabb Rosta Sándor írása az Új Zala 1956. november 22-i számában. Azért is érdemes beleolvasni, mert a későbbi vádiratban a szerző terhére (!) szerepelt a többi vádponttal együtt. A címe: Új életet, helyi vezetőket Zalaszentgróton! „Mi nem sztálinista, horthysta vezetőket akarunk. Zalaszentgrót követeli jogát, saját önkormányzatát... Számítson végre a haza, a község, az ember szeretete és tisztelete a tudással és a szakértelemmel egyetemben.” Ma is érvényes minden szava.

Az élet lassan visszatért megszokott medrébe, megkezdődtek a békés hétköznapok.

Időrendi áttekintésünkben olyan események fölidezésére törekedtünk, amelyekről eddig nem, vagy alig és csak mellékesen esett szó bármiféle kiadványban. Betekintettünk, ha csak részlegesen is, az üzemek, iskolák kerítésén, a községek életébe, a bírósági tárgyalókba. Talán ezzel még árnyaltabb lett az 1956-os forradalom zalai eseményeiről kialakult képünk. Ha ez sikerült, nem hiába kutakodtunk a múlt okmányaiiban a Zala Megyei Levéltár, valamint Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány jóvoltából.

Versek a Zala és az Új Zala újságból

Bajor Jenő:

Petőfi álma

Elhallgatnak a fegyverek mind,
de rajtunk még a döbbenet,
és a puskaportól kormosak
a gondnyűgözte fellegek,

s ha mégis dalba fog a tollam,
tudom, miért: az életet
hirdetni késztet és – gyűlölvé
az embertelen éveket –

fejet emelni hív a szó most:
csitulj, vihar, hegedj be, seb,
a népnek megszerzett hazánál
nem lehet semmi kedvesebb!

Petőfi álma vált valóra,
hogyan ősz hozott nekünk tavaszt,
s belélegzi kinyílt szívébe
ízét a munkás és paraszt –

A szántás áldó szeretettel
fogadja be a friss magot,
és felettünk nekünk ragyognak
végre a fényes csillagok!

Miénk a gyár, a föld, s a toll már,
magyar, s szabad a szó, a tett,
bilincstelen jövőnk sugára
tündöklék házaink felett!

Lobogjon végre büszkeségünk
és legyen szent az áldozat,
melyet éretted ontott vérrel
hozott seregnyi hű fiad,

Magyar hazánk, s te drága élet!
Virulj remény, a munka hív,
hogyan megépítve új országunk
verjük szét múltunk rongyait!

1956. október 30.

Pál József:

A Szabadsághoz

Tíz évnyi szennyet? – Azt takar be
e szűz hó, ami most esik.
Takaróján átüt a vér még,
megfesti fehér pelyheit.

Dózsa? Petőfi? – lelke itt volt
mindnek, aki már vérezett –
a gyilkos tüzek zuhatagában
szentelt szellemük vérezett.

Így szólnának, ha szólhatnának –
lezárta ajkukat a föld,
szemük szétfolyik, kocsonyás már,
s bontja szét húsukat a föld.

Megeszi testüket, s hogy falja
a nem-lét az ős-mozzat.
Ó, Szabadság, maradj közöttünk
nagy volt, súlyos az áldozat.

1956. november 2.

Hanzel László:

Fellázadt a magyar!

Letöröltük éltünk egyik foltját,
S szívről szívre mind csak együtt mos,
Annyi bánat, keserű évek gondját
Múltat, jelent, a tegnapi napját
- Nem volt rajtunk soha ennyi kosz.

Hogy hallgattunk, hogy szolgáltuk őket...
... Bitang urakból áll a „Néptanács”.
Trónuson álltak dicső hitverőknek
Halálra nyúzták érettük a népet
- S kemény búzából nem jutott kalács.

Tizenkét szak tizenkettő évből,
jutott volna csupán egy kevés...
...kis töredék abból a jól éltből,
akik éltek sokan eme népből,
- De könnyből nem jutott kevés.

Szinte álom, én sem hittem volna,
Hogy a nép még képes adni vért,
Bért kérni és nem lenni már szolga,
Álarcos uraknak Hű kiszolgálója
- Nem! Mert inkább adja életét.

Üdvözöllek népem, büszke népem,
Szállj magasra, szállj csak fel tovább,
Itt állunk mi mindannyian készen,
Fegyverünkkel örködve most ébren,
Hogy el ne adjuk többé e hazát!

Ismeretlen szerző rölapja

TANÁROK – DIÁKOK!!!

Ne zárkózzatok el népünk Szent Szabadság harcától. Sorakozzatok fel nemzedékünk széttéphetetlen sorai közé. Legyetek büszkék országunk hős fiataljaira, akik áldozatos harcukkal igyekeztek elpusztítani népünk ellenségeit. Bontsátok ki iskoláink nemzeti színű zászlaját. Tűzzétek magasba azt a szent lobogót, amely sok esztendőn át zárva volt. El van szárván hős ifjúságunk és kész az utolsó csepp véréig ezt a szent lobogót megvédeni a tomboló terrorttal szemben is.

Ezt írja egy elszánt fiatal!!!

Ott áll majd a krónikákban
Neved pesti ifjúság.
E hon halálóráiban
Benned lelte orvosát.

Míg az országgyűlés ott fenn,
Mint szokása régóta
Csak beszélt nagy sikertelen
De határozatot nem hozott.

Tettre kész ifjak tette végre,
Verjük le a lakatot
Mit sajtóinkra e szentségre
Istentelen kéz rakott.

És ha jó az ellen,
Bevárjuk mi készein
Inkább Szurony a Szívekben
Mint bilincs a kezeken.

Föl a Szabadság nevében
Országunk elszánt ifjai...
A lelkesülés Szent dühében
Rohanunk országunk felszabadítani.

Halál drága népünk árulóira!!

Mindnyájunk jelszava:
Magyarország Magyar haza, minden orosz menjen haza

Ha Magyar vagy, hagyd a helyén!!

BOLDOG KARÁCSONYT

(A karhatalom által 1956. novemberben-decemberben a megye különböző pontjain lefoglalt rölapok egyike.)

Tüntetők december 12-én a Csány szobornál

Ferencz e. Győző

Dr. Czeglédy Edit NAPLÓTÖREDÉKE 1956-BÓL

Az alábbi naplótöredék szerzője értelmiségi szülők második gyermekeként született Zalaegerszegen 1940. március 22-én, negyed órával megelőzve ikertestvérét, Ferencet. A családban öt gyerek között 4 fiú nevelkedett. Az apa, dr. Czeglédy Ferenc a Zala Megyei Bíróság polgári elnökhelyettese volt. Az anya az ötvenes évek elején a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat egyik megalapítója, majd a Ságvári Endre, ma Kölcsey Ferenc Gimnázium, nyugdíjazása után 10 évig a nagykanizsai Landler Jenő, jelenleg Batthyány Gimnázium tanára volt francia-német-országi szakosként. Sokat tett Zalaegerszeg kulturális életéért: francia tolmácsként működött, irodalmi előadásokat tartott, cikkei, fordításai jelentek meg a Zalai Hírlapban.

Czeglédy Edittel a Béres Katalin szerkesztésében megjelent, az ötvenes éveket földéző gyűjteményes kötetben (Sívó évek alján) napvilágot látott naplótöredék kapcsán beszélgettem. Folyóiratunk örömmel vállalkozik a napló további részleteinek megismertetésére Olvasóinkkal.

F. e. Gy.: - A zalai irodalomban ritkaságszámba menő műfajjal mutatkoztál be a könyvben: irodalmi értékeket is megcsillanó naplóval, amely ráadásul 1956-ban keletkezett, egy 16 éves diáklány sercegő tolla alatt. Mi ösztönzött erre?
Dr. Cz. E.: - Amióta a betűvetést megtanultam, szerettem írni: kis történeteket, verseket, cikkeket jegyeztem le a magam szórakoztatására. Naplóm is volt, tehát nem az említett események hatására kezdtem vezetni, de hazánk történelme és a politika iránt csak akkor kezdtem behatóbban érdeklődni. '56. októberének és az azt követő időszaknak eseményei életem legmeggrázóbb élményeit jelentették.

F. e. Gy.: - Nem mindenki volt ezzel akkor így. Miért, hogy ennyire megcsapott az akkori idők szele?

Dr. Cz. E.: - Az igaz, hogy nem mindenki vélekedett egyformán az akkor történelekről, és annak számtalan oka lehetett. Őket is meg lehet érteni. Én mindenesetre úgy érzem, hogy azokban a napokban a magyar nemzet manipulálatlan közös tudatalattija kapott hangot.

Azok a hajdani egyetemisták, akik rendezett sorokban, énekelve, követeléseiket skandalva vonultak föl Budapest utcáin, azok a munkások, értelmiségiek, polgári lakosok, akik hozzájuk csatlakoztak, hogy tiltakozzanak a szovjet megszállás mindennemű következménye ellen – ők ma is lelkesedéssel és eufóriával emlékeznek vissza. A történelem pedig őket igazolja: az elnyomó hatalom a megtorlás ellenére is gyöngülni kezdett.

Amikor a naplómát írtam, nemcsak érzékeny, talán túl fogékony is voltam. Lestem, hallgattam a híreket, azt reméltem, hogy ennek az országnak egyszer jobb lesz a helyzete.

F. e. Gy.: - Mi volt számodra különösen nehéz és elfogadhatatlan?

Dr. Cz. E.: - Kegyetlen terror alatt éltünk és mindenki félt. Mi, gyerekek akkor még nem értettünk sokat az államosításból, tsz-szervezésből, beszolgáltatásból, kitelepítésekből, politikai perekből.

Az életszínvonalunk az ötvenes évektől annyiban változott meg, hogy a szép, Kosztolányi utcai, kertes villából, amelybe szüleink egy gyerekkel költöztek be a háború előtt, egy kétszobás lakrészbe szorultunk vissza a nagyszülőkkel együtt kilencen. Értelmiségi szüleink fizetése, meg a nagyszülők nyugdíja néha nem volt elég a napi megélhetésre. Olyankor kölcsönt kellett kérnünk. Mégsem éreztük magunkat soha szegénynek. Gyönyörű és csöndes volt a környék, ahol éltünk – szemben a Rózsa-liget, ahol tavasztól őszi szabadon játszhattunk, szaladgálhattunk. Édesapám gyakran mondogatta: „Gyerekeim, nem hagyhatok rátok mást, csak egy becsületes nevet”. Ez a kijelentése többet ért minden erkölcsi nevelésnél és a mai napig kötelez mindnyájunkat.

F. e. Gy.: - Így érkezett el 1956, s tovább folytattad a naplóírást. Ebben az a megdöbbentő, hogy mintha mai történész írta volna abba a sorokat, olyan találóak és érettek a 16 éves leány megállapításai.

Dr. Cz. E.: - Amikor ezt a naplót megtaláltam, magam is elcsodálkoztam, mennyire világosan láttam az akkori történeteket. A mai történészek korabeli dokumentumok alapján persze pontosabban tudják sorba állítani az eseményeket, de soha nem fogják érzékelni azt a felfokozott hangulatot, amelyet a lakosság nagy része akkoriban átélt. Amikor én a naplómát írtam, nem volt megbízható a tömegtájékoztató, mindenféle rémhírek terjedtek, egyéni tragédiák történtek – én pedig még gyerek voltam. Mégis sok mindent meglepően bölcsen, felnőttként fogalmaztam meg.

F. e. Gy.: - Említetted, hogy megtaláltad a naplót. Talán elveszett?

Dr. Cz. E.: - A naplóm nem vészett el. Hanem amikor a hitünk megrendült, és emberek millióinak egyik napról a másikra el kellett felejteniük, amit láttak, hallottak és átéltek, akkor az édesapám elvitte (azt is mondhatnám, biztos helyre

rejtette) feljegyzéseimet. A halála után, 1963-ban dr. Boncz Imre bácsi, édesapánk jogász barátja nyitotta föl a hivatali páncélszekrényt, és adta át édesanyánknak a naplót, számos 56-os dokumentum, újság kíséretében. A naplóm ismét a süllyesztőbe került, de akkor már nálunk, és kallódott három költözésen át.

F. e. Gy.: Gyakorlatilag évtizedeken keresztül nem vetted kézbe ezt az ifjúkori dokumentumot, írásművet. Gyerekeid sem tudtak róla?

Dr. Cz. E.: - Nem. Csak amikor Pozsgay Imre 1988-ban népfelkelésnek nevezte az addig ellenforradalomnak titulált eseményeket – akkor kezdtem lázasan kutatni naplóm után. Hirtelen kíváncsi lettem a feledés homályába veszett soraimra...

F. e. Gy.: Addig talán a „kettős” neveléstől óvtad gyerekeidet?

Dr. Cz. E.: - Ez így soha nem jutott eszembe. Igyekeztünk a gyerekeket az örök értékekre nevelni, amelyeket szüleink is a legfontosabbnak tartottak. Ilyenek a becsületesség, tisztesség, munkaszeretet, hazaszeretet, emberség, szerénység.

Gyerekeink egyébként nemcsak az én naplómon csodálkozhattak a rendszerváltozás után. Az első legális 56-ról szóló dokumentumfilmen az édesapjukat ismerték föl, amint az ELTE transzparense alatt vonul évfolyamtársaival, fiatalon, bizakodóan és lelkesen.

F. e. Gy.: - Kinek mutattad meg naplódát, amikor már nem kellett félned miatta?

Dr. Cz. E.: - Az édesanyám, a testvéreim és a gyerekeim kaptak karácsonyra egy-egy példányt belőle. A barátaink is tudtak róla. Egy példányt a megyei levéltárban helyeztem el 1993-ban. Előfordult, hogy történelemórán idézték egy-egy részletét, illusztrációnak a forradalomról tanultakhoz.

Sőt, egy iskolában színpadra is állították, több jelenetben.

Dr. Czeglédy Edit: Naplótöredék 1956-ból (Részlet)

1956. október 6.

Amikor még kisiskolás voltam, október hatodikát ugyanúgy meg szoktuk ünnepelni, mint március 15-ét. Március 15-e számomra a színeket, a piros, fehér, zöldet, a kék eget és a napfényt jelenti, no meg a reményt, október hatodika pedig a szürkét és feketét, a gyászt.

Elsős voltam, amikor Pósa Lajos Október 6-án című versét szavaltam az iskolai ünnepélyen. Azóta tudom, hogy a haza legjobbjai mindig a vérpadon pusztulnak el.

Ma rendezik Rajk László és társai újratemetését. Nagyon keveset tudtam eddig Rajkról. Arra emlékszem, hogy Pesten, a kollégiumban egy vasárnap délelőtt végig kellett hallgatni a Rajk-pert a rádióban. Nagyon unalmasnak találtam. Én akkor, 12 évesen olyan buta voltam, hogy azt hittem, hogy helyszíni közvetítést hallgatunk. Csak később jöttem rá, hogy Rajk László és társai ekkor már három éve halottak voltak.

Most viszont exhumálták őket és a temetésükön visszavonják az ellenük hozott vádakát. Igaza van Édesapámnak, amikor azt mondogatja, hogy a mai jogi gyakorlatban „Igazság nincs, csak indokolás”.

Azt is csak most kezdem érteni, hogy Édesapám miért lett polgári peres bíró, és miért nem volt hajlandó soha politikai ügyekkel foglalkozni!

1956. október 24.

Amikor reggel, órák előtt az iskola udvarán gyülekeztünk, mindenki arról beszélt, hogy Budapesten diáktüntetés volt, állítólag a diákokra lőttek és sokan meghaltak.

A rádió úgy számolt be a történekről, hogy az ellenforradalmi fasiszta csőcselék támadást indított a demokratikus rend ellen.

Én akkor hallottam erről először. Pedig tudom, hogy Édesapám a magyar és külföldi híreket egyaránt meghallgatja, mégsem beszél erről velünk soha. Mindent tud, de minket nem világosít fel. Miért?

Csengetés után felmentünk az osztályokba és éppúgy folyt a tanítás, mint máskor, de azért valami nyugtalanság vibrált a levegőben.

1956. október 26.

Rendkívüli események történtek az elmúlt napokban Magyarországon, de hogy mi az igazság, azt pontosan senki sem tudja. A magyar rádió is egyszer így, egyszer úgy nyilatkozik. Október 23-án, kedden este Gerő Ernő, a Központi Vezetőség első titkára, Belgrádból visszatérte után beszédet mondott a rádióban. Tudta, hogy a nép végtelenül izgatott, s nyugtató beszédet kellett volna mondania, neki viszont esze ágában sem volt a kedélyeket csillapítani.

A diákság már kora délután megkezdte a felvonulást Pesten. Minden egyetemen megfogalmazták a hallgatók kívánságait és az ifjúság egyre növekvő tömegben vonult a Parlament felé. A Petőfi-szoborál Sinkovics Imre elszavalta a Nemzeti dalt és a tömeg kórusban ismételte:

„A magyarok istenére esküszünk
Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk”.

Este Gerő beszéde csak olaj volt a tűzre, mert még mindig a sztálini politikát védelmezte. Erről azonban már szó sem lehet Magyarországon! Budapest népe az egyetemi diáksággal együtt követelte, hogy Nagy Imre jelenjen meg. Gerő, nem tudom, miért, maga állt ki a Parlament erkélyére. Természetesen a nép nem válogatta meg a szavait: „Pfuj! Le vele!” - kiáltások hangzottak el. Erre Gerő a szovjet csapatok beavatkozását kérte.

A fiatalok felvonulásához a DISZ szervezet engedélyt kért és kapott. Nem volt semmi rendzavarás, és a katonaság is csatlakozott a nemzeti zászlóval vonuló tömeghez. Gerő mégis ágyúkkal lövett a tüntetőkre. Ez gyalázatos dolog! A magyar rádió minderről semmit sem közölt. A Gerő-beszéd félbeszakadt, aztán bemondták, hogy összeül a Legfelsőbb Tanács, vagy micsoda. Egész éjjel folyt a küzdelem. A budapesti fiatalok százainak életét oltották ki a Gerő által felhatalmazott ÁVH-sok és a szovjet fegyverek.

A Rádió stúdiója megsérült, s csak ún. Ivasivka lemezeket (zenetanárunk művészelemezei, amelyeket mi unalmasnak tartottunk) játszottak. Úgyiszlóval semmit nem lehetett pontosan tudni a pesti eseményekről.

24-én, szerdán reggel bejelentette a rádió, hogy Nagy Imrét a Központi Vezetőségbe választották, Gerő Ernőt pedig megerősítették első titkári funkciójában.

Ezen a napon de. 10 órakor Nagy Imrét a Minisztertanács elnökének nevezték ki. Nagy Imrét már 1952-53 körül ismerte szinte mindenki Magyarországon. Még Nagymama is úgy szokta emlegetni: „ez az én emberem”. Reformokat akart, emberibb légkört, s főleg a parasztságot támogatta.

Nagy Imre első rendelkezése az volt, hogy elrendelte a statáriumot. Erre a lépésre biztosan fegyveres erővel kényszerítették Gerő emberei, hogy az új miniszterelnök gyűlöletessé váljék a magyar nép szemében. Mi bízunk Nagy Imrében és azt a rágalmat sem hisszük el róla, hogy ő kérte a szovjet csapatok beavatkozását.

A budapestieket pedig hiába fenyegetik statáriummal, halált megvetve harcolnak az ÁVH-sok és az oroszok ellen.

A rádióban bemondták, hogy már csak elszigetelt csoportok harcolnak. Akik délután 2 óráig abbahagyják a harcot, nem kerülnek statárium elé. Eljött a 2 óra, s a harc még folyik. A lőszerraktárakat lefoglalta a „csőcselék”, és még Nagy Imre felhívása sem képes megállítani a harcot. Este 6 óráig kapnak szabad elvonulási lehetőséget a forradalmárok. De hiába minden! A harc csak erősödik. A Nemzeti Múzeumot négyszer gyújtották fel. Néhány embert statárium elé állítottak, de senki nem képes arra, hogy ezeket elítélje.

A közvélemény és a nyugati országok a szovjet csapatok elvonulását követelik. Az orosz katona is ember, neki is jobb lenne otthon békében élni! A rádióban elhangzott: „Magyarok, lobogózzátok ki házaiteket, tűzzétek ki a nemzeti zászlót!”

A Politikai Bizottság felmentette Gerőt tisztsége alól, helyette Kádár Jánost választották meg. Kádár Jánost szadista módon megkínózták Rákosi börtönében. Épp ezért a magyar nép benne látja azt a politikust, aki maga is gyűlöli azokat, akik ezt a népet elárulták.

Nagy Imre szózatot intézett az ország lakosságához: „Meg kell akadályoznunk közös erővel a vérontást, nem szabad engednünk, hogy vér szennyezze be szent nemzeti programunkat.” – mondta.

Hiába minden! Az egyetemisták és az egész magyar nép legelső kívánságát nem teljesítették még. Az orosz csapatok változatlanul itt vannak, a főváros utcáin továbbra is puskaropogás hallatszik. Inkább meghalunk, de nem kérünk a szovjet önkényből! Ez minden becsületes magyar óhaja.

A világ szeme rajtunk. De hiába szimpatizálnak velünk Keleten és Nyugaton, senki be nem avatkozhat, mert akkor világháború törne ki.

Tegnap délután a mi iskolánkban is lázas DISZgyűlés volt. Megjelent két civil ruhás ellenőr is, de mi nem zavartattuk magunkat. Követeléseinket a következőképp fogalmaztuk meg:

1. Amnesziát az elfogott forradalmároknak!
2. Vezető állásokba megfelelő képzettségű embereket állítsanak!
3. Tisztítsák meg az országot a haladást gátló erőktől!
4. Vonják ki a szovjet csapatokat hazánkból! Vonják felelősségre azokat, akik a vérontás okozói voltak!
5. Engedjék szabadon a még mindig Szovjetunióban tartott hadifoglyokat!
6. Tegyék lehetővé az ifjúság külföldi tanulmányi kirándulásait!
7. Egyetértünk a budapesti egyetemisták követeléseivel.

1956. október 26.

Az egész iskola forrongott a reggeli órákban, a tanárok hiába igyekeztek rendet teremteni. Az első óra után a fiúk elindultak az utcára. Futótűzként terjedt a hír, hogy felvonulás készülődik. Mindnyájan megindultunk lefelé a lépcsőkön és egyre gyorsabban és gyorsabban haladtunk. A sodró áradatnak nem lehetett ellenállni, pedig a tanárok megpróbálták megakadályozni a kivonulást. Adri néni a kapuban csaknem sírva kérte: Gyerekeim, ne menjetek! Ildikó, legalább te maradj itt!

Mi Zsuzsával nem akartunk részt venni a felvonuláson, de amikor láttuk, hogy Szerencsés tanár úr is ott van, mi is elindultunk. De jól tettük, hogy ott voltunk!

Mintha 1848. március 15. szelleme támadt volna fel! Nemzetiszínű zászlók alatt Kossuth-címerekkel, Petőfi és Kossuth képeivel vonult a tömeg a Csány térre. A Csány szobornál rövid kis ünnepélyt tartottunk. Elénekeltek a Himnusz, utána Szerencsés tanár úr a Nemzeti dalt szavalta el. Ezután a diákság követeléseit mondták el. A zuhogó eső ellenére a hangulat forró volt, és a tömeg lelkesülten ismételte a refrént.

A Csány szobortól a Pártbizottságra mentünk és ott is előadtuk kéréseinket. Kívánságainkat támogatták és megígérték, hogy fel fogják küldeni Budapestre.

A városban az összes címert, ötágú csillagot leverték. Sztálin és Rákosi képeit már tegnap megsemmisítették.

A dolgozók, tanácsi alkalmazottak tovább folytatták a felvonulást, a diákok viszont visszamentek iskoláikba. A felnőttek ledöntötték a felszabadulási emlékművet és a Hamburger szobrot. Ez utóbbit nagyon elítélem.

Aztán a politikai foglyokat szabadították ki, bár sokan azt beszélnek, hogy sikkasztók, tolvajok, igen nagy bűnösök is kiszabadultak.

Mindenütt azt kiabálták: „Éljen a Haza! Oroszok, menjetek haza! Éljen a magyar ifjúság! Éljen a népi hadsereg! Munkát, kenyeret! Rákosinak kötelet!” A délutáni eseményeken már nem vettünk részt, de távoli lövéseket hallottunk. Azt mondják, a megyei pártbizottság vezetőjének, Dénes Istvánnak a lemondását követelték. Ő pedig pisztollyal kezében állt a teraszon és várta, mikor lőhet.

Van, aki úgy mondja, hogy Dénes István vagy Simon? - azt nem tudom ki - a tömeg közé lőtt, s több ember megsebesült, kettő meghalt.

Éjjel a pártbizottságiak meglógtak. Körmentre utaztak, ott kerestek menedéket az oroszok védőszárnya alatt.

Október 23-án este Budapesten ledöntötték a Sztálin szobrot. Ez úgy történt, hogy egy erős kötelet kötöttek a nyakába, s traktorral próbálták elvontatni. A szobor csak akkor dőlt le, amikor a lábát hegesztőpisztollyal eltávolították.

Sztálinról én az iskolában csak jót hallottam, otthon pedig semmit. Emlékszem a napra, amikor a halálát bejelentették. 13 éves voltam. A kollégiumban kora hajnalban társaink hangos sírására ébredtem. Valaki javasolta, hogy az igazgatónak is mondjuk meg, mi történt. Az igazgató szobájába bekopogtunk. Ő kijött álmosan és elmondta neki a hírt. Grotteszk jelenet volt, amin akkor csak csodálkozni tudtunk. Sztálin halott, az igazgató pedig ott állt rezdületlen arccal előttünk pizsamában, és csak annyit mondott: „Hát, igen. Nyugodjatok meg...”. A kollégiumi szobákban pedig hisztérikus jelenetek játszódtak le. Aki nem sírt, azt megkritizálták.

Én verset írtam Sztálin halálára. Amikor Édesapám elolvasta, csak annyit mondott mosolyogva: „Kislányom, hogy fogsz ezen majd egyszer nevetni”. Mennyire megbántva éreztem magam! Azóta már tudom, micsoda hazugságokkal tömték tele a fejünket.

Mégsem tudok nevetni az akkori versemen, csak nagyon-nagyon szégyellem magam! De hát az Édesapám miért nem mondta, ha Ő már akkor tudta...

1956. október 27.

Itthon Édesapám elrendelte a kijárási tilalmat. A városban nincs, aki kormányozzon, minden vezető meglépett, a katonaság átállt.

A magyar rádió hallgat, csak az idegekre menő zene hallatszik. Olyan hírek járnak, hogy Magyaróváron a fegyvertelen tüntetőkre lőttek, s 59 halott, annál több sebesült az áldozat. Az osztrák rádió bement, hogy a vérkészletét átadja a magyar orvosoknak, gyógyszert, kötszert küldenek Magyarországnak.

Vajon mi lehet Esztergomban? Feriről, az ikertestvéremről semmit nem tudunk. Ha Esztergomban is tüntetnek, Feri is biztos köztük van. Csak ne lőjenek rájuk!

Ma délelőtt itt a városban is felvonulás készült, a halottakat akarták a városon végigvinni. Szerencsére megalakult a Munkástanács és kezébe vette a hatalmat. A hadsereg készenlétben áll, várva az orosz támadást. A munkások kezébe fegyvert csak akkor fognak adni, ha az orosz csapatok megérkeznek. Ezt a döntést helyeslem, hiszen semmi jó nem származna abból, ha már most fegyvert adnának az emberek kezébe.

Nagy Imre igen nehéz feladat előtt áll. De ha az egész magyar nép támogatja, sikerül céljait megvalósítani.

Legújabb hír a városból, hogy ha az oroszok jönnek, a lengyelek példáját követve mindenki a barikádokra megy harcolni. De addig legyen rend és nyugalom!

1956. október 28.

Tegnap itt is megválasztották a Forradalmi Tanácsot. Elnõke a zeneiskola igazgatója lett. Őt úgy választották meg, hogy kezdetben elég nagy zúrzavar volt a teremben és õ felszólalt, hogy csak akkor jutnak valamire, ha rend és fegyelem lesz. Erre fel megszavazták elnöknek.

Délután egy gyúlésen felszólalt Pataki is. A szomszédunkban lakik, egyébként õ lopott el tólünk múlt héten egy mázsa krumplit.

Piros bácsira akarta hárítani a felelõsséget, amiért nemcsak a politikai foglyokat engedték ki. Piros bácsi elmondta, hogy elõször valóban csak a politikai foglyokat engedték ki, de a nép többet követelt. Nem akarta, hogy fegyverhez kelljen nyúlni, ezért minden elítéltet kiengedett. Sokan úgy vélekedtek, helyesen tette, hogy megakadályozta a vérontást.

Csak az nem tetszik nekem, hogy a bizottságba beválasztották a „krumplilopó” szomszédunkat is.

A Gyõri Rádió bementa, hogy mi történt Zalaegerszegen. Az olajbányászok megfogadták, hogy orosz ágyúkba nem adnak olajat, csak a szabadságharcosoknak. A nagylengyeli olajmunkások tüntetést rendeztek itt, Zalaegerszegen. A templom elõtt elénekelték a Himnuszt, a Szózatot és elszavalta valaki a Nemzeti dalt.

A Gyõri Rádió felszólította Nagy Imrét, hogy tegyen azonnali intézkedéseket a harcok beszüntetésére. Szólítsa fel az oroszokat, hogy hagyják abba a harcot, különben a dunántúli nép Pestre megy a szabadságharcosokat segíteni. Nagy Imre el is rendelte a fegyverszünetet. Szó sincs már statáriumról.

Szombathelyről azt üzenik, hogy a Dunántúlon mindaddig vasutassztrájk lesz, amíg az orosz csapatok ki nem vonulnak. Csak élelmet szállítanak.

Különös hír, hogy a veszprémi oroszok nem akarnak harcolni a magyarok ellen. Ezen nem lehet csodálkozni. Az orosz ember alapvetõen jóindulatú. Szélsőségek persze mindenütt akadnak.

A Szabad Gyõr Rádiója bementa, hogy a Kossuth és a Petõfi Rádió információi nem megbízhatók, s felkéri az írókat, hogy õk számoljanak be a tragikus eseményekről.

Az egész világ a magyarság hõsi küzdelmét figyeli. Ismét elmondhatjuk, hogy

„Európa színpadán mi is játszottunk,
S a mienk nem volt a legkisebb szerep.”

Délután Zsuzsával a városban jártunk, s találkoztunk Szerencsés tanár úrral. Azt mondta, hogy szerdán vagy csütörtökön ismét lesz tanítás.

5 óra körül repülõrõl szórták a Szabad Népet. András (öcsém) barátja egy hasraeséssel szerzett egy példányt. Az új egészségügyi miniszter felkéri az ország lakosságát, hogy szabad óráiban menjen vért adni, mert sok honfitársa élete függ ettõl.

Puskás Öcsi, a labdarúgó állítólag meghalt. Valaki látta, hogy Bessenyei Ferencet egy orosz katona hasba lõtte.

Most érkezett haza Édesapám és mondja, hogy az oroszok megkezdték a kivonulást Budapestrõl. 2-3000 magyar áldozta életét a magyar függetlenségért. Ezek a nemzet legjobbjai, akiket néhány napja még csõcseléknek neveztek.

Ami a csõcseléket illeti, az is van. Én az olyanokat nevezem annak, mint Borsos, meg aki a nép közé lõtt, és a Dénes-féle árulók...

1956. október 29.

Korai volt a tegnap esti örömrõl! Az oroszok mégsem vonultak ki Budapestrõl, s még az éjjel véres küzdelemre került sor.

A Bécsi Rádió egész nap a magyar eseményekrõl beszél. A határon, ahol a gyógyszereket adják át, minden magyar orvos azt mondja: „Gyõzünk vagy meghalunk”.

Európa minden országából érkeznek a segélyek. Az angolok 25 000 fontot küldtek, és érkeztek küldemények Svájcból, Franciaországból. A Szovjetunió is küldött segélyt. Ezt legfeljebb jóvátételként lehetne elfogadni.

A Pravdában ma már azt írták, hogy sikeresen leverték az ellenforradalmárok népellenes kalandját. Hozzáteszik azt is, hogy az angolok és amerikaiak uszították a magyar népet. Milyen kár volt Pravda - Igazság címet adni annak az újságnak, amelynek minden szava hazug!

Végre együtt a család! Feri kalandos úton jött haza Esztergomból. Az egész osztályuk egy teherautó platóján utazott Gyõrig. Ott leszálltak, mert a teherautó Ausztriába tartott. Gyõrben egy autóbust bérletet, de a munkástanács nem akarta a buszt elengedni fegyveres őrrel nélkül. A gyerekek a buszban aludtak, s a sofõr, aki szintén zalai volt, hajnalban hazaszókött velük.

1956. október 30.

A szabadságharcban elesettek sírjára azt írták: „Ígérjük, nem hiába haltatok meg”.

A forradalom hősi halottairól emlékezünk. Temetünk fiatalokat, öregeket, gyerekeket, aktív harcosokat és végtelen áldozatokat. Ki a felelős a kiontott vérért? Azok, akik ezt az országot hagyták megcsónkítani, akik a nemzeti zászlónkat, a címerünket, a nemzeti öntudatunkat megtagadták és eladtak bennünket! A múlt heti eseményekért is azok a felelősök, akik saját hatalmuk védelmében idegen fegyvereket és saját, emberséget nem ismerő fullajtárjaikat mozgósították.

Éjszaka van. Elaludtam egy rövid időre és azt álmodtam, hogy Pest utcáin járok. Megbotlottam valamiben, s zuhanni kezdtem. Arra ébredtem, hogy egy nagyot rúgtam, s most már végképp nem jön álom a szememre.

Levelet írtam a moszkvai barátnőmnek. Lefordítom magyarra és ide leírom:

Kedves Ella!

Már évek óta levelezünk, és úgy érezzük, szeretjük egymást. Irtunk egymásnak piros nyakkendőről, iskoláról, kirándulásokról, most azonban véres valóságról van szó.

Te bizonyosan nem tudod, milyen nehéz napokat él át a magyar nép. Talán hallottál az itt történekről, de nem hiszem, hogy ismered a teljes igazságot. Mi most a szabadságunkért, függetlenségünkért harcolunk. Lehet, hogy meg is kell halnunk érte. De nem akarunk tovább rabságban élni. „Győzünk vagy meghalunk” - ezt mondja minden igaz magyar.

Te mindig szabad országban éltél, ezért nem tudhatod, mit jelent nekünk a függetlenség! Úgy kell nekünk a szabadság, mint egy darab kenyér!

Drága Ella! Te okos és jólelkű lány vagy, talán megértesz. Olvasd el, amit írok, aztán tépd szét ezt a levelet. Megpróbálom leírni, mi történt nálunk.

Október 23-án kitört a forradalom. Budapesten hatalmas tüntetést rendeztek az egyetemisták, s hozzájuk csatlakozott a főváros lakossága. A hatalmát féltő Gerő Ernő, a párt főtitkára az orosz csapatok segítségét kérte, hogy némítsák el a tömeget. Az orosz csapatok engedelmessé váltak, pedig nem kellett volna harcolniuk, ha nem akarnak! Hísz nekik arra nem lehetett parancsuk a Szovjetuniótól. De ők tankokkal, ágyúkkal lőttek a fegyvertelen, néma felvonulók közé. Lőttek a fiatalokra a mi ávósaink, rendőreink is.

Október 23-a nem holmi fasiszta megmozdulás volt, hanem a zsarnokság elleni lázadás. Ami pedig azt követte, az a mi szent szabadságharcunk. Hallottál-e Te erről? Ír-e erről az Igazságotok? Biztos, hogy nem és most hiszel-e nekem? Persze, neked, aki orosz vagy, kellemesebb dolog az Igazság/Pravda hazugságait elhinni.

A Ti országotok mindig is támogatta a gyarmati népek szabadságküzdelmét, de az már nem tetszik neki, hogy az általa gyarmatosított országok fegyvert ragadnak. Milyen nagy és gazdag ország a Szovjetunió! Hát miért kell neki mégis a mi kis országunk?

A magyar nép utolsó csepp véréig fogja védelmezni a hazáját, mert ez a nép hazaszerető. A történelemben számtalanszor megmutatta a magyar, hogy hős! Hős is, meg szerencsétlen. A függetlenségi háborúink sorra elbuktak. 150 éven át a törökök sanyargatták hazánkat, azután az osztrákok igája alatt szenvedtünk, később pedig Ti lettetek az elnyomóink. Most, hogy fellázdattunk, a Ti katonáitok ölik a hazaszerető magyar embereket. Látnád, mi lett a gyönyörű fővárosunkból! A Nemzeti Múzeum leégett, a város romokban hever. A nép követeli az orosz csapatok kivonulását. A rádió azt harsogja, hogy vonulnak ki az országból az oroszok, a román határ felől pedig új csapatok érkeznek. Ez utóbbit nem a magyar rádióból tudom.

Ella, lehet, hogy megharagudtál rám ezért a levélért, de te orosz vagy én pedig magyar. A népeink ellenségek lettek. Megértetted-e, hogy miért írtam ezt a levelet? Vannak itt orosz katonák, akik megértették a mi szabadságvágyunkat, és nem harcolnak ellenünk. Ezeknek az oldalára állj Te is! Rám pedig ne haragudj, hisz én sem Terád haragszom.

Ezek és ezek haltak meg a múlt hét küzdelmében. Hány kisgyerek vesztette el szüleit ezekben a napokban? És ezeknek a gyerekeknek nemcsak apjuk, anyjuk nincs, hanem hazájuk sincs.

Érted-e hát, hogy miért harcolunk? Minden magyar és én is bármely pillanatban készek vagyunk meghalni Magyarországiért!

Nem tudom, mi lesz velünk. A túlerő és a zsarnokság mindig győzni szokott. Sírj, Ella, megérdeklődök a magyar hősök, hogy Te is egy-két könnyet ejts értük!

Edit

1956. október 31.

Győztünk! Nem lehet leírni ezt az érzést! SZABADSÁG! FÜGGETLENSÉG! BOLDOGSÁG! Csak ne kellene a nemzetiszínű zászló mellé kitűzni a gyászlobogót is!

Ezekben a pillanatokban minden magyar ember szíve együtt dobog! Kiderült, hogy titkon mindig és mindnyájan egyet akartunk, csak nem tudtuk egymásról, és nem mertük kimondani...

Nagy Imre megtalálta a rendkívüli pillanatban a legtalálóbbs megszólítást: „Magyar testvéreim!” Hivatalosan bejelentette, hogy a kormány kezdeményezésére a szovjet hadsereg csapatainak kivonulása megkezdődött.

Nagy Imre bejelentését a TASZSZ hírügynöksége is megerősítette, egyúttal sajnálkozását fejezte ki a magyarországi tragikus események miatt.

Már többször hallottam a rádióban Tamási Lajos Piros a vér a pesti utcán című versét. Ennek az utolsó soraival zárom a mai napot:

„El ne felejtse, aki él,
Hogy úgy született a szabadság,
hogy pesti utcán hullt a vér.”

1956. november 1.

Halottak napja van. Délután Édesapámmal és Édesanyámmal a temetőbe mentünk. Ma este 6 órakor az ablakokban gyertyát gyújtanak országzszerre a szabadságharcban elesettek tiszteletére...

Együtt vagyunk az örömben, együtt vagyunk a gyászban – ezt jelezte számomra az ablakokban égő gyertyaláng. Né-mán jártunk a temetőben, felkerestük Jancsó doktor bácsi sírját.

Hazafelé jövet azt mondta Édesapám, hogy soha életében el nem tudta volna képzelni, hogy megéri azt, hogy szabad lesz ez az ország. Este viszont a Bécsi Rádió bementa, hogy az oroszok megindították támadásukat Magyarország ellen.

Ez a XX. század legaljasabb csalása! Hisz épphogy elhangzott a TASZSZ nyilatkozata a csapatkivonásokról...

1956. november 3.

Reggel Zsuzsa húzott ki az ágyból. Bementünk az iskolába, megöntöztük minden osztályban a virágokat.

A városban látszatra nyugalom van, csak az üzletekben mindenki vásárol. A só már elfogyott, a raktárak mélyéről árusítanak valami kását.

1956. november 4.

Vasárnap van. Tegnap úgy terveztem, hogy ma reggel templomba megyek. A rádió hangjára ébredtem. 4 nyelven mondták be, hogy az oroszok megtámadták bennünket. A házuk előtt is orosz tank áll.

A Himnuszt játszották, aztán Nagy Imre szólalt meg, tudatta, hogy a szovjet csapatok megtámadták hazánkat, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a független Magyarországot. Utána az oroszokhoz beszéltek, hogy ne lövöldözzenek a békés lakosságra.

Az elmúlt napokban még megmagyarázták az orosz csapatok bevonulását. Azért jöttek, hogy elszállítsák sebesültjeiket. A repülőteret pedig azért fogták körül tankokkal, hogy az itt élő orosz polgári lakosságot el tudják szállítani. Mi pedig elhittük nekik.

Hát, hogyne, mert már az emberekben kialakult valami olyan furcsa zavarodottság, hogy nem azt látják, amit látnak, hanem előbb megkérdezik, mit kell látniuk.

Szoboljev az ENSZ-ben még az elmúlt napokban úgy nyilatkozott, hogy nem küldenek újabb szovjet csapatokat Magyarországra. Hát persze, mert akkor már ezer tank vette körül Budapestet! Jellemző az is, hogy vasárnap hajnalban támadnak a békés lakosságra!

Az Írók Szövetsége beszélt még ma reggel az egész világhoz: Segítség! Segítség! Segítség! - felkiáltással fejeződött be a beszéd. A parlamenteket elfogták! A parlamentbe is bevonultak az oroszok. Elfogták a kormány tagjait.

Reggel 8 óra 24 perckor szakadt meg az összeköttetés a Távirati Irodával. Utolsó üzenetük: „Innen el kell mennünk! Mentsétek meg lelkeinket! Az oroszok már nagyon közel vannak...”

A magyar rádiót is elfoglalták. A bementő „Segítség!” kiáltással fejezte be közvetítését.

Legújabb hír, hogy Kádár János Szolnokon kommunista ellenkormányt alakított. Ez a kormány a szovjet segítségre támaszkodik.

Az egerszegiek semmi ellenállást nem tanúsítottak. Pedig ha a túlerővel szembeszállunk, annyit elérhetünk, hogy más városok és falvak ellenállását nehezebben tudnák leverni.

A városban, a középületek előtt és az utcákon végig orosz tankok sorakoznak. Az osztrák határon is oroszok vannak, hogy a menekülők ne tudjanak Ausztriába jutni. Napok óta nem engedik be a Budapestre érkező vöröskeresztes szállítmányokat. És Pesten 50 000 sebesült ellátásáról kell gondoskodni.

Itthon mindenki ideges. Nagypapa mindig olyan dolgokat kérdez, amelyeket rég megtárgyaltunk. Rosszul hall, de állandóan a rádiót figyeli. Ha pedig valami izgalmasat mondunk neki, elkezd másról beszélni... Öreg szegény, meg kell érteni. András is hülyeségeket kérdez. Ő viszont még kicsi gyerek.

Édesanyám nagyon pesszimista és nagyon ideges! Folyton azt mondogatja, hogy túl szép álom volt függetlennek lenni, kapunk helyette olyan terrort, amilyen még nem volt.

A fiúk ki akarnak menni ez utcára, Édesapám indulatosan kiabál velük: „Menjetek, csak nyaljátok ki az oroszok fenekét!” - „Eleget fogjátok még látni őket az életben!”

Mindenhol újabb kétségbeejtő hírek jönnek. Pécsen éjjel 2-kor támadták meg az oroszok, ott még folyik a harc. Győr már elesett.

Legyenek átkozottak, akik ezt a szörnyű hazaárulást elkövették! Miért van mindig úgy, hogy néhány áruló az ezrek vérdíjazásával szerzett szabadságot elragadja tőlünk? Miért van ez a kis ország örök rabságra kárhóztatva?

Azt hiszem, most csak az segítene rajtunk, ha a Szovjetunióban is és a többi demokratikus országban is kitörne a forradalom. Nyugati segítséget nem remélhetünk. '45 óta talán még soha nem volt ilyen veszélyben a világbéke, mint most. Pedig ha háború tör ki, el vagyunk veszve.

Nincs remény! Legyenek átkozottak, akik ezt a szörnyűséges hazaárulást elkövették! Kádár János, hát ezért bízott benned a magyar nép?

Zsuzsa itt járt nálunk. Édesanyja üzent, hogy ha krumpli vagy zöldségféle kell nekünk, tud adni. Egy nagy zsák krumplit, káposztát, sárgarépat hoztunk Édesanyámmal haza. Zsuzsa és a húga, Ildi is segített.

Amikor elváltunk, megcsókoltuk egymást. Vajon találkozunk-e még? Édesapám is olyan szomorúan beszél. Kérte, hogy hozzak neki egy doboz cigarettát, úgyis lehet, hogy ez lesz az utolsó cigaretta az életében. Ez nem lehet! Hisz én úgy szeretem az Édesapámat és még nem volt időm elég, hogy ezt igazán kifejezésre juttassam!

A Szombathelyi Rádió már éljenzi a hős szovjet csapatokat. Árulás! Hazaárulók!

1956. november 5.

Hogy lehet valaki olyan gyalázatos hazaáruló, mint Kádár? Úgy akar hatalomra jutni, hogy tankokkal, ágyúkkal barbár módon leromboltatja az országot? Hát magyar vér folyik az ereiben? Vagy talán róla is kiderül majd, hogy orosz állampolgár, mint Andics Erzsébet, az egykori ENSZ-képviselőnk?

Emlékművet állíttat majd velünk a szovjet hősöknek, akik másodsorosan felszabadították az országot, akik megmentették hazánkat a „fasiszta ellenforradalmároktól”. És ismét meg kell majd tagadnunk elesett honfitársainkat.

Szerencsés tanár urat is fogva tartják. Szegény, mi lehet vele?

Már megint szórják a röpcédulákat, felhőborító hazugságokkal! Hogy Nagy Imre az ellenforradalmat felfegyverezte, gyilkoltatta a munkásokat. A szovjet csapatok a demokrácia megvédésére jöttek. Nekik nem kell a mi földünk, nekik is vannak bányakincseik. Ez igaz! De hát akkor miért jöttek ide ezrével? Miért vette körül Budapestet 1 000 ágyú, miért lövik a fővárost foszforos lövedékkel?

Temetünk. De nemcsak az ezer és ezer magyar hőst kell eltemetnünk, hanem a szabadságunkat is. Még a szabadságvágy gondolatát is a szívünk legmélyére kell temetnünk!

És mit csinál most az ENSZ? Ülészek. Elítéli a Szovjetuniót, de hát az nem segít a helyzetünkön. Az sem segít, hogy a nyugati országok megszakítják diplomáciai kapcsolataikat a Szovjetunióval. Csak még ránk fog jobban haragudni az orosz nép.

Október végén a Szezi-csatornánál is kitört a háború. Az orosz kiskatonák pedig Zalaegerszegen keresik a csatornát...

1956. november 7.

Anci elpártolt tőlünk. Megsértődött, mert megmondtam neki, hogy nem magyar az, aki úgy beszél, mint ő, hogy mind-egy, mi lesz az eredmény, csak legyen már vége a harcnak. Az ő apukája eredetileg cipész és népművelőként dolgozik. Most joggal félti az állását.

Pesten, Dunapentelén még mindig dúl a harc.

1956. november 8.

„Az nem lehet, hogy annyi szív

Hiába onta vért,

S keservben annyi hű kebel

Szakadt meg a honért.”

Úgy tűnik, mégis lehet!

Végleg megtört a hitem. Nincs Isten! Hisz ha volna, nem nézhette volna tétlenül, hogy ezrével haljanak meg a magyar hazafiak... Nincs Isten! Nincs!

Kádár, a hazaáruló nem gondol arra, hogy ezer és ezer ember életét, sőt, hazája becsületét dobta maradéktalanul a

szovjet csapatoknak!

Kádár János, hát azt hiszed, hogy megvéd az orosz tankcsapat a rád váró végzettől? Árulónak nincs kegyelem! Ha más nem, a saját lelkiismereted fog újra meg újra számon kérni...

Úgy hallottam, hogy a kollégiumban házkutatást rendeztek és minden naplót, feljegyzést elvitt a rendőrség.

1956. november 10.

Szerintem, ha Kádár igaz magyar ember lett volna, nem fogadta volna el az ország kormányzását. Ez az ember halálra van ítélve! Választania kellett: vagy az oroszok ölik meg, ezáltal neve a magyar történelemben a legnagyobb hősök közé került volna. Áruló lett. Saját népe hozza rá a halálos ítéletet! Pusztulnia kell! Nevét a történelem a hazaárulók közt fogja emlegetni.

Szerencsés Tanár úr szabad! Csütörtökön délután találkoztunk Lalával, mondta, hogy Szerencsés tanár úrnak visz fehérneműt.

Az ÁVH-ra mentünk vele együtt. Ott egy kék parolis katona fagyoskodott, csengetésünkre pedig egy buta kinézetű, barátságatlan nő jött ki. Fanyalgó képpel vitte be a csomagot, de hamar vissza is jött, s mondta, hogy mindjárt kiengeedik a foglyokat. Egy közeli fa alatt álltunk Zsuzsával és figyeltük a börtönajtót. Nemsokára nyílt az ajtó, s három sápadt arcú férfi lépett ki: Szerencsés tanár úr, Ostoros Karcsi bácsi és Pék Jóska bácsi. Kezet fogtunk velük, s elindultunk hazafelé. Be kellett mennünk Ostorosékhoz is, ott elmesélték a börtönben töltött napokat.

Szerencsés tanár úr azt mondta, hogy új arcát ismerték meg az oroszoknak. Van szíve az egyszerű orosz katonának! Másoktól is hallottam, hogy ők elkeseredve mondják, hogy jó nekünk, magyaroknak, mert mi, ha meg is halunk, tudjuk, miért halunk meg, de ők nem.

Egy orosz parancsnok arról panaszkodott, hogy ilyen háborúban még nem volt. Egy tank nem tud egy kilométer utat megtenni, mert felgyújtják a „fasiszták”. Benzines palackokat dobnak a tankra, amely aztán attól felrobban.

1956. november 11.

Ilyen rendkívüli időkből derül ki, hogy ki kicsoda. Piri megérkezett Pestről és elmesélte, mi volt a Gorkij iskola kollégiumában, meg hogy kik disszidáltak.

Disszidált például az Erika pajtás. (Ezt a megszólítást ő követelte tőlünk.) Tudtuk róla, hogy ott végzett a Gorkij iskolában. Szeretett volna Szovjetunióban továbbtanulni, de vannak rokonai Nyugaton, ezért nem vették fel. Erika pajtás erre megtagadta a családját. A kollégiumunkban lakott és úttörővezető volt az iskolában. Engem egyszer nagyon megszégyenített, mert elfelejtettem föltenni az úttörőnyakkendőmet. Most pedig ez az Erika pajtás az elsők közt rohan Nyugatra „megtagadott” rokonaihoz.

Nagy, kövér lány volt az Erika pajtás. Egyik évben az április 4-i díszszemlélt úgy akarta végignézni, hogy egy hordóra állt, de az beszakadt alatta. Majd meghaltunk a röhögéstől! Váratlanul azonban két férfi odalépett hozzánk a tömegből, igazolványt vettek elő és két fiút elvezettek. A fiúk megmagyarázták, hogy csak az Erika pajtáson röhögtek, de a hangulatunknak vége lett.

Kepes Zsuzsa is már Ausztriában van. Zsuzsáról annyit tudtunk, hogy Erdélyből kerültek Magyarországra a háború idején. A szülei partizánok voltak, de aztán elváltak. Most meg kiderül, hogy Svájcban vagyonuk van. Igor, az orosz fiú is kiment. Talán Zsuzsa miatt, mert szerelmes volt Zsuzsába.

Mi lehet a többiekkel? A Farkas Vlagyimir húga is odajárt, a Renáta. Meg volt egy lány a B osztályban, a Bogár Anikó, aki mögött össze szoktak súgni a lányok: „hóhér az apja”. Mit csinál vajon egy hóhér a forradalomban?

Piri elmesélte, hogy a repülőtéren sorfalat álltak, hogy megvédjék a tanárokat, akik hazamenekültek. Ezt jól tették, mert a tanáraink igazán nagyon rendesek voltak.

Az utcából a Szászfiúk és a Nácsin Karcsi disszidáltak. Rajtuk nem csodálkozom. Őket 1951-ben börtönbe csukták valami összeesküvésért, velük együtt még néhány 12-14 év körüli fiút. Tavaly engedték ki őket.

Karcsi nagyon klassz srác volt. A szülei Jugoszláviából menekültek a háború alatt és maradtak Zalaegerszegen, a szomszéd házban. Ők is szegények voltak, mi is, így aztán kölcsönösen segítettük egymást. A háború után egy ideig kecskét tartottunk, mert nem lehetett tejet kapni. Volt 2 kis kecskegidánk. Egy szép napon az egyik beleugrott a kútba. Olyan hangos és kétségbeesett mekegést rendezett a kis állat a kútban, meg az anyja a kút szélénél, hogy összefutott a fél utca. Karcsi is megjelent az apjával. Karcsi apja belenézett a vízbe, aztán így szólt a fiához: „Cserkész vagy, menj le!” És az akkor 14 év körüli Karcsi leereszkedett a kútba és megmentette a kis állatot. Nem tudom, milyenek lehetnek a cserkészek. De ma nem tudom elképzelni, hogy egy apa azt mondja e fiának: „Úttörő vagy, fiam, menj le a kútba...”. Szóval, Karcsin nem csodálkozom, hogy disszidált! A városból 5 orvos ment ki, és sok fiatal. Pedig nem veszélytelen dolog átlépni a határt!

1956. november 17.

Még mindig harcol a pesti nép és újabb szovjet csapatok érkeztek a hősiesen küzdő főváros ellen. Az biztos, hogy ilyen hősi ellenállásra nem számított a Szovjetunió.

Szomorú tény, hogy a hadifoglyok deportálása is megkezdődött, ezeket szállítanak Szibériába, s nem tehetünk semmit.

Hiába élvezzük a nyugati országok szimpátiáját! Ez olyan belügy, amelybe csak a Szovjetunió avatkozhat be, különben kitorne a világháború.

1956. november 27.

Még mindig nincs rendes tanítás az iskolában. Tüske bácsin jót neveltünk, mert azt mondja, hogy két rádiója is van, az egyik a rendes rádió, a másik a felesége. Ez utóbbi „rádió” néha többet tud, mint az igazi.

Tovább tart az országos sztrájk. Az oroszok legújabb árulása, hogy Nagy Imrét és társait foglyul ejtették, annak ellenére, hogy megegyeztek, nem lesz bántódásuk, ha elhagyják a Jugoszláv Követséget. Most őket is deportálják. A kormány tagjai ugyanis november 4-én ott kaptak menedéket, s a Követségen sértetlenek lehettek volna.

Hát ez is megtörténhet a XX. század Európájában? Barbárság! Pesten olyan plakát jelent meg: Zala megye, Vas megye - Magyarország szégyene. Valóban szégyen, hogy a két megye harc nélkül megadta magát, de szerintem a Magyarországon történtekért másnak, és másoknak kell szégyenkezniük.

1956. december 12.

Végre Zala megyére sem mondhatják, hogy Magyarország szégyene vagyunk. Reggel Attila azt a hírt hozta, hogy a városban valami készülődik. A budapesti munkástanács 48 órás sztrájkot hirdetett. A munkástanácsot közben törvényen kívül helyezték, de a sztrájkot mégis megtartották.

A postaigazgatót a sztrájk miatt el akarták vinni, a nép összegyűlt a védelmére. A tefusok megjelentek teherautókkal és elállták az utat. A tömeg egész délelőtt kint állt az utcán a posta és a városi tanács előtt. Megjelentek az oroszok is tankokkal, gépfegyverekkel. Én talán két méterre lehettem az egyik orosz autótól. Riadtak, kékek, zöldek voltak a katonák a félelemtől. Ez érthető is.

Feri végignézte, hogy semmisítettek meg az orosz katonák két ZIL teherautót. A karhatalmisták a tisztiklub előtt hagyták a teherautókat, s ezeket a tüntetők keresztbe fordították az Ady utcában. Jött egy orosz nőstény harckocsi (amelyiknek nincs ágyúja), először eltávolodott a Marx tér túlsó oldalára, majd teljesen keresztbe forgatta a teherautókat. Ezután teljes erővel nekik rontott. A kocsik még nem törtek teljesen össze. Második nekifutásra egyiknek a platóját, másiknak a fülkáját taposta össze. No, a pufajkások (karhatalmisták) is csodálkozhattak, amikor keresték a teherautóikat!

Múlt éjjel teleírták a várost különböző feliratokkal. A kirakatokra ráfestették mésszel: Éljen a Kádár-kormány! - és hasonlók. A játékszert kirakatában már valaki ugyanazzal a betűtípussal, mésszel odafestette „Le Kádárral!”

A bíróság előtt hatalmas nyomtatott betűkkel festették ki: Éljen Kádár! Valaki krétával egy „f” betűt rajzolt elé. A délelőtti folyamán minden feliratot megsemmisítettek. Délután volt még egy tüntetés, de lövöldözésre nem került sor.

Egy pesti röplap másolata jutott a kezünkbe. A fekete humor szólal meg benne.

Pl: Mi a különbség Hruscsov, Sztálin és Nagy Imre között? - Hruscsovnak híre van, Sztálinnak hamva van, Nagy Imrének se híre, se hamva.

Mi a különbség Rákosi és Kádár között? - Rákosinak csak egy farkasa (Farkas) volt, Kádárnak pedig apró dögei vannak. (Apró A., Dögey I.)

Milyen karóra van? Pobjeda-karóra, svájci karóra, Rákosi karóra.

Kerepesi temető - Rákosi Mátyás Művek.

Főbelövendők klubja: Rákosi, Farkas, Gerő.

1956. december 13.

Gerőnek volt képe visszajönni Budapestre, ezek szerint még mindig pályázik valami vezető szerepre. A pesti nép azonban legyőzhetetlen! Azt mondják, ott még mindig a „Szabadság vagy halál” jelszó bírja kitartásra a munkásságot.

Egyébként olyan jelszavak is hallatszanak: „Oroszok, menjenek haza, tartson velük Vas és Zala!”

Ma megint volt itt is tüntetés, amelyet a ruhagyári dolgozó nők kezdeményeztek. A műszakot 1/2 2-kor fejezték be, de mire kijöttek a gyárból, a tankok már kint voltak az úton. A Csány téren mégis felolvasta valaki a pesti nők követeléseit és elhangzott a Nemzeti dal. A tankok kiszorították a tüntetőket a Csány térről az Ady utcába, de a kerteken keresztül mégis visszajutottak a Fő utcára. A tömeg nem akart mozdulni, s akkor ködgyertyákkal, könnyfakasztó gránátokkal, pukkancsokkal sikerült szétszórni a népet. Ennek a kis beavatkozásnak a szenvedő alanyai a tankokon levő orosz katonák lettek, mert nem menekülhettek a füstből, s ők könnyeztek legjobban.

Az egyik oroszhoz még a tüntetés előtt odament egy kicsi gyerek, s a csizmáját kezdte rugdosni. Az orosz felkapta a kisfiút és nevetve mondta: „Malenkij fasiszt”.

Hát, fasiszták vagyunk? Igen! Mindenki, aki a hazáját szereti és küzd a függetlenségért, az fasiszta, az a csőcselék tagja.

Ismét áramszünet van, nem tudok tovább írni.

1956. december 16.

Reggel 5-6 perccel nyolc óra előtt indultunk Zsuzsával iskolába. A fiúk azzal fogadtak, hogy kár volt sietni, még mindig nem lesz tanítás!

11 óra felé az orosz városparancsnok és még három katona jelent meg. Egy kis beszélgetésre hívtak mindenkit, s mondták, hogy kíváncsiak a véleményünkre. A városparancsnok 50 év körüli, nagytermetű, kopaszodó férfi - legalább egy óra hosszat beszélt. Elmondta, hogy a szovjet csapatok azért jöttek Magyarországra, hogy segítsenek megvédeni

„Végre Zala megyére sem mondhatják, hogy Magyarország szégyene vagyunk.”

a demokráciánkat a fasiszták támadásától. Minden mondata a fasiszta szóval kezdődött. Utána mondták, hogy kérdezzünk, senkinek ebből bántódása nem lesz. De hiába kérdeztek a gyerekek, mindenkinek kitérő választ adott.

Én is jelentkeztem felszólalásra, és mivel a többiek arra biztattak, hogy tolmács nélkül beszéljek, oroszul mondtam el a kérdéseimet. „Én még mindig nem értek néhány dolgot. Miért kellett Önöknek lerombolni a fővárosunkat, hogy néhány fasisztát megöljenek? Észrevették-e, hogy akiket a tankjaikkal, fegyvereikkel megöltek, azok nem is fasiszták voltak, hanem egyszerű magyar munkások, diákok, katonák? Mi, magyarok szabadságot, függetlenséget, semlegeséget akartunk!

Miért kellett Önöknek az egész országunkat elfoglalni csupán azért, hogy azt a néhány fasisztát megsemmisítsék, akikkel mi is elbántunk volna?

Gondoltak azokra a magyar gyerekekre, akik árvák lettek ezekben a napokban, gondoltak azokra, akik értelmetlenül meghaltak? Ki küldte Önöket ide? Önök akkor váltak az ellenségeinkké, amikor tankjaikkal magyar földre léptek.”

A városparancsnokot váratlanul érte, hogy valaki így beszél, ráadásul oroszul. Arca vörös lett, zsebkendőjével törölgette izzadó homlokát. Amikor befejeztem, ordítani kezdett. Úvöltve sorolta fel, hogy hány orosz halt meg az ütközetekben, és hogy a magyarok mit csináltak az oroszokkal.

Nekem is lángolt az arcom az izgalomtól, mégis higgadt hangon válaszoltam neki: „Ha az orosz csapatok páncélosaikkal nem jönnek Magyarországra, senki nem lőtt volna rájuk”.

Az egyik orosz, aki határozottan szimpatikusnak tűnt, elmosolyodott, rázta a fejét és a parancsnokra nézett. Azt olvastam ki a tekintetéből, hogy: „Na, most mit felelsz ennek a kislánynak?” A mi városparancsnokunkat nem kell féltetni, dühösen legyintett egyet és azt mondta: „Kislány, nem ért a politikához!”...

Fő, hogy a másik nekem helyeselt. Azért jól beolvastam nekik! Remélem, elgondolkodnak ezen is.

Balla tanár úr úgy nyilatkozott a fiúknak a hozzászólásomról, hogy mindenki sírt volna, ha lefordítja magyarra. Szerencsés tanár úr pedig azt mondta, hogy értette a szövegemet és nagyon szépen beszéltem. Délután diáktanácsi ülésen megkértek, hogy mondjam el újra, most már magyarul a vitámat a városparancsnokkal.

1956. december 31.

Vége az 1956-os évnak, és vége minden reményünknek. Nincs mit írnom... Élünk...

„Mi lesz velünk? Már csak a sírban a szabadság?

Nincs felelet. Csak vér van, csak a gyász”...

(Benjámin László: Elesettek)

A napló teljes szövege a „Sívó évek alján” - Történetek az ötvenes évekből. (Szerk., jegyz. Béres Katalin. Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága, Zalaegerszeg, 2006. 167 p.) című kötetben olvasható.

Péntek Imre:

Volt egyszer egy forradalom, Zalaegerszegen is...

(Dokumentumjáték)

Volt egyszer egy forradalom,
56-ban, ötven éve,
lázadozott egy kis ország
Európa közepébe',
nem kell néki szovjet rendszer,
verescsillag-boldogítás,
honnan ez a fellángolás,
ki tudja ennek a titkát?

Harsoghat a Ruszkik haza,
Nagy Imrét a parlamentbe,
beleszólnak a fegyverek,
s vérben úszik az az este...
Ki lőtt ott a Kossuth téren,
máig homályos a válasz,
máig hallik halálhörgés:
gyilkosoknak nincs bocsánat.

S meghaltok mind, bolond fiúk,
ti legendás pesti srácok,
Budapesten, lángok között
benzin-koktél hajigáltok?
Másodszor is eljöttek a
szabadító szovjet tankok,
hol-merre vagy, Kádár apánk,
halljuk a te érces hangod.

„Eltársak, a munkásosztály
lesújt oda, ahova köll,
ellenforradalmároknak
nem jár más, csak a vasököl.”
Küzdhetsz szegény Angyal István,
s te, falábú Szabó bácsi,
ha a szovjet hadosztályok
azt mondják: no most már ácsi!

És a vasfüggönyök mögül
szorongva les ki a Nyugat,
bár a harcnak nincs értelme,
rádiójuk egyre ugat:
„Tartsatok ki, hős magyarok,
jövünk-lövünk nemsokára,
múltatokból tudhatjátok:

Dr. Szentmihályi Imre felvétele, december 12.

szabadságnak vér az ára...
 Bele tellett jó negyven év,
 s széthullott a vaskaloda,
 holtak keltek ki a sírból,
 hogy beteljék az a csoda.
 56-ban, októberben
 volt egyszer egy forradalom,
 megértjük-e áldozatát,
 az írást a kormos falon?

Zalaegerszeg, 1956. október 26 – 27.

Egy két napos dráma szerepelőit szeretnénk bemutatni Önöknek, akik meghatározó szerepet játszottak a városban lezajló forradalmi eseményekben. Nevük már ismert különböző kiadványokból – azt is mondhatnánk –, a történelemből. Most mégis szükségesnek tartjuk felsorolni, mert az emlékidézés – a tisztelgés tetteik előtt – úgy kívánja. Vannak köztük ismertek és kevésbé ismertek: de ők azok, akik a forradalom hívó szavára – lelkesen vagy belső kételyekkel – vállalták a rákosista-sztálinista rendszer békés megváltoztatását. Tüntetést szerveztek, híreket közvetítettek, forradalmi bizottságot, munkástanácsot alakítottak, biztosították a rendet és nyugalmat, vagy élelmet vittek a harcokba merült, kiéhezett budapesti lakosságuknak.

Bocsor András budapesti egyetemi hallgató. Október 23-án ő hozta a MEFESz 13 pontba foglalt követeléseit Zalaegerszegre, melyet a városi ifjúság két ponttal egészített ki, s mely a megyei újságban jelent meg 25-én.

Pék József, az Állatforgalmi Vállalat adminisztrátora. Az októberi 26-diki tüntetés egyik fő szervezője. A 27-én megalakult Városi Forradalmi Munkástanács titkára, majd 28-án a Megyei Nemzeti Bizottság elnökhelyettesének választották. Fontos szerepe volt a rend fenntartásában, a közellátás megszervezésében. A forradalom leverése után 5 év börtönre ítélték.

Fülöp István könyvtáros, a könyvtár igazgatója. Az október 26-án induló tüntetés szervezője, a Városi Forradalmi Munkástanács megalakítója. Tagja a Zala megyei Nemzeti Bizottságnak. Október 30-án részt vesz Győrben a Dunántúli Nemzeti Tanács alakuló ülésén. 1 év börtönre ítélték, tíz évig nem kerülhetett vissza szakmájába.

Turáni Dezső, a Megyei Tanács Népművelési Osztályának előadója. Aktív résztvevője a zalaegerszegi forradalom történéseinek. A Megyei Tanács Munkástanácsának tagja. 2 év 4 hónapra ítélik.

Rákossy Gergely, agrármérnök, író. Október 27-én az Új Zala főszerkesztőjének választották. Ítélete: 3 év, a Pécsi Megyei Bíróságtól.

Török Lajos, a Megyei Tanács elnöke. Egyike azon megyei vezetőknek, aki a nép mellé áll, elfogadja a forradalom követeléseit, és pozitív fellépésével segít megőrizni a rendet és nyugalmat.

Varga Ferenc, zenetanár, a zeneiskola igazgatója

De ne hagyjuk említetlen az ellenoldal főalakjának, Dénes Istvánnak, az MDP megyei titkárának nevét sem. A dokumentumok szerint ő adta ki a parancsot, hogy a pártház épületében tartózkodó és a felmentésre érkező ÁVH-s katonák tüzeljenek a pártbizottság épülete előtt, éppen itt, ezen a helyszínen tüntető tömegre.

I. jelenet.

Október 26., délelõtt, Zalaegerszeg, a Megyei Tanács elõtt.

Hangok: Olvastátok a Zalát? Láttátok, mit ír az újság?

Egy hang: (Újságot lobogtat.) Figyelem, emberek! Ezeknek mi fasiszták vagyunk. A megyei elvtársaknak.

Egy hang: Olvasd hangosan! Hogy mindenki hallja!

Egy hang: A Zalai Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága e hó 24-én tartott kibõvített ülése elítéli az ország fõvárosában a fasiszta csõcselék magatartását s arra irányuló tevékenységét, hogy a nép a demokratikus rendszert megdöntse... Elvtársi üdvözlettel....Török Lajos elnök.

Egy hang: A kommunisták nem tudnak kibújni a bőrükbõl.

Egy hang: Le kell váltani az elnököt.

Hangok: Úgy van. Mondjon le!

Egy hang: Vonják vissza ezt a gyalázatos táviratot. A népi demokrácia mi vagyunk, nem ezek a fegyverek mögé bújószarjankók.

Fülöp István: Emberek, polgártársak! Válasszunk delegációt, aki bemegy tárgyalni, hogy a holnapi újságban vonják vissza ezt a gyalázatos szöveget.

Hangok: Hallgassuk meg az ifjúság követeléseit.

Hang: Vonják ki Magyarországról a szovjet csapatokat! Megfelelõ vezetõket a vezetõ állásokba! Állítsák bíróság elé a pesti vérengzés felelõseit! Engedjék haza a még Szovjetben sínylõdõ hadifoglyokat! Amnesztiát a forradalmároknak! Szovjet címer helyett Kossuth-címert!

Hangok: Helyes! Éljen a fiatalság! Úgy van! Válasszuk meg a delegációt! Pista bátyám, te vezesd! Menjen még a Varga Feri! Helyes! A Dezsõt még, a Dezsõt. A tanácstól. A Turánit.

Fülöp István: Jól van, bemegyünk, itt várjatok.

Egy hang: Ha a hajatok szála meggõrbül, akkor itt vér fog folyni.

Turáni Dezsõ: Nyugalom emberek. Én is jól ismerem a Lajost. Nem olyan ez, mint a többi kommunista. Vele lehet tárgyalni.

(Delegáció be. A tömeg várakozik. Énekel: Kossuth Lajos azt üzenete, Aki magyar, velünk tart! Vesszen Gerõ!
A három delegátus között megjelenik Török Lajos, a megyei tanács vb. elnöke.)

Török Lajos: Emberek! Visszavonjuk a táviratot. Csatlakozunk hozzátok!
(Éljenzés, kiabálás!)

Hangok: Józsi! Te jól tudtál fára mászni! Mássz föl, és verd le a vörös csillagot!

Józsi: Pista bátyám, ha maga mondja!

Hangok: Józsi, Józsi! Hajrá, Józsi! Nem kell gõgös vörös csillag! Csillaghullást akarunk!

Hangok: Gyerünk a szovjet emlékműhöz! Dõntsük le a megszállók dicsõségoszlopát. Eleget koszorúztuk! Elég volt a felszaba – dúlásból!

Hangok: Nem tűrünk sehol vörös csillagot! Szabadságot a politikai foglyoknak! Dénes István mondjon le!

Hangok: Menjünk a börtönhöz! Szabadítsuk ki a politikai foglyokat!

Hangok: Gyerünk a pártbizottsághoz! Nem kell nekünk se felső, se belső, se első titkár!
A menet a pártbizottság épületéhez vonul.

Hangok: Engedjétek be a küldötteinket! Adjátok át a hatalmat!

Dénes István (az erkélyről): Ha nem akarjátok, hogy vér folyjon, tűnjetek el! Majd a fegyverek beszélnek, abból értetek!
Takarodjatok haza!

Hangok: Fúj! Mondjon le!

Kósa (erkélyre lép): Elvtársak!

Hangok: Nem vagyunk mi elvtársad!
(Kósa eltakarodik az erkélyről.)

Simon Ferenc: Emberek, barátaim, az oroszok itt vannak Zalaövnél, maguk meg tüntetnek? Fontolják meg, miket követelnek! Ha az oroszok beavatkoznak, végünk.

Hangok: Csirigli felmászott az erkélyre! Tárgyalni akar a bentiekkel! Fehér zsebkendőt lobogtat. Emberek! Vigyázat!
Páncélgépkocsik jönnek a térre!

Hangok: Mit kerestek itt? Az ÁVH parancsára jöttetek? Magyar anya szült téged? A védtelen tömeget akarjátok löni?

Honvéd: Nem avatkozunk a civilek dolgába!

Hangok: Tépjétek le a csillagos parolit! A honvédek velünk vannak! Menjetek vissza a laktanyába! Ne avatkozzatok a nép dolgába!

Hangok: Dénes István, mondjon le, mondjon le!

Hangok: Gyere le, állj közénk. Bizonyítsd be, hogy igaz magyar vagy! Törjük be az ajtót!

Rikkancs: Megjelent a Zala rendkívüli kiadása!
Mi a helyzet a fővárosban?
Éjszakai jelentés Kanizsáról
A Szabad Nép vezércikke
Nemzetiszín zászlók alatt a zalaegerszegi dolgozók, ifjúság
A kiszabadított politikai foglyok névsora
Rendet, fegyelmet – a nép érdekében!
Nagy Imrét a kormányba!

ÁVH-s főhadnagy (Hangosbemondó): Felszólítok mindenkit, hagyja el a teret! Vonuljanak el békében, különben nagy baj lesz!

Hangok: Könnygáz! Úristen, ezek lönek! Fedezékbe! Eltaláltak! Segítsetek! Orvost, mentőt! Gyilkosok! Ezt nem ússzátok meg! Emberek, vonuljunk vissza! Holnap újra eljövünk! Alakítsuk meg a munkástanácsokat, a városi forradalmi bizottságot!

Csendüljön fel immár a krónikás ének,
emléket idézve megannyi szép névnek,
Pék József volt, ki a nép élére állott,

követelve szabad, független országot.
Társa volt e téren könyves Fülöp István,
a bíróság előtt is együtt álltak aztán.
Varga Ferenc elnök, nemcsak zenét oktat,
karmestere volt a forradalomnak,
s a lelkek mélyén forrt indulatos örvény,
amit ők kimondtak, az volt akkor törvény.
Alakult az új rend, tisztább lett a légkör,
megváltak a rendszer nyugós szemetétől,
döntés is született, az új idők záloga:
hirdesse címlapján az újság: Új Zala!
És a főszerkesztő – egy kiváló ember,
Rákosi szegény ő, de nem Matyi - Gergely!
Sorolhatnánk hosszan a résztvevők nevét,
hősök mindannyian, az egerszegi nép.

Lugossy Mária: Történelemlékv. I.

II. jelenet

A Forradalmi Városi Munkástanács megalakulása, Petőfi Klub

(október 27.)

Pék József: Tisztelt polgártársak! Az alakuló ülést megnyitom. Mindannyian ismerjük a tegnapi véres dráma eseményeit. Mint értesültünk: ketten meghaltak, Telenkó János honvéd és Németh Imre tejüzemi dolgozó. Egy perces néma csönddel adózzunk emléküknél! (Csend.) Több mint negyvenen megsebesültek, akiket a kórházban ápolnak. A parancskiadók, a felelősök elináltak, de jól ismerjük őket, hamarosan felelni fognak - törvényeink előtt – aljas tetteikért. S hiába kértek segítséget Körmenről a szovjet alakulatoktól, a K-vonalon budapesti elvtársaiktól, csak egy tanácsot kaptak: Cselekedjenek saját belátásuk szerint. S ők értettek a szóból: gyáván megszöktek a népharag elől. De most azért gyűltünk össze, Zalaegerszeg vállalatainak és szervezeteinek küldöttei, hogy megalakítsuk a közrendet biztosító Forradalmi Városi Munkástanácsot.

Hangok: Helyes!

Hangok: Részt vehet-e az ülésen Nagy György, a városi tanács elnöke?

Pék József: Kézfeltartással szavazzunk! Úgy látom, a többség mellette. Maradjon!

Hangok: Maradjon, de jobb, ha nem szólal meg!

Egy hang: Javaslom, hogy a hangszórót kapcsoljuk be, hogy az utcán összegyűltek is hallhassák, mi történik idebenn.

Hangok: Nagyon helyes! Ez a demokrácia!

Pék József: Megadom szót, Bocsor Andrásnak, a budapesti egyetemisták képviselőjének!

Bocsor András: A MEFESz nevében üdvözlöm a megjelenteket. Örömmel és lelkesültséggel áttem az utóbbi napok történéseit, amelyek azt tanúsítják: Zalaegerszeg polgárai is megértették és elfogadták – ahogy az egész országban – a budapesti forradalmi események követeléseit: Szabad, független Magyarországot! Új vezetést, megfelelő emberekkel! Az ország függetlenségének helyreállításával, a szovjet csapatok távozásával megnyílik az út, egy szebb jövő felé. A magyar ifjúság a vérével áldozott azért, hogy álmaink megvalósuljanak. Egy széles alapon nyugvó, demokratikus többpártrendszer, szabad választások biztosítják majd, hogy törvényes, mindenki által elfogadott kormánya legyen az országnak. Addig pedig csakis Nagy Imre miniszterelnök, s mindazok, akik szerepet vállaltak az új kormányban, az ország képviselői. A mai választás azért fontos, mert megteremti a helyi hatalmat, mely biztosítja a rendet és a nyugalmat,

elejét veszi a túlkapasoknak. Ez lehetővé teszi, hogy dolgozó népünk az áradó szenvedélyek közepette is ura maradjon a helyzetnek. Békesség, rend, nyugalom, és teljes körű amnesztia. Egyetértünk hát a követelésekben, értsünk egyet a cselekvésben is. Lépjünk fel az esetleges felelőtlen elemekkel szemben, akik a helyzetet kihasználva, szembe akarják állítani magyart a magyarral! Nem folyhat több vér megyénk, megyeszékhelyünk földjére, mert az ilyen cselekedetek magasztos céljainkat sároznák be. Rendet, fegyelmet – a nép érdekében! Rendet, fegyelmet – nemzeti céljaink, szabadságunk, függetlenségünk érdekében!

Pék József: Köszönöm a MEFESz küldöttének felszólalását. Akkor térjünk a mai nap legfontosabb teendője, a Városi Forradalmi Tanács megalakítására és vezető testületének megválasztására! Ki ért egyet azzal, hogy a jelenlévők megalakítsák a Városi Forradalmi Tanácsot? Kérem, kézfeltartással szavazzanak!

Hangok: Mindenki egyetért, láthatóan. Alakítsuk meg!

Pék József: Ahogy látjuk, a nagy többség megalakításra voksolt. Kérem, ezt rögzítse a jegyzőkönyv!

Egy hang: Javaslom elnöknek Varga Ferenc tanár urat!

Más hang: Nem elég erélyes!

Más hang: De van tekintélye! Most az a legfontosabb!

Pék József: Varga Ferenc tanár urat nem kell bemutatni, a városban mindenki ismeri.

Egy hang: Nincs idő teszetoszaságra! Szavazzunk! Ha nem lesz meg a többség, javasolunk mást!

Pék József: Ahogy látom, megvan az érvényes többség! Tanár úr, vállalod?

Varga Ferenc: Vállalom hát, a rossebb egye meg! Ha már ennyien bíznak bennem! De akkor én is teszek javaslatot, a titkár személyére! Kedves barátaim! Javaslom titkárnak Pék Jóskát!

Hangok: Nagyon helyes! Szavazni sem kell! Jóska a mi emberünk. Bebizonyította!

Pék József: Köszönöm a bizalmat, megmondom, nagyon jól esik. Hiszen sokan tudják, 54-ben milyen méltatlan, erőszakos módon penderítették ki a városi titkári állásomból. Azért, mert szót mertem emelni az igazságtalanságok miatt. A pártnak azonban nem lehetett ellentmondani. Mi egy olyan apparátust hozunk létre, amely munkájával a várost szolgálja. De most ez a legfontosabb: mindenki őrizze meg a nyugalmat, hogy az ügyeket folyamatosan intézni tudjuk. A Városi Forradalmi Tanács csak így lesz működőképes. És rengeteg munka vár ránk.

Varga Ferenc: Halljuk a rendőrség képviselőjét! Tudják-e biztosítani a közrendet, nyugalmat?

Rendőrkapitány: Én óva intenék az újabb megmozdulásoktól, meg a vele járó provokációktól! Kérem, hogy ne ingereljék se szóval, se tettel a rendőröket. Ők is emberek, nekik is van önérzetük.

Hangok: Közöttük bújnak meg a kivetkőzött ávosok... Akik a népet kínozták... A rendőrök se voltak különbek.

Rendőrkapitány: Valóban, történtek visszaélések, szabálytalanságok. Ennek örökre vége, higgyék el!

Pék József: Egyelőre elhiszük, amit mond. De várjuk a tetteket! A honvédség már bebizonyította, hogy velünk van. A magyar honvéd soha nem fordult a népe ellen. Lesz új egyenruhája, vörös csillag helyett a Kossuth-címer virít majd rajta

Hangok: Követeljük Dénes István első titkár, Boros és Pálinkás ÁVH-s tisztek elfogását. Ők voltak a fő felbujtók, a bíróság előtt a helyük.

Varga Ferenc: Az igazságszolgáltatás elől nem menekülhetnek. Akárhova futottak most...

Hangok: Vigyünk élelmet a budapesti felkelőknek! Kezdjük meg a szervezést, a gyűjtést!

Pék József: Erre mi is gondoltunk. Két teherautó járja a várost, a különböző üzemekből, raktárakból állítja össze a rakományt.

Hangok: Helyes! Jelentkezem kísérőnek. A Balogh Pistát keresd, az erdőkémianál.

Hangok: A kommunistákat kiszolgáló újság élére új szerkesztő kell! Rákosy Gergelyt javaslom! Jó tollú, bátor ember!

Varga Ferenc: Valóban. A megyei pártbizottság szétszaladt, a gazdátlan megyei újságnak jó gazdája lesz a Városi Forradalmi Bizottság. Aki a javaslattal egyetért, kérem, karfeltartással szavazzon! Ez megvan! Új főszerkesztő is kell, aki a mi irányvonalunkat viszi, a forradalomét. Elfogadjuk-e Rákosy Gergelyt főszerkesztőnek? Szinte egyhangú! Gergely! Vállalod?

Rákosy Gergely: Vállalom!

Pék József: Akarsz-e mondani „szűzbeszédet“?

Rákosy Gergely: Csak azt ismétlem, mint Deák Ferenc 48-ban: a sajtótörvény egyetlen mondat: Hazudni nem szabad!

Hangok (kívülről): Ki ez a Rákosi? Nem rokona a Matyinak?

Pék József: Nyugalom, emberek! Ez nem az a Rákosi, nem rokona, tisztességes író. De ha akarjátok látni, az ablakba áll, mi megtartjuk, ki ne essen!

Rákosy Gergely: Emberek, az igazat, csakis az igazat, annyi hazudozás után. Új lapot nyitunk, holnaptól az újjászületett Zalának egy Új Zalát kínálunk. De már itt lógok az ablakban, hadd szóljak hozzátok, emberek! A szabadság szeretetének hősi és országos tüzében születik lapunk, az Új Zala. Hasábjainkon annak a programnak kívánunk helyt adni, melyet ez a bizottság a legszélesebb néptömegek egybehangzó kívánsága alapján zászlajára tűzött. Új lesz hát a lap hangja, mert bátran írhat az igazságról, a kebleket hevítő kívánságokról, s mindazon „kényes“ kérdésekről, melyek a múltban némaságra voltak ítélve.

Hangok: Mielőtt szétoszlanánk, hogy délután folytassuk, halljuk az elnököt!

Varga Ferenc: Jól tudom, milyen felelősségteljes tisztséget vállalom most, de kötelességemnek tartom, hogy minden erőmmel a rend helyreállításán, a fegyelem megszilárdításán, a jogos követelések teljesítésén fáradozzam. Ez most kötelessége minden becsületes magyar embernek, s ezért munkánkhoz segítségül hívom a város egész dolgozó társadalmát. Rend, fegyelem, nyugalom: erre van most szükség mindenekeelőtt, s fogjunk hozzá a termeléshez, a munkához, hogy mielőbb megvalósíthassuk szebb, igazabb életünket!

Lugossy Mária:
Misztérium,
1993.

Lugossy Mária: Történelmi idézetek I., 1993.

Ezek a remény napjai,
forrong, bízik, ujjong a város,
most már minden dologban a
Forradalmi Tanács határoz.
Szervez, határoz, utasít,
és ha kell, fenntartja a rendet,
mert hős időkben – mint annyiszor –
köznapis hősök teremnek.

Mennyi vágy, terv ébredesz,
mennyi akarat feszül a jóra,
minden magyar szívdobbanás
azt veri: ütött az óra.
Az oroszok kitakarodnak,
végre szabad, független ország
Nyugat-Kelet ámulatára
építkeznek, teszi a dolgát!

Felkelt, nem tehetett mást,
egy kis ország a zsarnok ellen,
budapesti utcák során
napokon át dörgött a fegyver.
És a győzelem mámora,
hogy a hődtők elvonulnak,
s a halottak napja után
elkezdődhet a békés holnap.

Nem így lett. Mást határoztak
azok a jaltai papírfecnik,
marad a szovjet uralom,
marad, de ki tudja meddig?
Az ideiglenes negyven év,
kemény és puha diktatúra,
ki tudja, mire volt elég,
hányféle derűre-borúra...

Mégis tisztelet nekik,
akik hittek a változásban,
fegyverrel, szóval, tetteikkel,
életük kockáztatásával
feltettek mindent egyetlen lapra:
jövőt a jövőtlenségben
csak az ő áldozatuk adja!

Büntetett előéletük,
sok éves megaláztatásuk,
a megbénult emlékezet,
hogy soha dicsőnek ne lássuk
mindazt, mit tettek ötven éve,
szégyen volt, szégyen, szégyen,
s tisztára mosva állnak itt,
a nemzet emlékezetében.

Ragyogj, 56 te csillag,
ne halványuljon soha a fényed,
világ csodálta üstökös
csóvát a keleti égen.
Tizenegy nap kellett csak,
hogy kiderülj, súlyos igazság:
nem győzhet örökké a rossz,
csak akkor,
csak akkor, ha hagyják!

Szigethy István:

Megérte

Édesapám emlékére

1956 elejétõl, tizenharmadik évemben már elég felnõtt fejjel figyeltem az eseményeket, gyűjtöttem a dokumentumokat. Persze ebben erõsen hatott rám édesapám, Szigethy Árpád következetessége, értékrendje is. A háború vége óta hallgattuk rendszeresen az Amerika Hangját, a BBC-t, késõbb a Szabad Európát. A Berzsényi utca 8. alatti városi bérházban csak egy falszomszédunk volt, az alattunk lakó Somogyiék, bennük megbízhattunk. Mégis ha a tiltott adókat hallgattuk, szinte szertartásként, a külsõ világtól való elhatárolódásként alig hallhatóra halkítottuk a hatalmas, háború elõtti Siemens világvévõt.

Nyikita Hruscsovnak a szovjet párt XX. kongresszusán elmondott titkos beszédérõl is így szinte azonnal tudtunk. Az „olvadás” jelei hamarosan megjelentek, még a magyar sajtóban is. Ezekre már talán lelkesebben vadásztam, mint apám. A közeli nagyposta elõtti újságárus, Farkas László mindig félretette a gyorsan fogyó Irodalmi Újság, Béke és Szabadság számait. Általában én hoztam el tõle ezeket, és mire a második emeleti lakásunkba értem, már tudtam, mit ajánljak apámnak, mi az, ami szokatlanul új, frissebb levegõt hoz az elõzõ évek dögunalmas, semmitmondó, protokolláris ömlengéséhez vagy gyűlölködéséhez képest.

Nyárra a DISZ lapja, a Magyar Ifjúság is egyre érdekesebbé vált, szintén félretettük. Különösen a Petõfi-körrel érkező tudósításokra voltunk kíváncsiak. Hallottunk szóbeszédet arról is, hogy Nagy Imre a háttérben valamire készül, egyre többen, mind bátrabban csatlakoznak hozzá. Örültünk, mikor Rákosi ismét bukott, reméltük, most már véglegesen. Kissé csalódtunk persze, hogy Gerõ Ernõ került a helyére, de úgy tûnt, rövideen újabb váltás következik. Mind gyakrabban hallottuk például a szabadlábra került Kádár János nevét. Rokonszenvet, együttérzést, valamiféle nimbust kapott a legendától, hogy az ávósok vallatásakor állítólag kitepték a körmeit.

Nyáron Tibor nagybátyámnál töltöttem néhány hetet a Fejér megyei Igaron, ahol körzeti orvosként dolgozott. Vele hallgattuk a rádiót, mikor a poznani felkelésrõl számolt be. Szorítottunk a lengyelekért, csodáltuk bátorságukat, aztán elkésérték a gyors leverettetésük.

Õsszel unokabátyám, Juhász Péter megkezdte tanulmányait a Pécsi Orvostudományi Egyetemen. Egyre lelkesültebben számolt be a felpeszdüló ottani hangulatról, új egyetemi és fõiskolás ifjúsági szervezet alakításáról. Kiadványokat is hozott haza.

Rajk László és társai temetésekor már úgy éreztük, az egész Rákosi-rendszert, az elõzõ évek rettegését, jegyrendszeres nyomorát is temetik. Hiszen hallottuk: „soha többé!”

Rajk, Kádár, Nagy Imre vagy akár a Petõfi-kör elõadói, az új szellemű cikkek írói persze mind kommunisták voltak. Mai biztossággal, értékrenddel könnyű fanyalogni errõl, vagy arról, hogy a sajtóban, majd a forradalom jelszavában sokan a szocializmus megreformálásáról álmodoztak. De akkor úgy tûnt, ez a realitás, és az elõzõ évek félelmeihez, sötétségéhez képest e nevek, elképzelések, majd az egyre gyorsuló események így is napról-napra erõsödõ reményt keltettek: lehet másként.

*

Október 23-án, mikor hazaértem a Petõfi iskolából, Stefi nagymamám szólt, hogy hallgassam a rádiót, mert teljesen szokatlan hírekrõl: valamiféle tüntetésrõl, annak betiltásáról, engedélyezésérõl beszélnek. Ettõl kezdõdõen az öreg rádiót napokon keresztül szinte egyfolytában hallgattuk, csak éjszakára kapcsoltuk ki. Hol a Kossuth-adó szólt, hol a Szabad Európa. Másnap egy Budapest-térképet gombostűztem a nagyszobánk ajtajára, kis zászlókkal jelöltem rajta az események helyszíneit.

Az egerszegi tüntetés napján, 26-án délelõtt tizenegykor mindenkit hazaküldtek az iskolából. Osztályfõnökünk lelkünkre kötötte: feltétlenül hazamenjünk. Mondanom se kell, az osztályból szinte mindenkivel összefutottam valahol, például a vasútállomás elõtti Felszabadulási emlékműnek vagy Hamburger Jenõ szobrának ledöntésénél. Édesapámmal is itt, a Pontház elõtt találkoztam, ettõl kezdve együtt maradtunk.

A bíróság épülete elõtt a tömeg a politikai foglyok kiengedését követelte. Valaki odajött apámhoz:

– Árpád, menjen be maga is. Legyen a küldõtségben, aki ért a joghoz.

Azonnal, gondolkodás nélkül indult. Én pedig hirtelen nagyon egyedül éreztem magam a tömegben. Félttem: láthatom még? Nem tartóztatják le?

Rövidesen kissé megnyugodtam: feltűnt az egyik emeleti ablakban dr. Piros Sándor megyei bírósági elnök mellett. Az elnök bejelentette, hogy a börtönből elengedik a foglyokat, apám pedig beszélni kezdett. Szokatlanul lassan, erős hangon, minden szavát erősítés nélkül is érteni lehetett. Higgadtságot kért a tüntetőktől, egyben követeléseket fogalmazott meg, melyeket a tömeg morajlása rendre megerősített. Egyik javaslata szerint Zalaegerszeg, egykori városa követelje Mindszenty hercegprímás azonnali szabadon bocsátását. Tudtam, hogy a viszonyuk a harmincas években közel sem volt felhőtlen: apám nyitott gondolkodása az apátplébános úr stílusát korszerűtlennek, túlzottan merevnek, időnként bántónak is tartotta, nehezen viselte el, ha beleszólt, mit tegyen és mit nem¹ – de keménységét, következetességét sokra becsülte, mikor a nyilasok vagy a kommunisták elleni bátor kiállásáról beszélt. Most nagyot nőtt szememben, hogy felül tudott emelkedni egykori nézeteltéréseiken, és éppen ő kezdeményezte, hogy városa álljon ki érte.

A bíróság elől hazaindultunk ebédelni. Úgy tűnt, Egerszegen minden békésen zajlik. Rövidesen mégis megdöbbenve hallottuk: itt is megszólaltak a fegyverek a pártszékház előtt, halottak, sebesültek maradtak a földön.

*

Apám a Zala Megyei Magtermeltető és Vetőmagellátó Vállalat igazgatási csoportját vezette akkoriban. A plébánia második emeletét vették igénybe a vállalat számára. Gyakran jártam náluk, ismertem munkatársait is, így számomra különösen szórakoztató volt, mikor évek múlva Rákossy Gergely *Óriástök* című szatírját olvasva hasonlítgattam az egyes szereplőket élő modelljeikhez. Magát az író is jól ismertem. Nem lepott meg ezért, mikor őt nevezték ki a megyei lap, a Zalát felváltó Új Zala főszerkesztőjének.

A vállalat közössége a városi forradalmi bizottságba apámat küldte. A negyvenes években tagja volt a Kisgazda Pártnak, a forradalmi bizottságban e minőségében is szerepelt.

A Győri Rádió ismételtén kérte, hogy a dunántúli városok küldjenek küldöttséget városukba, hogy megalakuljon a Dunántúli Nemzeti Tanács. A városi forradalmi bizottság ebbe apámat is beválasztotta. Végül őt bízták meg, hogy egyedül ott maradjon a város képviselőjeként.

A huszonnégy tagú tanács október 30-án alakult meg. Zalából még két tagja volt: Nagykanizsáról dr. Marx Gyula, Lentiből dr. Dobszay Sándor.²

*

Az életünk ekkor főként a rádió előtt zajlott. Mióta édesapám Győrbe utazott, leggyakrabban az ottani adót hallgattuk, hátha hallunk róla valamit. Közben gyakran áttekertük az állomás keresőt azért a Kossuthra is. A nyugati adók ekkor kevésbé érdekelték.

Hadd meséljek a rádiós emlékeimből olyasmiről, amiről még nem olvastam eddig. Mivel az adó ideiglenesen a Parlamentben működött, a prózai műsorok közötti zenéhez nem állt rendelkezésükre olyan választék, mint a saját épületben. Gyakran ismételték ezért ugyanazokat a felvételeket. Én már három éve gyűjtöttem hanglemezeket. Felfigyeltem ezért, kicsit büszke is voltam rá, ha valami nekem szintén megvolt. Nyilván jobban is emlékszem ezekre, mint egy átlagos hallgató.

Ötvenhatot Beethoven Egmont-nyitánya régóta jelképezi. Joggal. Érdekes lenne azonban kinyomozni: melyik felvétele állhatott ott is rendelkezésükre? Esetleg a Somogyi László vezényletével készült magyar lemez? Az Egmont árnyékában viszont mintha elfelejtődött volna, hogy az ország lázas, emelkedett hangulatához milyen más zenékkal járultak még hozzá. Sűrűn ismételték például a nemrég megjelent első magyar mikrobarázdás lemezt, melyen a Bánk bán néhány részletét adta elő Simándy József, Fodor János, Melis György és Radnay György. Nemcsak a „Hazám, hazám” hangzott el számtalanszor Tiborc panaszával együtt, de az összeesküvés jelenet és Bánk első áriája is. Gyakran játszottak magyar nyelven Verdi-szabadságzenéket is, így Simándy József és Svéd Sándor felvételét a Don Carlos szabadság-kettőséről vagy a Nabucco rabszolgakórusát Pless László vezényletével. Annak pedig külön bája, pikantériája volt, hogy még orosz áriával is lelkesítettek. Svéd Sándor az Igor hercegből énekelte magyarul: „Ó jaj, szabadnak lenni újra, felemelt fővel, büntelen, szabad...”

¹ Apám történetei összhangban álltak azzal, amit Keresztury Dezső is írt egykori hittanárjáról.

² A Dunántúli Nemzeti Tanács, különösen a zalai küldöttek munkájáról dr. Dobszay János írása nemrég jelent meg: A Dunántúli Nemzeti Tanács (in: Rosta Sándor: Zalai '56-osok visszaemlékezései, Zalaegerszeg, 2006., 133. oldal)

*

Apám 1956. november 3-án tért vissza Egerszegre. Már besötétedett, mikor hazaérkezett lakásunkra. Előtte még a városi forradalmi bizottság ülésén beszámolt arról, ami a Dunántúli Nemzeti Tanácsban történt.

Otthon is elmondott néhány történetet, például hogyan dolgozott együtt a Győri Rádióban Kiss Ferencsel, a színésszel vagy hogyan tisztázták a másik Szigethyvel, Attilával, a Dunántúli Nemzeti Tanács elnökével, hogy csak névkonok. Említette, hogy amerre jöttek hazafelé, többfelé szovjet tankokat láttak mozgásban. Biztosan nem véletlenül.

Abbahagyta a mesélést, mert kezdődött a nap nagy várakozással várt eseménye, Mindszenty József rádióbeszéde. Apám nemrég még a szabadon bocsátását követelte, de most, különösen a tankok látványa után kissé csalódottan, elkedvetlenedve hallgatta. Különösen a stílusa, hanghordozása miatt, hiszen megoszthatja a hallgatókat, a még valamennyire lehetséges védekezést is.

Másnap reggel arra ébredtünk, hogy alsó szomszédunk, Somogyi néni riaszt minket:

– Árpád, azonnal menjen ki a szőlőhegyekbe, itt vannak az oroszok.

*

Dr. Dobszay János visszaemlékezéseiben meglepve olvastam, hogy apámmal november 7-én az egerszegi, Mártírok útjai ávo-fogdában találkozott:

„Másokkal is találkozhattam, így Szigethy Árpád volt kigazda képviselővel. Javíthatatlan forradalmárok voltunk. Ott az ávos pince mélyén megkezdtük újra forradalmi szervezkedésünket.”³

A családban nem tudtunk arról, hogy már akkor is rövid ideig fogva tartották. A munkája miatt korábban gyakran külszolgálatban volt, nem tűnt fel, ha néhány napig nem jött haza. Ő meg erről a letartóztatásáról sohasem beszélt nekünk.

Apám nem akart disszidálni, bár a városi forradalmi bizottság több tagja ezt tette. Azt mondta, nekünk itt a helyünk. Igarra utazott, Tibor öccséhez, nála húzta meg magát közel két évig. A kis faluban a tisztelt, megbecsült körzeti orvosnak a bátyjáról még a helyi hatalom, a tanácselnök vagy a rendőr sem firtatta, miért lakik itt. Apám értett a fogtechnikussághoz is, így is segítette a nagy fogorvosi praxissal rendelkező öccsét, indokolta ezzel a jelenlétét.

*

Keresztapámat, dr. Juhász Miklóst névnapján mindig megköszöntöttük szüleimmel együtt, ő meg ezt Mikulás-ajándékkal viszonzta. 1956-ban már csak kettesben, édesapám nélkül kereshettük fel. Most a Mikulás-figura mellé komoly összeget adott át diszkrétan édesanyámnak. Tudta, hogy ilyen viszonyok között nem taníthatott táncot, apám fizetése nélkül egyik napról a másikra, nagynéném zongoraóráiból, értékeink eladogatásából éltünk.

Még abban a hónapban éltem át először, hogy milyen érzés, mikor késő éjszaka pufajkások riasztanak fel durva hangon. Apámat keresték. A rekamiéről is fel kellett kelnem, hogy az ágyneműtartót átnézzék: nem ott bújik-e meg. Ezt többször is megismételték, kezdett rutinszerű, fásuló zaklatássá válni – de megszokni nem lehetett. Mi persze mindig azt állítottuk, hogy fogalmunk sincs, hol lehet. Valószínűleg disszidált.

1957. március 13-án este kilenc körül ez még komolyabbá vált. Három pufajkás állított be házkutatási parancssal. Közölték, hogy senki nem hagyhatja el a lakást, még nagynéném középiskolás zongoranövendéke, Pintér Pista és az érte jött öccse, iskolatársam, Gyurka sem. A szüleiket sem értesíthették.

Órákon keresztül néztük tehetetlenül, hogyan forgatták fel a lakásunkat. Csak éjfél körül fejezték be. Emlékeztőnek előveszem most a jegyzőkönyvet. Nevetséges mai szemmel. Lefoglaltak néhány levelet, köztük Galambos plébános úrét, aki ezer forint segílyt küldött benne. Katonai kémkedést bizonyító bűnjeleknek minősítették apám fényképeit, diáit, melyeket a világháború idején hajmáskéri katonatársairól készített. Én leginkább azt fájlaltam, hogy elvitték azokat az újságokat, rölapokat, melyeket tavasz óta gyűjtöttem, hogy valamikor segítsenek a történelmi idő felidezésében. Köztük olyanokat is, melyeket még ma sem adtak ki újra a dokumentumkötetekben – például rölapokat, melyeket Péter unokabátyám hozott a pécsi egyetemistáktól. „Bölcsességüket” mutatta, hogy sikerült meggyőznöm őket: a november 4. utáni újságok már a Kádár-korszakról szólnak. Ezek most is megvannak. Bennük mennyi érdekesség maradt meg! Például nyomon követhetjük, hogy Kádár az átállását, árulását, egyre keményebb retorzióit lépésről-lépésre hogyan próbálta igazolni.

³ Dr. Dobszay János: Egy volt lenti ügyész visszaemlékezése (in: Rosta Sándor: Zalai '56-osok visszaemlékezései, Zalaegerszeg, 2006., 119. oldal) Megjegyzem, hogy személyes találkozásunkkor felhívtam dr. Dobszay János figyelmét arra, hogy írásaiban apám több helyen is pontatlanul szerepel mint „dr. Szigethy Árpád volt képviselő”. Nem volt doktori címe, csak jogi végbizonnyítványa, és képviselő sem volt korábban.

Az egyik karhatalmista váratlanul leoltotta a villanyt. Mire felgyújtotta, a másik egy pisztollyal a kezében állt Mária nagynéném ágyánál. Megdermedt a levegő. Mibe akarnak minket belerángatni? Emlékeztünk a néhány évvel ezelőtti elhíresült zalai Fischl-ügyre, a padlásán elrejtett fegyverről mit sem sejtő vádlott statáriális kivégzésére. A karhatalmista néhány másodperces hatásszünet után szívmengető humorral megjegyezte: mondhatná, hogy az ágyban találta.

Nemrég beszélgettem erről Pintér Gyurival. Sokkal erősebb alkat, mint én – és még most is teljes átéléssel, élete egyik legszörnyűbb emlékeként beszélt a jelenetről, általában a kiszolgáltatottságunkról, a hatalmi cinizmusról. Benne talán még mélyebb nyomokat hagyott, amit nálunk átélt, hiszen mi addigra már valamennyire edzettekké váltunk. Bennem például sokkal inkább az maradt meg, hogy a karhatalmistákat hogyan sikerült többször is átejetnem, mikor valami már nem „hideg”, nem „langyos”, de kifejezetten „meleg” volt.

*

1957 nyarán egy hónapig Igaron „Tibor nagybátyámat” látogattam meg. Kinek tűnhetett fel, hogy így találkozhattam végre édesapámmal? Elmesélte, hogy ötvenöt évesen súlyos mandulagyulladásra kapott, és hogyan intézte el az öccse, hogy a pinchehelyi kórházban kivegyék a manduláját – álneven, hogy ne bukjon le. Ő meg jól derült azon, hogy a legutóbbi levelemben ahelyett, hogy a családról számoltam volna be részletesen, valamiféle újságírói szárnypróbálgatásként az újjáalakult ZTE első, a szír válogatott elleni mérkőzéséről írtam hosszú tudósítást.

Második látogatásomkor, 1958 nyarán már panaszkodott: röstelli, hogy az öccse nyakán él. Megpróbál valahol elhelyezkedni. Én meg beszámoltam első személyes megaláztatásomról. Júniusban fejeztem be az általános iskolát, végig kitűnő eredménnyel. A Zrínyi Gimnáziumba jelentkeztem. Édesanyám, Mária nagynéném rövidesen nagy tapintattal kérdezgetni kezdtek: milyen szakmában szeretnék ipari tanuló lenni? Mert közepes eredménnyel ugyan be lehetett kerülni a gimnáziumba, de közölték, hogy az „ellenforradalmár” fiát nem vehetik fel. Végül csak győzött a józanság és emberi segítőkészség. Anyám elmondása szerint szomszédunk, a jó kapcsolatokkal rendelkező Czigány Jánosné kiállt értem Kovács József igazgatónál, és csak találtak még helyet számomra is.

1958 őszén apám a Pécsi Bőrgyárban vállalt raktárosi munkát, munkásszálláson lakott. Ebben az időben Juhász Péter unokatestvéreemen keresztül tartottuk a kapcsolatot, a pécsi bélyeggyűjtőkörben találkoztak néha, óvatossan, hogy a valódi ok vagy a rokonságuk ne szúrjon szemet senkinek. Tudtuk, hogy nem szólhatunk semmit, ha ritkulnak a hírek. Az sem tűnt fel ezért, hogy karácsony környékén sem kaptunk életjelet.

1959 januárjának egyik reggelén, hét óra körül apám váratlanul beállított a lakásunkba. Csodálkoztunk: mivel jöhetett ide ilyenkor Pécsről? De nem volt idő még a kérdéseinkre sem. Erősen köhögött – és nyomában sugárban fröcskölt a vér a szájából. Édesanyámmal azonnal lekísértük a városi bérház hátsó, Mária utcai⁴ kijáratán a közeli tüdőgyógyozóba. Szerencsénkre régi barátja, dr. Ribiczey Sándor már bent dolgozott. Ellátta, és azonnal a szombathelyi tüdőkórházba küldte mentővel.

Másfél évig kezelték Szombathelyen. Még a nyáron sem biztattak minket az orvosok, hogy megmarad. Aztán a szívós, kisportolt szervezete csak túlélte ezt is.

Évekig nem árulta el, hogyan került haza azon a reggelen. A hatvanas évek vége felé, nem sokkal a halála előtt végre feltárulkozott. Munkavállalásától számolt azzal, hogy a bőrgyári személyi nyilvántartásból előbb-utóbb le kell buknia. A nyomozók Pécsről Pest felé indultak vele először. Nem közölték, miért. Csak feltételezte, hogy Győr miatt. Rövidesen felszólították: szálljon ki vizelni. Aztán hallotta, ahogy a háta mögött csattant a závár. Belevillant: „szökés közben” teszik el láb alól? Szerencséjére ez is „csak” éppolyan pszichológiai terror volt, mint amikor Mária nagynéném ágyánál találtak pisztolyt.

Végül nagy kerülővel mégis az egerszegi hírhedt Mártírok útjai betonzárkáknál kötöttek ki. Ezek januári hidegében érte a tüdővérzés. Orvosi segítség helyett kitétték az utcára: „dögöljön meg otthon”. Alig tudott a fal mellett hazavánszorogni.

Döbbenet hallgattam. Miért tették vele? Hiszen senkinek sem ártott, mindenki szerette, tisztelte. Néhány másodperc után megtörte a csendet, rám nézett:

– Akármilyen történet, nem vehették el, hogy a legcsodálatosabb napjaimat ötvenhat októberében éltem meg. Igaz, ráment az egészségem, az életem. De megérte.

⁴ Ma Ispotály köz.

Varga Lajos:

A zalaszentgróti pör

Az idén 75 éves szerző tagja volt a járási forradalmi bizottságnak és Gombkötő Lajossal közösen összekötőként működött a rendőrkapitányság és a testület között. A Zalaszentgróti Járási Nemzetőrség parancsnoka volt. A Zala megyei Bíróság 10 év börtönre ítélte, egyes jogainak gyakorlásától ugyanennyi évre tiltotta el és elkobozta 1 katasztrális hold földjét. A Legfelső Bíróság Népbíróági Tanácsa helyben hagyta az első fokú ítéletet. A rendszerváltás után a Magyar Köztársaság elnöke 1956-os emlékéremmel tüntette ki.

Ide kívánczik a Zalai Hírlap 1957. március 21-i, csütörtöki tudósítása a zalai kommunisták zalaegerszegi nagygyűléséről, amelyen Varga Gyula, az MSzMP Zala Megyei Ideiglenes Intéző Bizottságának elnökhelyettese mondott egy órás beszédet. Ebben ez is szerepelt: „Nem ritka, hanem általában a bizottságok összetételére jellemző a zalaszentgróti ellenforradalmi bizottság összetétele, ahol egyetlen munkásember, dolgozó kisember sem lehetett tagja a bizottságnak, hanem csak volt csendőrtisztek, katonatisztek, kulákok, nyilas pártszolgálatosok, fasiszták kerültek be a vezetőségbe,„ Ehhez képest Varga Lajos villanyszerelőként dolgozott (a pesti hírek hallgatásakor, október 23-án is éppen villanyt szerelt a Békássy-kastélyban Gombkötő Lajossal és Tóth Jánossal), Rosta Sándor, a munkástanácsok, a nemzetőrség röplapkészítő tagja, szervezője, a ktsz-ben vezető könyvelő, de volt a bizottságban traktoros, kötélgyártó, földműves, szakmunkás, szobafestő, tanár, tanító, festő, kertész, mozigépész, cukrász, géplakatos és még számos foglalkozás űzője.

Még 1957 július végén, pontosabban 28-án a kistarcsai táborban, D épületének 3. emeletén töltött közbiztonsági őrizetből elhoznak Gombkötő Lajossal együtt Tökölre, Szili Károly ugyancsak zalaszentgróti rabtársammal, a ruházati ktsz munkástanácsa elnökével, aki 1 évet kapott felfüggesztve. Valami dzsippel jöttek értünk, amelynek falumbeli, Németh Sándor aranyodi fiú a vezetője, aki a rendőrség szolgálatában állt.

Nem a legbiztonságosabb kocsi, de azért szépen elhoz bennünket némi kitérővel. Ugyanis Badacsonyan borhét volt, egy Czudar Sándor nevezetű főhadnagy kísért minket három karhatalmista társával. Czudar azt mondta , hogy „ Maguknak is hozok valami innivalót.” Sörre gondolt, aztán meggondolta magát, de emberséges, mert pár őszibarackot hozott egy zacskóban. Ameddig ők kissé távolabb iszogattak, jött három hölgy az akkor divatos és feszülő halásznadrágban a Kisfaludy-ház irányából, talán pár pohár olaszrizling után. Hívtak magukkal minket, a huszonöt év körüli sráccokat, mire mutattuk, hogy egymáshoz vagyunk bilincselve. Nagyot néztek, aztán annyit mondtak: „Szarban vagytok, fiúk!”, és ellibegtek. Amikor Örvényes felé jártunk, Czudar azt mondja nekem, hogy „Varga, maguk itt keresték az ávosokat.” Mondom neki, hogy itt aztán nem, hanem amikor Fenépusztára érkeztünk a major épület elé, ahol fölraktak 3 zsák krumplit, mutattam neki: Maga itt volt! Nagyot nézett, s bólintott: csakugyan itt lapult annak idején. Ahogyan tovább autóztunk, a badacsonyi bor hatására ellanyhult őrzőink figyelme, s egyikük dobtáras géppisztolya mind a 72 lösszerrel az ölembe ingázott át tőle. Éppen Pacsa- Zalaszentmihály között jártunk, s meg is fordult a fejemben, hogy ha lenyomom a súlyzárát, a karhatalmisták a foglyaink, s mehetünk Lenti felé. Czudar riadtan kapta elő a TT-pisztolyát, s kétségbeesetten rázta föl mély álmukból a többieket. Amikor Zalaegerszegen, a Mártírok útján az ávó akkori, a leány diákkotthon mai épületéhez értünk, félrehívott, s odasúgta: nehogy a kihallgatásaimon akár egy szót is ejtsek a badacsonyi ivászatról, meg a „gitár” útjáról tőlük hozzám. Jó, mi?

Nos, a kihallgatásoknak becézett durva nyaggatások után elkészült a vádiratom. Amikor a kezembe adták, kérték, nevezem meg az ügyvédemet, ám hozzátették: teljesen mindegy, mit mondok, úgyszintén dr. Takács Ádám lesz a kirendelt védőm, más nem. Közben a feleségem, Éva asszony is éppen őt bízta meg, jó előre gondoskodva rólam.

Közöltem is a bíróval, hogy ha ez így van, akkor semmi szükség erre a jókora paksamétára, lefutott, ismert ügynek vélelem.

Ezt követően 33 napon keresztül hordtak minket ide, Zalaszentgróra, a Korona Szálló nagytermébe, aztán a téglagyárba teherautóval, vagy „rabóval”, kettesével-hármasával egymáshoz bilincselve, futóláncon, mikor hogy. Mindig a börtönből hoztak le bennünket. Egyszer-egyszer fordult elő, hogy az ávóról raktak minket a teherautóra.

Furcsa perrendtartás érvényesült. Nem volt külön-külön védőnk, hanem többen kaptunk egy ügyvédet. A 25 vádlottnak volt 8 védője. Így adódtak keresztbe beszélések. A védelem egyénisége még halványan sem tudott megnyilvánulni.

Az ítélező tanács pedig előre kinyilvánította, hogy ez a proletárdiktatúra bírósága, amelynek az ellenforradalmi perekben nincsen különösebben megkötve a keze. Ez alatt azt érthetjük, hogy a vizsgálati időszakban tett vallomásaink nem biztos, hogy elégségesek, de a per során majd intézkedés történik. Nem tudtuk hirtelen, mire gondoljunk. Talán csak nem lesz nyilvános verés, vagy más, finoman szólva ráhatás a bíróság előtt?

Nos, megérkezett a tanú. Fölvették a nacionáléját: hol, mikor született, ki az anyja, mivel foglalkozik, hol lakik. Azt mondja neki Farkas bíró:

„Kérem, forduljon meg és nézzen hátra. Látja a vádlottak mellett az üres székeket? Úgy beszéljen, jóember, hogy ha nem tetszik nekünk, akkor leültetjük oda. Van magának családja, felesége, gyereke? Akkor gondolja át, hogy mit válaszol a kérdéseinkre.”

„Bíró úr, ez a tanú befolyásolása!” – szóltam.

„Ide figyeljen, Varga, majd ha független bíróság ítélkezik maguk fölött, akkor maguk olyan perrendtartást vezetnek be, amilyent akarnak. Hangsúlyozni szeretném: ez a proletárdiktatúra bírósága, itt mi mondjuk meg, hogy miképpen folytatjuk le a tárgyalást, nem maga. Maga itt vádlott, megértette? Üljön le.”

Így vonult föl mind a 307(!) tanú. Érezhető volt, hogy előre fölkészítették őket. Jött például a Tánczos János, a Szovjet-Magyar Baráti Társaság titkára, meglehetősen ittasan. A bíró kéri, hogy nézze meg alaposan a vádlottakat, Szentgrót ellenségeit, az ellenforradalmárokat.

„Ugyan már, bíró úr – mondja szinte nevetve Tánczos János - ne beszéljen ostobaságokat, Horváth Feri bácsit régtől ismerem, a Lalival meg együtt gyerekeskedtünk, mindig olyan furcsa biciklijé volt...”

Be sem fejezhette, elzavarta a bíró:

„Tánczos, nagyon köszönjük, elmehet...”

„Álljon meg, bíró úr, én nem megyek el. Én a Magyar-Szovjet Baráti Társaság titkára vagyok, engem ne utasítgasson. Ezek az emberek itt semmi rosszat sem csináltak.”

„De Tánczos elvtárs, menjen el...”

„Nem értette meg, hogy nem megyek el?” – szállt szembe a bíróval. Erre már az ügyész is megszólalt: „Tánczos elvtárs, nagyon köszönjük, fáradjon ki!”

„Hát nem érti meg, hogy nem megyek el? De hol volt maga akkor, amikor döngött az ég?”

„A hivatali szobámban ültem, géppisztollyal a nyakamban” – felelte Horváth Imre.

„Nem ott kellett volna üldögnél, hanem kimenni az utcára, hogy 'Én kommunista vagyok és megvédem a rendszert!'”

Többszöri unszólásra aztán Tánczos elment végre, s akkor szünetet rendelt el a bíróság. Sher Sándor járási ügyésznek – aki nadrágszabó volt, s mindenféle jogi végzettség nélkül képviselte a vádat - a tanúk fölkészítése volt a feladata. Azt mondja neki a bíró:

„Még egy ilyen tanú, aztán pakolhatunk.”

Ezt a tárgyalást két-három nap szünet követte, hogy fölkészíthessék a következő tanúkat. Nos, jött is az asszony.

„No, jóasszony, maga mit csinált, merre járt azokba a napokban?” – kérdezte a bíró.

„Bíró elvtárs, kérem, arrafelé jöttünk, ahol a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének irodája volt, oda bementük, s az asztalokról leszedtük a vörös szövetet, hogy jó lesz majd cihának.”

„Mi az, hogy ciha?”

„Nahát, maga bíró, aztán azt sem tudja, hogy a vánkos, amiben van a toll, az a ciha? No hát megvarrtuk, azóta az van rajtunk, a dunyhaciha.”

De aztán olyan tanú is akadt, Csillag Ernőné, ugye, a Stern családból, aki szerencsésen hazakerült a náci táborból. Maga sem gondolta, nem volt benne szemernyi rosszindulat sem, mibe keveredik. Horváth Feri, a Járási Forradalmi Bizottság vezetője - 9 évre ítélték - őt nevezte meg tanújának. Nos, az adatfelvétel után úgy hangzott az első kérdés:

„Mikor találkozott maga Horváth Ferencsel?”

„Kérem, november elsején, a kőhídon. A hegyről jöttem.

„Szüretelni tetszett?”

„Nem, nekünk nincs szőlőnk, csak valakinél elbújva voltunk...”

„Állj!” – csapott le a bíró.

Az ügyész azonnal diktálni kezdett a jegyzőkönyvbe:

„A zalaszentgróti ellenforradalom bizonyította, hogy nyilas érzelmű, zsidóellenes, antiszemita, mert a zsidóknak el kellett bújniuk.”

Szegény asszony hiába próbálkozott, hogy tovább mondja, amivel fölkészítették, meg, hogy nem volt ő elbújva úgy, a bíróságnak elegendő volt az ügyész minősítése.

Így kerültünk mi a Legfelsőbb Bíróság Népbíróági Tanácsa elé az 1957. évi III. törvény alapján, amely igazolva látta zalaszentgróti forradalmi testületekben a régi rendszer visszahozásának szándékát, s antiszemita jellegét.

Amikor bevonult a bíróság, a bíró azonnal közölte, hogy nincs a kezük megkötve, egyik napról a másikra halálra ítélnének vagy szabadlábra helyezhetnék, ha úgy látják jónak, mert ez rendkívüli bíróság. Tehát 1958. május 28-ára – második házassági évfordulónkra – esett az első, 2 napos, másodfokú tárgyalás.

Az egyik ülnök, egy nő így szólt hozzám:

„Huszonnegyed rendű vádlott, Varga Lajos álljon fel! Maga Túrján, a premontrei papok 4 ezer hold földjét vissza

akarta nekik adni, és ott harmadában akart velünk kukoricát kapáltatni.”

„Bíró úr, szabadjon kijávitanom az ülnök asszony szavait, mert 4004 katasztrális holdja van a csornai, jászóvári és a türjei premontrei rendnek Türje községben. Ha valamikor is szóban vagy írásban a nagybirtok visszaadását, rajta harmadok kukoricakapálást rendeltem volna el, akkor jogosan állnék itt, a bíróság előtt. De követelem az elvezetésemet, mert ez vagy politikai per, vagy kukoricakapálás. Kérem, szólítsa be az őrt és vezettessen el, nem akarok részt venni a tárgyaláson!” – szóltam akkor merészen, mert arra gondoltam, hogy vagy meghatom a bírót, vagy a legszigorúbb elmarasztalást szabja ki rám. Ez a lehetőség bizony főnállt. A Sziklai-perekben összesen 12 halálos ítélet született. Ugyanis a bíró mindig megkérdezte az ülnököt, Sziklai elvtársnőt, aki a 37-es kalocsai forradalmi ezred zászlóánya volt, hogy meg van-e elégedve? Ha a hölgy elégedetlen volt, addig tárgyalta az ügyet újra és újra, amíg halálos ítéletet nem hozhatott. Régi vágású bíró volt, még a Horthy-korszakban járt egyetemre. Senki orosz sem fogta rá a géppisztolyt, hogy az ellenforradalmárok ügyeit tárgyalja, nyilván bizonyítani akart.

Szeptember 28-án hirdettek ítéletet a szentgróti téglagyárban, hogy megvédjenek minket a szentgrótiak dühétől, hangzott a magyarázat. Pedig az volt az igazi ok, hogy a Korona, akkor a Kossuth szálló nagytermében sorozás folyt.

Innen aztán visszakerültünk a zalaegerszegi Várkörbe, ahol fűzveszőket kellett hántani, hiába voltunk államfoglók, vagyis politikaiak. Mindenkinek dolgoznia kellett. Az igazi jogrendszerben a politikai fogoly nem okozott kárt, így aztán munkára, kártérítésre sem lehet kötelezni. Persze, ha kér vagy elvállal valamit, az akkor más. Ha most az ember bemenne a budapesti gyűjtőbe, akkor a könyvtárban megtalálhatja azokat a könyveket, angol filozófusok műveit, amelyeket a Goldberger-család küldött be Rákosi Mátyás részére. Az első oldalon ott áll a család ajánlása Róth, azaz Rákosi Mátyásnak, szíves olvasás céljából. Ezek a könyvek rabmunkával kerültek oda. No, de menjünk vissza, bár nem szívesen, a várkői börtönbe. Nos, Horváth Feri bácsiék már lekérgezték 11, meg 15 kiló vesszőt, mi a Rosta Sanyival még csak félnél tartottunk, mert hát a politikai fogoly mi a francért dolgozzon olyan lelkesen az ellenségének... Mit érdekel engem, hogy lesz-e demizsonja vagy füles kosara?

Nos, Sárközi Lajos, aki cigány sorból vergődött föl börtönparancsnoknak – később azon bukott meg, hogy a letétbe helyezett arany gyűrűket rézre cserélte ki... - szemlét szervez a párt, az ügyészség helyi nagyjainak. Jöttek is, hogy „Na, hogy érzi magukat, ellenforradalmár urak?” De én nem vagyok majom, hogy ketrecben, a zárkában mutogassanak, ez mélységesen sértette az önérzetemet.

„Tisztelettel kérem elszállításomat a letöltő házba, minthogy kilenc évi büntetésem van.” – írtam a folyamodványt. Nos, Sárközi azzal hívat, hogy nem is tudom, milyen hamar teljesül a kívánságom.

Mondtam neki: „Tudom, hogy pénteken, október 4-én reggel elvisznek bennünket Márianosztrára, csak azért írtam ezt a pár sort, hogy maga közölhesse velem ezt a hírt.”

Ugyanis Antal főtörzs elmondott nekünk mindent. Amikor Kistarcsára vittek minket, odasúgta, hogy „Lajos, minden ruhát vegyen magára, amije csak van, mert ott mindenkit agyonvernek. Azt is játssza el, hogy magának négy elemnél nincs több osztálya és játsszon olyan hülyét, amilyent csak tud.” Így aztán felülre került egy rossz esőkabát, az alá a két öltönyöm.

„ Na, te barom, mi az isten vagy?” – fogadtak az első kihallgatáson.

„Segédmunkás” – feleltem.

„ Mit csináltál, te barom?”

„ Tudja, gyűtt egy olyan ember, akinek olyan kabátja volt, hogy belül volt a szőre.” – feleltem.

„Az az irhakabát, te hülye!”

„ Ja, aztán azt mondta a fölvonuláson, hogy te meg, fiam, vidd eztet az zászlót.”

„ Te meg, barom, vitted, mi?”

„ Persze, hogy vüttem, csak könnyebb az, mint a téglá meg a malteros talicska!”

„Na jól van, te barom!” – sújtott rám, aztán hozzátette: - Te meg úgy pufogsz, mint egy korpás zsák.”

Ennyivel meg is úsztam a főtörzs tanácsára.

Innen kerültünk Márianosztrára. Az én peremből Rosta Sanyi, Horváth Feri bácsi, Németh Pista, a Járási Forradalmi Bizottság tagja, aki 4 évet kapott, és Szőke Pali bácsi, ugyancsak járási bizottsági tag, s december 7-én a Kádár-kormány ellen foglalt állást, másnapra pedig tüntetést szervezett. Mindezt 8 évvel „jutalmazták”. Csatlakozott hozzánk a szentbalázsi Gyurkó Pál, akit 5 évre csuktak zárkába az október 26-i tüntetés megszervezéséért.

Érdekes ez a Márianosztra. Az ember, amikor odaér, bemegy a templomba. Ha jobbra indul, akkor az oltárhoz kerül, ha balra, akkor a börtönbe.

Itt személyesen Tóth Gyula parancsnok fogadott bennünket, aki Recsket számolta föl. Mi, Rosta, Gyurkó, Szőke és jómagam kerültünk egy zárkába, a III. emelet 345-ös számúba, a szomszéd cellába Németh Pista, Horváth Feri bácsi és még valaki, a Tabról érkezett, Fűzi nevezetű rabtárs. Az volt a különlegesség, hogy a megszokott csajka helyett itt zománczott, könnyen tisztítható serleget kaptunk, amit a kínaiak nem vettek át, hanem visszárúztak. Nos, hozták az ebédet, a levest, tele sárgarépával, hosszúmetélttel, mert a börtön rabjainak háromnegyed része akkor még közbüntényes volt.

Megnyúlt arccal láttuk, hogy az a tekenyei férfi szolgál ki bennünket, aki beledobta az anyját a kútba. Amikor megláttott minket, s megtudta, hogy szentgrótiak vagyunk, úgy megrakta a serlegünket, hogy majdnem kicsurgott. Az egerszegi börtönben olyan csajkából ettünk, amelyben reggel még benne volt az esti stokeráj, azaz a sárgaborsó maradéka, ki tudta, kié volt, arra merték a kávé. Itt mindenki külön serleget tartott az ételért.

Így kezdődött a tíz hosszú börtönévem a Kádár-éra alatt, amely az általános közkegyelem révén 1963 áprilisáig tartott.

Kiszabadultam, mégis rabságban éreztem magamat: állandóan jelentkezni kellett a rendőrségen, korlátoztak mozgásomban. Végül itt helyben, Zalaszentgróton, a hordógyárban megtaláltam a helyemet, annak vezetője is lehettem, és mégis. Én a bajtársaimmal szabad országért harcoltam, védtem Zalaszentgróton a közrendet, közbiztonságot és a közvagyonot...

A zalaegerszegi nőtüntetés, december 13. Dr. Szentmihályi Imre felvétele

Varga Lajos: A zalaszentgróti pör

Rosta Sándor

Az átélt történelem

Szocialista törvényesség,
avagy a „magik bűrével nem kell elszámolnunk...”

„Oh, jőjtek ki, láncra vert rabok,
Lássátok a boldog, dicsó napot,
S a honra, mely soká túrt veletek,
Derűt, vigaszt és áldást hozzatok.”
Vörösmarty Mihály: Szabad sajtó

1958. május 28-án – miután már (kétszer is) megjártam a zalaegerszegi Mártírok úti politikai rendőrséget, Pesten a kislemez, Kistarcsát, Tökölön (Csepel-sziget) az internáló tábort (bocsánat: a közbiztonsági őrzetet, ugyanis ilyen titulust kaptunk, hogy a bamba nyugatiaknak elmondhassák, ez azért volt, mert meg kellett védeni bennünket a nép dühe elől), majd a zalaegerszegi börtön előzetese után – a budapesti Népbíróóság másodfokon, fellebbezésemre 8 év szigorú börtönbüntetést szabott ki rám, az ún. népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel címet viselő paragrafus alapján (BHÖ).

A fő bűn a Grabarics-féle (Zala Megyei Főügyészség) vádiratának indoka szerint: hogy Rosta Sándor hirdette az ország függetlenségét, semlegességét és uszított a Szovjetunió ellen, továbbá szervezte a Szociáldemokrata Pártot. Ugye, milyen mulatságos mai szemmel?!

Azután hogyan és miért kerültem 22 volt társammal együtt a népbíróóság elé, azt csak a zalaszentgróti Bonyhárd György, volt ktsz elnök és Scher Sándor, a ma Keszthelyen élő ügyész tudná megmondani, de azt is, hogy miért lettem a hírhedt, kegyetlen márianosztrai osztályidegen fegyház lakója 1959-ig. Az ismerd meg hazánk börtöneit kádárista mozgalom jegyében a váci fegyház következett, ahol 1960-ban egy gyakori cellaátrendezés során találkoztam ismét a zalaegerszegi börtön után Rákossy Gergely bajtársammal és itt ismertem meg véletlenül Pék József barátomat, a zalaegerszegi Megyei Forradalmi Bizottság titkárát. Gergely a börtönbeli fordítóirodán dolgozott – persze ő is az egyéves magánzárka után – és ő ajánlott a fordítóiroda vezetőjének gépirónak és angol nyelvből való fordítóknak.

A javaslatom sikeres volt, mert hivatott egy civil operatív, ún. elhárító tiszt (sok volt belőlük) és megkérdezte, hány évre ítélték, mondtam, nyolcra. Ez a jó, szerinte, akkor ugyanis itt rohadok meg, mondtam lebilincselő kedvességgel. Én rá gondoltam. Azt azért szabadott. Tudok-e gyorsírni, gépírni? Mondtam: vakon. Hát azt hogyan? (a keriben így tanultuk.) Hallgattam, jobbnak tartottam. Milyen nyelvből fordítok? Latin, német, olasz, angol – mondtam. Az igazság, hogy latint csak 4 évig tanultam a gimnáziumban, németet, olaszt pedig a szombathelyi kereskedelmi középiskolában, mint kereskedelmi levelezést. Angolból kb. 90 szó volt a szókészletem, ismertem ugyan a ragozást és az alapnyelvtant. Tudtam azt, hogy „red rat”, az a „vörös patkány”. (A hemzsegő poloskák mellett szép számmal voltak Vácott és az Országos Börtönben.)

Pár fenyegető mondattal – a szokásos, „vegye tudomásul, a magik bűrével nem kell elszámolnunk”, elzavart, figyelmeztetve a szocialista szigorú magaviseletre. Rajtam lesz a szemük. Ez örömben meg sem sértett.

Így jutottam a fordító irodába, kellemes, intelligens bajtársak közé. Ezt megelőzve a mosodában dolgoztam, ahol olyan gőz volt, hogy nem láttuk egymást. Ablakok bemeszelve, nehogy az Isten szabad egét láthassuk. Mostuk a Korvin Klein Ottó Kórház nőgyógyászatáról hozott sok véres, húsfafatos lepedőt, stb., klóroztunk, előkészítettük, majd 150-200 kg-os hengeres mosógépben mostuk. Ma is undor fog el tőle, meg a börtönbeli sok kotyvalék káposztától, hemzsegő poloskától, sózott, nyers szalonnától.

Hát valóban az isteni gondviselésnek köszönhetem, hogy megmenekültem a gőzmosodából. Akkor már túl voltunk az éhségstrájkon, az ún. váci zendülésen. Azért pár sort erről feltétlen írnom kell. A rácsok, őrtornyok, állandó hipisek mögött senyvedő rab számára természetesnek tűnt, hogy 1960-ban lesz amnesztia. (1945-1960= 15. évforduló) Volt is, lett is, de nem nekünk. Ha jól emlékszem, 1960. április 7-én vagy 8-án, tehát jóval a kommunista április 4-i ünnepségük után, megtagadtuk a munkát és éhségstrájkba kezdtünk. Az egyik nap kivittük ugyan a csajkát, de nem vittük vissza a cellába, majd nem vettük be az esti kaját sem. Nem beszélünk össze, egymást néztük szóltanul. Spontán volt, mint a forradalom kezdete. Szinte hihetetlen.

A kiváltó ok, hogy valamiképpen megtudtuk, már április elején közkegyelemmel szabadultak a forradalom eszmei előkészítói, míg mi, a forradalmi bizottságok, munkástanácsok, nemzetőrök stb. bent maradtunk és ezt bosszantónak, igazságtalannak tartottuk. Utólag megtudtuk, hogy mintegy 200 politikai elítélt szabadult a fegyintézet-

ből, olyanok, akiket 7-12 évre ítéltek. Akkor szabadult Déry Tibor (9 évre ítelték), a Magyar Futár újságírója, Dövényi Nagy Lajos, a Tarnopolból indult el cikksorozat írója. Állítólag egy cellában volt Déryvel. Váradi Gyula vezérőrnagynak 7 éve volt, Eörsi István író 8 évre elítélt (mint én), Donáth Ferenc jogász 12 éves ítélettel, Vásárhelyi Miklós, a Nagy Imre-per 5 évre ítélt rabja, Haraszi Sándor újságíró hatévi börtönnel, Tildy Zoltán 6 évre, és sorolhatnánk.

Hallottuk, hogy két smasszer (börtönőr) cipelte Déry bördöndjét a börtönből a taxihoz. Ezek is kiváltó okai voltak a tiltakozásnak. Szólásmondás volt: „a kiskatona benn marad, a tábornok szabadul”, a vezető párttagok, „a politikusok szabadulnak, mi meg maradunk”. Tehát, ma is azt mondom, jogos elégedetlenségből született a váci éhségstrájk, lázongás. A tiltakozás futótűzként terjedt a kb. 2000 rab között, úgy tudjuk, hogy először a kőműves brigád, asztalos-lakatosüzem elítélte nem vették fel a munkát, majd a fegyintézet legtöbb elítélte (gombüzem, filatélia, fordítók, tervezők) csatlakozott az éhségstrájkhoz, ami esküszöm, spontán mozgalom volt, nem beszéltük meg. Még most is látom a smasszerek rémületét, félelmét, ők tudják, miért. Érthető, de mégis érthetetlen, hiszen Vácott sok elhárító tiszt működött, akik beépített ügynökökkel is dolgoztak. Sok helyen volt poloska (valódi is) lehallgató-készülék.

Szerintem az akkori börtönviszonyok is kiváltották a strájkot. Elmaradó reggeli, 15-20 perces séták, ha akasztások voltak, azért nem, de nagy kedvezménynek tartották, az örök kénye-kedvére ki voltunk szolgáltatva. Késünk, villánk nem volt, víz kevés, volt úgy, hogy a Gyújtóban a csajkát sem tudtuk elmosni. A családi képeket csak 1 órára kaptuk ki, szenteste. Krassó nem fogadta el 1 órára, sötétbe került. A félévenként járó 3 kg-os csomagban lévő kalácsot szétvágták, a fürdés hetenként 5 perc, fűtyszóra szappanozás, újabb fűtő, lemosás. Rengeteg, ok nélküli, éjszakai hipis (motozás), szalmazsák kiforgatása, na meg a poloskák. Zaccos kávé reggeli, egy napra 20 dkg kenyér, reggel megettük. Magas vérnyomásom 220/80 Hg volt, a smasszerorvos azt mondta nekem, hisztéria-neuraszténia, persze a hipertónia a klausztrófia következménye. Almát, gyümölcsöt, paprikát stb. 5 és féléven keresztül nem láttam, nem láthattunk. 1957-1963 között nem szanatórium volt a börtön Vácott, Pesten, a Gyújtóban tele élősködő poloskával az ágyrácsok között. A rabság alatt pénz nem volt a kezünkben, ezért szabadulás után, amikor haját vágtam, megtörtént, hogy mentem kifelé és rám néztek, hogy miért nem fizetek. Aztán rájöttem.

Fordítóirodán dolgoztunk, de papír, ceruza nem lehetett nálunk. Igaz, volt könyvtár is, de csak szovjet irodalmi, Új barázdát szánt az eke, Az acélt megedzik, Távolban egy fehér vitorla, stb. Az országos börtönben Ilosvay Róbert operaénekesrel hordatták a könyveket.

Radó György írja „A váci éhségstrájk az 1956-os forradalom tüzének utolsó fellobbanása volt”. Később megállapították a belügyben, hogy 15 év alatt nem fordult elő, hogy egyszerre 1500 elítélt strájkolt volna, pedig mindent megtettek egy esetleges szervezkedés elhárítására. A strájk után szétszórtak bennünket, voltak, akiket a hírhedt Márianosztrára - én aztán tudom, mert 1 évig magánzárkán voltam, kéz- és lábbilincses fűzőláncban hoztak-vittek Nosztráról Zalaegerszegre és vissza -, másokat Sátoraljaújhelyre szállítottak, én a pesti Országos Börtönbe kerültem.

Az utolsó két évben tehát a fordítóirodán dolgoztam, 30 oldalt kellett gépelnem diktálás után – sok lábjegyzettel – és angol újságokból fordítani. A belügyet minden érdekelte, így nekem a gépkocsi-, hajó-, vasúti szerencsétlenségekkel kellett foglalkoznom, így pl. az angol Daily Mail, Daily Mirror, The Guardian, Morning Star, The Times vagy az amerikai Washington Post, Look (képes), The Worker (Daily Worker), angol, ez utóbbiból való újságkivágást (mert csak azt kaptuk), amikor kiosztották, örültem, mert kommunista munkáslap lévén, gondoltam, ebből könnyű lesz fordítani. Tévedtem, megizzadtam, segítségre szorultam, mint a Columbia District közlekedési könyv fordításánál. Egyik rabtársam a svájci Züricher Zeitungból fordította német nyelvről a különféle szerencsétlenségeket (égi-földi).

Soha nem gondoltam volna, hogy valamikor életmentő lesz a jó gépirás és a nyelvismeret a tüdőt tönkretevő és a sok állást okozó mosoda után. A norma felett 5-6 oldalt mindig félretettem, és így tudtam a diktáló fordító rabtársal együtt olvasni a különféle magyarra fordított nagyszerű anyagokból. (Memoárok, tudományos, szakmai művek, stb.) Egy pár példát megemlítek. Azt hiszem, Incze nevű bajtársam fordította franciából a Kravcsenkó-per 2. kötetét. Ez annyira sürgős volt a belügynek, hogy parancsnoki engedéllyel utasításra a cellában, munka után kellett a korrektúrát elvégezni, hideg zárkában, gyér világítás mellett. Még le is ülhettem, mert négyünknek egy zsámolyféle volt, meg a WC ülőke, ágyra pedig tilos volt ülni. Annak mindig simának kellett lennie, törölköző háromszögre hajtogatva. A zárkába bemenet a hipiselő megtalálta nálam a vörös ceruzát és maró gúnnnyal fegyelmiként sötétzárkát helyezett ki látásba, ujjongva a bűnjelen. De én is gúnyosan mosolyogva megnyugtattam, hogy forduljon a parancsnokához, mert nekem engedélyezve a ceruza (ugyanis írószerekkel dolgoztunk, de a cellába bevinni nem lehetett).

Tudomásom szerint – mint sok más fordított anyag – a mai napig nem jelent meg a magyar könyv piacon a Kravcsenkó-per. Története az, hogy egy szovjet mérnök, aki disszidált Párizsba, leleplezte a sztálinizmus bűneit, kegyetlenségeit, nagy botrányt kavart.

Igaz, Göncz Árpád, amikor még köztársasági elnök volt, megtalálta egyik fordított könyvét az Országgyűlési Levéltárban. A címére sajnos nem emlékszem.

Fordították Klages grafológiáját, íráselemzési kötetét. Több ilyen tárgyút. Erről azért szólok, mert a kommunista rezsim tudománytalannak, kispolgárinak, imperialista csökevénynek tartotta a grafológiát, most mindjárt

bizonyítom, de mégis alkalmazta a politikai rendőrség is vagyis, mint most, mást hirdetett és mást tett a rezsim. Így pl. egy alkalommal, akkor már – úgy emlékezem – a budapesti Kozma utca 13. alatti Országos Börtönben történt (közismerten Gyűjtő), a következő szöveget kellett leírunk: „II. Mohamed (Mehmed) 1453-ban elfoglalta Konstantinápolyt és megdőlt a bizánci császárság”, stb. (Tessék figyelni, van a szövegben római szám, arab szám, stb.) Én renitensként a bal kezemmel írtam le a szöveget, bár soha nem voltam balkezes. (Csak az életben!) Képzelnék, elfogadták, úgy látszik, később, a szabadulás után az állambiztonság zaklatása, üldözése közepette talán a fals bal kéz felőli jellemre alapoztak.

Érdekesekek voltak a Churchill-Eden memoárok, de fordítottak kriminalisztikát, kriminológiát, kynológiát, csillagászatot, szexuális bűncselekményeket, vízgazdálkodást, olajkutatást, e tárgyban pl. a 12 évre elítélt Majerszky Béla, a neves geológus olajmérnök is diktált nekem.

Fazekas György, a Nagy Imre-per vádlottja, a Szovjet Spionage című művet fordította németről és diktálta nekem. A lábjegyzetből tudtuk meg, hogy Radó térképész professzort (a Rote Kapellás) 10 évre ítélte a sztálini önkény (sic!). Werner von Braun professzor könyvét - az Apolló űrhajó atyja - is fordították, és olvastuk egymás kezéből kikapkodva a fordítást.

11-12 nyelven történt a fordítás (még ukrán, lengyel, szerb, horvát, eszperantó is). Volt olyan bajtárs, aki 5 nyelven beszélt. Érdekelte a belügyet még a fotólexikon is, ezt is gépeltem (nagy alakú papírra), spanyolból fordították, nehéz szöveggel.

Majd elfelejtem, a fordítóban az 5-től az életfogytiglanig terjedő elítéltek voltak, ún. börtönnyelv szerint: nagyidősek, akik esetleg a belügy szóhasználatára szerint „ott rohadtak”. (Így nem lesz kiszivárogtatás!)

Hetenként jött egy századosnő és egy főhadnagy a BM-ből és vitte a legépelte anyagot 5 példányban. A nő megkérdezte egyik alkalommal, hogy miért írom a nevemet kisbetűvel. Véletlenül, daczból kicsúszott a számon, mert nem ismerem a nagybetűket. Megfagyott a levegő körülöttem, csaknem kitört a vihar, a főhadnagy (mert ő volt a góré) elvonszolta a hájas századosnőt, legyintve, úgy látszik begolyózott már. Szerették volna! Pár nap sötétzárka megint kinézett volna. A kisbetűs aláírással fejeztem ki jogfosztottságomat.

Megemlítem a két valóban kiváló rab lektorunkat, dr. Korompai Jánost és dr. Takács László ügyvédet (ő tudta meg a vője segítségével, hogy lányomat nem veszik fel a főiskolára, mert az apja ellenforradalmár volt. Utóbbi cellatársam is volt.) Megpróbálok emlékezet után leírni az akkori fordítóban dolgozó rab bajtársaim nevét. Pl. dr. Takács László, Szebeni János (győri rádiós újságíró), Göbel Ferenc korábban zárkatársam volt, majd a szabadulásom idején Krassó György (BBC és a Szabad Európa későbbi munkatársa), Széll Jenő, volt bukaresti követ, ették velem a rabság keserű, kicsiny kenyerét. Ott dolgozott Litván György, most akadémikus, történész, aki 1955-ben Angyalföldön felszólította Rákosit, hogy mondjon le. Rákosi Gergely az én nagy pártfogóm, a jó Isten áldja meg haló porában is. Nélküle már nem lennének az élők sorában. Nekünk volt Göncz Árpád (volt 2x-es) ex köztársasági elnök, Szűcs László győri rádiós, Csukás, fiatal srác, keresztnevére már nem emlékszem, Gurszki, aki ukránból is fordított, Majerszky Béla geológus, Lócsei Pál (Szabad Nép) újságíró, Zólmay László ezredes (Rádió!), aki az elmúlt években öngyilkos lett, Kovács Tibor, Aszódi Pál, dr. Korompai János, Marián István vezérőrnagy (velem együtt tüntette ki a köztársasági elnök 1994-ben), Podlovits György (egyébként jehovista is volt, de segítőkész), Fazekas György (a Nagy Imre-per elítélte, Snagovot megjárt), dr. Magyar(?) ügyvéd, Válóczy István repülőztiszt, az elnök szárnysegédje lett, dandártábornokként ment nyugdíjba. Virág Endre, Incze (?) és Gép Győző. Több névre már nem emlékezem, de volt két mindig mosolygó fiatal és nevük sehogy sem jut eszembe. Kár, hogy utólagos itthoni feljegyzésem a házkutatások során elveszett.

Azóta unokáimnak mindig hangoztatom, tanuljátok a német vagy angol nyelvet, bármelyiket, mert nálam életmentő volt a nyelvismeret. Az öt nyelvet beszélő lektorom mondta, elég az egyszerű fordításhoz, hogy tudd az alap nyelvtant, legyen egy kis szókészleted, de jól kell tudni magyarul!

5 és fél év szenvedés és megaláztatás még a lakodalomból is sok lett volna, ami összesen 66 hónapot, 1980 napot és 47520 órát tett ki. 1961-ben elhunyt drága édesanyám, szíve megszakadt bánatában, egyedüli fia voltam és halálát csak 2 hét múlva közölték a smasszerek.

1962. július 2. volt a nagy nap, a szabadulás napja. Majd rabság szabadlábom.

Végeredményben az internálást, fegyintézeteket megúsztam, zalaegerszegi börtönbeli (őrszobán) vallatkényszerrel, öt fogam kiverésével, pár veserúgással, fejbe veréssel és a magas vérnyomással (ezt ma is szenvedem), fiatalságom legszebb idejének elvesztésével. Sok bajtársat viszont úgy agyonvertek, hogy örökre bénák maradtak vagy belehaltak.

Utóhang

Nem szólhatok egy szót sem, mert akkor akár fel is akaszthattak volna, hiszen Horváth Imre, a jogvégzetlen megyei ügyész állandóan – habzó szájjal – azt harsogta: „Ötől a kötélig” lesz a büntetésünk, és hála, „csak 8 év lett belőle”. Köszönöm! Megérte? (NEM!) Ahogy a mostani EU-s, globalista, konvergenciás, demokráciát meghazudtoló időket

látom, NEM! Megszűnt az igazság, szolidaritás, jog, moralitás, erkölcsi értékek, közöny, közömbösség uralkodik, ez már csaknem anarchia, „...mert vétkesek közt cinkos, aki néma”.

Szomorú, hogy az 50. évfordulón ilyen pesszimista hangulatban írom soraimat, de sok a porhintés, s nyögve nyelős a hozzáállás, én így látom.

Zárszóként azért megemlítem, hogy egy 1948-ban elhangzott idézet miatt 1958-ban a Népbíróság – miután 7 éves I. fokú büntetésemet megfellebbeztem a Legfelsőbb Bíróságon – plusz 1 évet adott, miután már „korábban” (10 éve) is volt uszító tevékenységem. Ugyanis a régi harangok feliratát bátorkodtam idézni 1948. október 31-én, vagyis

„Az élőket hívogatom,
a holtakat elsiratom,
és a zivatart megtöröm.”

Megjegyzés: ezt a pártkorifeusok a rendszerre értették! Nevetséges! Szomorú!
Még mondja valaki, hogy akkoriban nem volt csengőfrász.

Letépett Kádár-kormány plakátok

KÖPECZI BÓCZ EDIT

Az egyházak és az 1956-os forradalom

A 2006-os esztendő az emlékezések éve. Februárban országszerte méltóan megemlékezhattünk a „kommunizmus áldozatairól”, a több mint százmillió halottról, akiknek a diktatorikus ideológiai hatalom életét vette.

Ötven év elteltével visszatekinthetünk az 1956-os, békésnek indult forradalom örömteli eseményeire, és az azt követő militáns, ateista, antiklerikális kommunista hatalom véres megtorlására. Az idősebb korosztály még élénken emlékszik ezekre az évekre, a fiatalok már csak történelmi eseményként tanulják. Fontos átadnunk számukra tapasztalatainkat, hitelesen leírni a megtörtént eseményeket.

A fél évszázaddal ezelőtt kirobbant forradalom és szabadságharc előzményeiről is szólnunk kell. Amikor környezetünkben azt halljuk, hogy az „egyházak ne politizáljanak”, visszaemlékezésünk akkor lesz teljes és érthető a XXI. század fiataljai számára, ha a forradalom kirobbanását megelőző időszakról, annak előzményeiről is szót ejtünk. A felnövekedett új generációk tagjai között ma is vannak, akik nem értik, hogy miért és hogyan voltak részesei a papok és az egyházak az 1956-os forradalmi eseményeknek.

Magyarország keresztény országgént tartozott Európához. A Szovjetunióból érkezett bolsevista, ateista ideológia, idegen volt társadalmunk számára. Lenin a legkíméletlenebb dühvel ítélte el a vallást. „A legveszélyesebb fajta fürtelem, a legundorítóbb „fertőzés”, az aljas tettek, erőszakos cselekedetek, fizikai fertőzések sokkal kevésbé veszélyesek mint Isten szellemi ideája.”

A kommunista rendszer a kereszténységet és az egyházakat a rendszerváltoztatásig a legnagyobb ellenségnek tartotta. Vallásszabadságot hirdettek, ugyanakkor megpróbálták elpusztítani Isten fogalmát. Az egyházakat vagyonukból teljesen kiforgatták, államosították intézményeiket, elvették az épületeket, földeket. A fizikai megsemmisítés azonban kevésnek bizonyult, mert a hívők közösségét agresszív beavatkozásokkal igyekeztek megbontani. A hitéletet tűzzel-vasal és különböző fondorlatokkal akarták megszüntetni. Betiltották az egyházakhoz tartozó ifjúsági keresztény mozgalmakat, egyesületeket.

A papokat a hivatásuk gyakorlása miatt, a fennálló hatalmi rendszer ellenségének tartották, reakciónak bélyegezték meg őket.

Az egyházak mindennapos életét az MSZMP PB által kidolgozott irányvonal határozta meg, így a napi politikát is a templomfalak közé kényszerítették.

A lelkészek és a hitéletüket gyakorló emberek megfigyelésére létrehoztak egy olyan intézményt, amely az egész társadalomra diktatorikus nyomást gyakorolt. Felállították 1951-ben az Állami Egyházügyi Hivatalt, amelynek negyven éves tevékenységét és a háttérben történő manipulatív intézkedését, valamint azok hatását még ma is kevesen ismerik. A hivatal elnökének személyét mindvégig az MSZMP Politikai Bizottsága határozta meg. Az ÁEH első feladata volt, hogy eltávolítsa a jó munkát végző egyházi vezetőket. Helyükre a hatalommal szimpatizáló püspököket és espereseket neveztek ki. Döntöttek abban a kérdésben is, hogy ki milyen egyházi állást tölthet be, és ott meddig maradhat.

Magyarországon 1955-ben már sikeresen működött a kiépített ügynöki hálózatot, mely ellenőrzés alatt tartotta a szinte teljes egyházi életet. A lelkészek személyével kiemelten foglalkoztak, ezért több vonalon figyeltették őket.

A Belügyminisztérium Kollégiumi ülésein rendszeresen megtárgyalták a megyék által küldött „belső reakció elhárítás” területén végzett tevékenységet. Megállapítást nyert 1956 márciusában: „az eddigi beszervezések és a hálózat megtisztítása során jelentős minőségi változás állt be ügynökségünk összetételében. Eredményt értünk el az ellenséges gócbokba való beépülésnél. Ennek következtében az államvédelmi szerveink 65%-kal több személyt vettek őrizetbe a demokráciaellenes izgatás miatt. Fokozatosan jelentkezett a szerzetesrendek ellenséges tevékenysége, amely nyílt, széleskörű ellenséges propagandát folytatott a velünk lojális papokkal szemben. Felszámoltuk a jezsuita illegációt, valamint az egész országot átfogó klerikális ifjúsági mozgalmat. 72 egyházi személyt tartóztattunk le.”

A 80-119/1956 BM Ellenőrzési Osztály jelentésében olvasható, hogy saját embereikben sem bíztak meg, ha tudomásukra jutott, hogy valamelyik munkatársuk családján belül valaki templomba járt. Ilyenkor ügynökökkel figyeltették kollégájukat is.

Zala megyében kiemelten ellenőrizték a postai levelezést. A tömeges levél-ellenőrzésről áttértek a „vonalas” ellenőrzésre, amely meghatározott szempontokat kategorizált. Állandóan figyelték az egyházi jellegű és vonatkozású postai küldeményeket. A Belügyminisztérium Zala megyei Főosztálya, Pálinkás Ferenc av. őrnagy főosztályvezető aláírásával, 1956 novemberében sikeresen számolt be arról, hogy a belső reakció elleni harc során 89 főt helyeztek letartóztatásba, izgatás, ellenséges propaganda-terjesztés, szervezkedés gyanúja miatt, melyet az ellenőrzött levelek alapján tudtak ki-

szűrni. Sikeresen hozzájutottak olyan egyházi levelekhez is, melyek a Vatikánnal voltak összefüggésben. Érthető, hogy ügynököket építettek be a papok közé, mivel általuk gyengíteni tudták az egyházakat.

Az egyházak hitelének a meggyengítését célozta az a fondorlatos terv is, mi szerint „a papokat erkölcsileg kell hitel-telenné tenni híveik előtt”. Női ügynököket bíztak meg azzal, hogy nyilvános helyen, mások előtt, hangosan szólítsák fel a plébánost, hogy fizessen gyerektartást. Ezáltal sok lelkeszt sikerült erkölcsileg lejáratni. Hazugságokat gyártottak, majd pletyka szinten továbbadták és igyekeztek elhitetni mindenkivel az erkölcstelen hazugságokat.

Az 1956-os forradalom az egyházak forradalmát is jelentette. A gúzsba kötött hitélet felszabadult, és lehetőség nyílt a törvénytelenségek rendezésére. A keresztény hívők szerették volna elvesztett lelki szabadságukat visszakapni. Az egyházakban természetes igényként jelentkezett, hogy a „békepapokat”, akik a kommunista eszme hívei voltak, eltávolítsák szolgálati helyükről.

A katolikus kispapok rölapokat szerkesztettek, melyben követelték az egyház jogainak helyreállítását.

Forradalmi tanácsokba és nemzeti bizottságokba sok helyen választottak papokat. A szabadság örömét zúgták a templomok harangjai szerte az országban. A lelkeszek hálaadó istentiszteleteket, miséket tartottak. „Szabad egyházat, szabad államban” jelszó hangzott fel az egyházi körökben. Papok és lelkeszek békességet hirdettek, és békességre intették a tömegeket, segítettek ott, ahol az emberek segítségre szorultak. A kommunisták által eltávolított egyházi vezetőket visszahelyezték a püspöki székbe. A reformátusoknál Ravasz Lászlót, az evangélikusoknál Ordas Lajost.

Ezek a napok szabadságot hoztak az internált és bebörtönzött papok, szerzetesek és szerzetesnők számára is.

Kegevelettel és mély tisztelettel kell visszaemlékeznünk Mindszenty József hercegprímásra, akit hosszú fogságából szabadítottak ki. Ő volt hivatalosan az esztergomi érsek, akit XII. Pius pápa 1945. augusztus 16-án kinevezett. Mivel a hatalom agresszívan avatkozott be az egyházak életbe, így eltávolították hivatalából, meghurcolták és megalázták. Zala megyében kezdte pályafutását, Zalaegerszegen, ahol 25 esztendőn át végezte odaadó lelkipásztori szolgálatát. A városban letelepítette a ferenceseket, zárdát és templomot épített. Oktatott, nevelt, vígasztalt, segített, mindenhol, ahol tudott. Megszervezte a város szegénygondozását, társadalmi egyesületeket létesített. Nehéz felsorolni azt a sok jót, melyet mindenkiért tett. Érthető, hogy a kommunista hatalom az egyházi személyek közül őt tartotta a legnagyobb ellenségnek. Soha nem volt megalkuvó, nyíltan bírálta az újonnan hatalomra került rendszert, mivel folyamatosan lerombolták mindazt, amit ő élete folyamán épített.

Elmondása szerint eredetileg „csak lelkipásztor akart lenni”, azonban az egyházak elpusztítását nem hagyhatta szó nélkül. Kötelező feladatának érezte, hogy a szavazópolgárokat tájékoztassa és felvilágosítsa a kommunista párt manipulatív és agresszív politikájáról. Nyilatkozata szerint nem hagyhatta szó nélkül, hogy „ledöntik az oltárt és romlásba viszik a lelkeket”. Mindszenty Józsefet 1948-ban az államvédelmi hatóságok letartóztatták és életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélték. A forradalom kirobbanásakor nem feledkeztek meg személyéről. Segítségére siettek és kiszabadították, majd tájékoztatták a forradalmi eseményekről és a katolikus egyház helyzetéről. Gyorsan bekapcsolódott a kibontakozó politikai életbe. Hamarosan felkereste irodájában a Budapesten megalakult II. kerületi értelmiségi forradalmi bizottság részéről Marosfalvi László, aki beszámolt az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenységéről. Tájékoztatta a bíborost, hogy teljes felügyeletet gyakorolnak az egyházak felett, és diktatorikus módszereket használnak az ateizmus elterjesztése érdekében. Beszámolt a hivatal által kiépített ügynökhálózatról, akik által mindenkit megfigyelnek, mindenről tudnak. Ekkor Mindszenty felhívta telefonon Tildy Zoltán miniszterelnököt, akitől engedélyt kért az ÁEH iratanyagának őrzésére és elszállítására, hogy azokat majd felhasználhassák a törvénytelen ségek bizonyítására. A papi szeminárium hallgatóira bízta az iratok őrzését, akik nagy lelkesedéssel vettek részt az akcióban. Az iratanyag elszállítását másnapra tervezték, melyhez Maléter Pál biztosította a katonai fedezetet.

Mindszenty József november 3-án rádióbeszédében meghatóva szólt a magyar néphez.

„Hosszú fogság után szólok a magyar haza valamennyi gyermekéhez. Senkivel szemben nincs gyűlölet szívemben. Csodálatra méltó hősiesség szabadítja meg most a hazát. A világtörténelemben páratlan ez a szabadságharc..... Igen gyakori mostanában annak a hangsúlyozása, hogy a nyilatkozó, a múlttal szakítva, őszintén beszél. Ezt így én nem mondhatom. Nem kell szakítanom a múltammal, Isten irgalmából ugyanaz vagyok, mint aki voltam bebörtönzésem előtt. Ugyanazzal a testi és szellemi épiséggel állok meggyőződés mellett, mint 8 éve, bár a fogság megviselt. Azt nem mondhatom, hogy most már őszintén beszélek, mert én mindig őszintén beszéltem. Vagyis kertelés nélkül azt, amit igaznak és helyesnek tartok.”

Köszönetet mondott a segítségért és mindenkit a szeretetre és békességre figyelmeztetett.

„Mi kis nemzet vagyunk, kis ország a földgömbön. Ám valamiben mégis első vagyunk. Egy nemzet sincs, amely ezeréves történelme során nálunk többet szenvedett volna. Első királyunk, Szent István uralkodása után nagy nemzeté fejlődöttünk. A nándorfehérvári győzelem után, amelynek 500 éves évfordulóját üljük, nemzeti létszámunk egyezett az akkori Angliáéval. Ám folyton szabadságharcokat kellett vívunk....A régi nacionalizmusokat mindenütt át kell értékelni. A nemzeti érzés ne legyen többé harcok forrása az országok között, hanem éppen az igazság fundamentumán a

békés együttélés záloga. A nemzeti érzés virágozzék az egész világon, a népek közös kincseit képező kultúrártékek területén.Rádiójelentések adták hírül, hogy a fegyveres erő növekszik. Mi semlegesesen akarunk élni. Mi az orosz birodalomnak nem adunk okot a vérontásra. De nem merült fel az orosz birodalom vezetőiben a gondolat, hogy sokkal jobban fogjuk megbecsülni az orosz népet, ha nem igaz le bennünket? Csak ellenséges népre szokott rátörni a megtámadott másik ország. Mi nem támadtuk meg Oroszországot, s őszintén reméljük, hogy az orosz fegyveres erők országunkból való mielőbbi kivonása megtörténik."

Rádióbeszédét egy kérdéssel fejezte be, melyre azonnal választ is adott.

„Mit gondolnak a bukott rendszer örökösei?

Ha az általuk megbélyegzett elődeik valláserkölcsei alapon álltak volna, elkövették volna-e mindazt, aminek következményei elől menekülni kényszerültek? A keresztény hitoktatás szabadságának azonnali rendezését, a katolikus egyház intézményeinek és társulatainak, közöttük sajtójának visszaadását joggal elvárjuk. Ettől a pillanattól kezdve ügyeljünk, hogy az ígérek és cselekedetek fedik-e egymást, és ami ma keresztülvihető, azt senki ne hagyja holnapra. Mi, akik figyelünk, és előmozdítani akarjuk az egész nép javát, bízunk a gondviselésben. Nem hiába."

Tabódy István kanonok visszaemlékezésében elmesélte, hogy Mindszenty József őt fiaként szerette. Bensőséges jó kapcsolat volt közöttük, sokat tanult tőle. Mielőtt pap lett, katonatisztként harcolt a háborúban. Fogságba került, több mint 6 évet töltöttbörtönben. Közelegyévig tartottámagánzárkábanláncraerve. Kiszabadulása után 1954-től letta teológia hallgatója. A forradalom alatt többször eljött Zalaegerszegre hírül adni, hogy a bíboros a megbeszélte időben jönni fog és megtartja a beszédét. A kommunisták hazugságokat terjesztettek róla, hogy „ügyem jön”, így próbálták zavart kelteni a várakozók között.

A kispapok örömmel teljesítettek különböző szolgálatokat. Voltak, akik pontosan leírták a forradalmi eseményeket, melyet röplapok formájában vidékre küldtek.

Amikor 1956. november 3-án a bíboros arra kérte Tabódy Istvánt, hogy tíz kispappal védje az ÁEH irattárát, a szemináriumban azonnal talált 10 önkéntest. Másnap akartak a katonai kísérettel az iratokért menni. Az akciót azonban nem sikerült végrehajtani, mivel november 4-én megérkeztek az orosz csapatok és senkit nem engedtek ki a szemináriumból.

A református egyházban is örömmel üdvözölték a forradalmat, a felszabadulást. A Budapesti Református Teológia hallgatói még a forradalom kitörése előtt élénk és izgatott légkörben tanácskoztak. Különböző nyilatkozatokat fogalmaztak meg, melyet közzétettek. A forradalom kitörésekor 19 pontban foglalták össze követeléseiket, majd részt vettek az Írószövetség által kezdeményezett tüntetésen. Sebesült mentő-szolgálatot szerveztek a tűzharcok során megsérült emberek számára, helytálltak és végig kitartottak a megtorlás napjaiban is.

Az egyházon belül általános tisztújítást szorgalmaztak, mivel a lelkészek többsége úgy gondolta, hogy nincs helyük az egyházi szolgálatban azoknak, akik az ateizmust kiszolgálták. A bolsevista gondolkodású Bereczky Albert püspök eltávolítását követelték, akit Rákosi Mátyás barátjaként a hatalom helyezett a püspöki székbe. A zsinati tanács ülésén a forradalmi bizottság kijelentette, hogy az egyházban a törvénytelenéseknek véget kell vetni. Indítványozták Ravasz László visszahelyezését, akit törvénytelenül leváltottak tisztségből. A tüntetők a Kálvin téri templom falára plakátokat ragasztottak, amelyen követelték, hogy „Rákosi barátját, Bereczkyt távolítsák el, és a törvénytelenül menesztett Ravasz László volt püspököt pedig helyezték vissza!” Küldöttséget menesztettek érte a leányfalusi otthonába és kérték, hogy ismét foglalja el helyét.

Visszatérése után, a református egyház részéről ő is megemlékezett a nemzeti felkelés hőseiről, a rádióban szólt a nemzethez.

„A magyar református egyház csodálattal és hódolattal adózik a nemzeti felkelés hőseinek: diákoknak, munkásoknak, katonáknak, férfiaknak és nőknek, akik erkölcsi felszabadulásunk győzelmét vérük hullatásával kivívták.

Anyai fájdalomában siratja el a hősi halottakat: minden magyart, aki életét adta ebben a küzdelemben, s vére árán még drágábbá tette mindnyájunk számára a magyar szabadságot. Csókot a sebekre, virágot a sírra! Minden sebre és minden sírra, de közöttük különösen fájót és különösen könnyest annak a két fiatal hittanhallgatónak, két református teológusnak a sírjára, aki az Alma Mater kapujától pár száz méternyire hősi halált halt.

A magyar református egyház büszke arra, hogy ez a forradalom tiszta volt, és a nemzeti becsület védelme alatt állott. Nincs hőbb imádsága, mint hogy az is maradjon!

Bűnbánattal valljuk meg, hogy az egyház, mint földi intézmény kényszerűségeen felül is engedte magát megkötöztetni a vele halálos ellentétben álló politikai hatalom erőszakától és cselvetéseitől, s emiatt örökké való lelki céljainak szolgálatában is kárt vallott. Most éppen azzal foglalkozik, hogy ezeket a kötelekeket lehányja magáról...

A forradalomnak nemcsak a reakció az ellentéte, hanem az anarchia is. Még gondolni se merjen senki az elmúlt korszakok rendszereinek visszaállítására! A forradalom vívmányainak megőrzése és továbbfejlesztése, hibáinak megigazítása és igazságtalanságainak jóvátétele lehet egyetlen célunk. De ugyanakkor védekeznünk kell az anarchia ellen is. Életfeltétel, létkérdés, hogy mielőbb helyreálljon a rend, a nyugalom. A bűnösök elfogása, elítélése az állami szervek és a független bíróságok feladata, és sohasem lehet az egyéni akció tárgya..."

Az október 23-án kitört népfelkelés, a pártiktatúra kíméletlen és véres akciója miatt forradalomba, a szovjet megszállók beavatkozása miatt pedig szabadságharcba torkollott.

Az emberek tömegesen és békésen vonultak először az utcákra, felszabadultan énekelve a Himnusz, Szózatot. Az 1956-os szabadság fénye beragyogta az emberi lelkeket. Mosonmagyaróváron is békésen indult együtt a tömeg piros, fehér, zöld zászlókkal, a frissen festett jelszavakkal. „Szabad, Független Magyarországot! Ruskik haza!” Százával csatlakoztak a felvonulókhoz. Az ÁVH tisztjei azonban a békés tömeg közé lövettek. Az eredmény sok sebesült és száznál több halott. A tömeg a borzasztó látvány hatására két tisztet meglincsel.

A református lelkipásztor Gulyás Lajos nem vett részt a forradalmi eseményekben, de amint értesült a történetekről, azonnal a kórházba indult a sebesültek közé. Onnan a helyszínre sietett, amikor értesült a tömeg haragjáról. Odaérkezve látta, hogy éppen a harmadik ÁVH tisztet akarják meglincselni. Hangosan felszólalt a tömegben, mint pap és az embereket igyekezett lecsillapítani. A tisztet nem engedte megölni, hanem autóba menekítette és vigyázott az életére mindaddig, amíg a kihallgatás helyszínére vitték.

Amikor elment a tanácsházáról, csitította a tömeget, akik az ávosok kiadását követelték. „Barátaim én a levéli református pap vagyok. Gyilkosok akartok lenni?” Neki volt köszönhető a további vérontás megakadályozása.

A forradalom és szabadságharc vérbe fojtása után elkezdődött a megtorlás időszaka, mely által a konstruált-konceptiók perekben a valós tényállásokat átformálták. Az egyházak ellen nagy intenzitással folytatódta a heves támadások, a papok bűnösöknek lettek bélyegezve.

Gulyás Lajos református lelkész emberéletet mentett, de kitüntetés helyett 1957. február 5-én, a késő esti órákban letartóztatták. A vád ellene: gyilkosságra való felbujtás és a népi demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése. Bár bizonyítottá vált ártatlansága, mégis kötél általi halálra ítélték. Az ítélet valótlan tényállása szerint ő buzdította a tömeget a népharag áldozatául esett határőrsztek bántalmazására és meggyilkolására.

A fellebbezés után a katonai bíróság vette át az ügyet, s miután tarthatatlan volt a gyilkosságra való felbujtás, csak az utóbbi vádat hagyták meg, azonban ez is elég volt a halálbüntetés kimondásához. Őt a Földes Gábor per III. r. vádlottjaként állították bíróság elé, pedig egyáltalán nem került kapcsolatba velük, nem ismerte őket.

A mosonmagyaróvári „nagy perhez” a lelkésznek semmi köze nem volt. Nem vett részt a forradalmi eseményekben, csak a bajbajutottakon igyekezett segíteni és megakadályozta a további vérontást. A tárgyalásokon bátran viselkedett, ártatlanul állt vádlói előtt. Bátran szemükbe mondta, hogy az Alkotmány hiába biztosította az ígért szabadságát, mégis korlátozva volt a lelképásztori munkájában. Az ügyész az elsőfokú ítélet fenntartását kérte, vagyis egyetértett a gyilkosságra való felbujtás vádjával. Bár mindenkinek jól tudta, hogy a felhozott vádak hamisak. A lelkésznek mégis meg kellett halnia, mert a hatalom azt akarta! Az ítélet végrehajtásának a célja egyértelműen a megfélemlítés volt. A kommunista ideológiával nem fért össze, hogy az egyházon belül voltak olyan papok, akik nem hódoltak be a hatalmi politikának. Gulyás Lajos olyan lelkész volt, aki szót emelt a keresztény emberek jogaiért és a vallásszabadságért. A letűnt párt titkos iratai között megtalálhatók az ateista nézeteket vallók egyházellenes tervei. „A kereszténységet, csak úgy lehet átformálni, megsemmisíteni, ha a hirdetőit félreállítjuk”. Gulyás Lajosnak nem a vádiratban megfogalmazott hamis vádpontok miatt kellett meghalnia, hanem Krisztus követése miatt, amit elsődleges fő bűnének tekintettek. Egy hamis perben nem ő volt az elsőrendű vádlott, azonban az ügyész a másodfokú tárgyaláson a következőket nyilatkozta: „A legsúlyosabb cselekményt a II. és a III. r. vádlott követte el, ők ellenségei a rendszernek”. A gyilkosságra való felbujtás vádjára alól bizonyítottság hiányában felmentették Gulyást, de a halálbüntetést mégis fenntartották! Az ellene felhozott hazugságok kevésnek bizonyultak a halálbüntetéshez, ezért a továbbiakban kibővítették azt a hazaárulás vádjával.

A kommunista hatalomnak arra is szüksége volt, hogy a mosonmagyaróvári eseményekért a reakció legyen felelős. Gulyás Lajos református lelkész a klerikális reakció képviselőjének bélyegezték. Amikor a gyilkosságra való felbujtás vádjára alól a bíróság felmentette, senki nem gondolta, hogy őt évnél hosszabb büntetést kap. Védőügyvédje mindvégig nyugtatta a családot.

A per folyamán sokan reménykedtek a Kádár János által ígért büntetlenségben, az amnesztiában. Ennek ellenére azonban 1957. december 31-én a halálos ítéletet a győri fogház udvarán mégis végrehajtották! A mártírhálalt halt Gulyás Lajos református lelkész a vörös terror áldozata lett.

Jellemző volt az elmúlt rendszerre, hogy az ártatlan áldozatoktól még haláluk után is félték. Megtiltották a feljegyzését és anyakönyvezését annak, hogy a halál az ítélet végrehajtás következtében állott be. A család nem tudhatta az ítélet végrehajtásának időpontját sem, erről csak napok múltán kaptak értesítést. A sopronkőhidai rabtemetőben, jeltelen sírba hantolták, de senki nem tudhatta pontosan hová. (Földi maradványainak megkeresésére és újra temetésére csak a rendszerváltoztatás után, 1991-ben kerülhetett sor Levél községben.)

A koncepciók per az igazságszolgáltatás köntösébe öltöztetett politikai bosszút szolgálták. Az MSZMP párthatalozataiban olvashatók, hogy a terror fokozását igényelték a büntetőeljárásoktól.

Az 1956-os megtorlási perek a szovjet-kommunista büntetőperes gyakorlatot másolták, melyek nem az igazság kiderítésén fáradoztak, hanem a politika eszközei voltak. Ezek a perek a lakosság megfélemlítését és az ellenzékkal való leszámolást szolgálták. Valamennyi büntetőeljárásban a valós tények teljesen közömbösek voltak, mivel a végrehajtók az MSZMP által kiadott 1956 decemberi koncepciót követték.

Az egyházak és lelkészek elleni hadjárat a forradalom leverése után sem szünetelt. Olyan papokat is elhurcoltak, akik egyáltalán nem vettek részt forradalmi eseményekben, csak hivatásukat gyakorolták. A jó munkavégzéshez hozzátartozott a hívek rendszeres látogatása, lelki életük gondozása. Mindszenty József rendszeresen látogatta a családokat, Zalaegerszegezen szinte mindenkit név szerint ismert. Jócselekedetei miatt mégis menekülnie kellett és végül hazája elhagyására kényszerült, amely a legnagyobb büntetés volt számára. Rajta kívül sokan távoztak külföldre abban a reményben, hogy a gyilkos hatalom nem sokáig marad uralmon.

Tabódy Istvánt 1957. május 17-én tartóztatták le a forradalmi események miatt és a kispapok közül még 16 személyt. Őt az Állami Egyházügyi Hivatal iratanyaga kifosztásának előkészítése miatt ítélték el, VI. rendű vádlottként, Turcsányi Egon (aki Mindszenty személyi titkára volt) és társai bűnjegyében. A többiekhez képest aránylag enyhe ítéletet kapott, így decemberben szabadult.

A Belügyminisztérium kifogásolta és enyhéneket ítélt kiszabott büntetését, ezért az Igazságügyi Minisztérium Büntetőjogi Osztálya áttanulmányozta az iratokat.

Megállapították: „Lieszkovszky Pál és Tabódy István osztályidegen vádlottakkal szemben a Btá. 52. §-ának alkalmazása indokolatlan és helytelen volt, büntetésük éppen ezért túl enyhe. Ezzel kapcsolatban az ítélet indokolása sem meggyőző. Szerepük azonban az egész bűnjegyben nem volt jelentős. Mellékalakjai az itt tárgyalt eseményeknek. Hogy mennyire nincs szó velük kapcsolatban valami súlyos bírói hibáról, mutatja az is, hogy az ügyészség az ítéletet többek között rájuk nézve is tudomásul vette.”

Elmondása szerint: „neveléses volt a hét hónap börtönbüntetés, mivel akkor mindenki örült és fél lábon ugrált örömben, ha tíz évet kapott és nem kötötték fel. Mert ott aztán olcsó volt az emberi élet.”

Hamarosan gondoskodtak róla, hogy legközelebb ne enyhe büntetésben részesüljön, ezért 1961-ben ismét letartóztatták kémkedés, hazaárulás és államellenes összeesküvés vádjával és tizenkét év fegyházbüntetésre ítélték. Összesen 19 esztendő töltött börtönben.

Szabadulása után minden lépését figyeltették az egyházon belül és kívül, mivel a hatalom számára mindvégig „elenség” maradt. Lehallgató készüléket helyeztek szobájába, igyekeztek még a gondolataiba is beférkőzni. Több ügynök figyelte, akik a jelentések tömegét készítették róla.

Az 1956-os forradalom megtorlásaként az ÁVH-börtönök zsúfolásig megteltek ártatlan emberekkel. Elég volt a környezetben egy rosszakaró, aki feljelentést tett valamilyen hamis vádat kitalálva. Akire azt mondták, hogy a „rendszerellenes”, azonnal letartóztatták. A lelkészek otthonába legtöbbször éjszaka törtek be a rendőrök. Kihallgatás címen elfogatási parancs nélkül elhurcolták otthonukból, verték, kínozták, halálra rugdosták áldozataikat. A peres eljárások lecsökkentése érdekében a kihallgatások során olyan veréseket, kínzásokat alkalmaztak, mely súlyos belső szervi károsodást, majd kis idő elteltével halált okozott. A szerencsétlenek kórházakban vagy otthonukban távoztak el az élok sorából. Ebben az esetben a halott-vizsgálati bizonyítványon a közvetlen halál okaként, valamely szervi problémát, betegséget regisztráltak. A mai napig nincs tudomásunk arról, hogy ezzel a módszerrel hány embernek vették el ártatlanul az életét.

A Zalatárnokon élő Varga Imre plébános 1956-ban Kisunyomban szolgált, amikor éjjel érte jöttek az ÁVH emberei. Több hétig tartották egy sötét cellában, a szombathelyi ÁVH-börtönben, ahol csak egy kis lámpa világított. Nem tudta, mikor van éjjel vagy nappal, de azt sem, hogy miért tartják fogva. Hiába kérdezte, nem válaszoltak. Az ágya mindössze negyven cm keskeny volt, betonból készült. Az volt a céljuk, hogy ne tudjon pihenni, fáradt és elgyötört legyen, amikor a kihallgatásra kísérik. Talán egy hetet töltött a sötét cellában, amikor átkísérték a kihallgatás helyszínére. Ott megkérdezték tőle, hogy mi a véleménye Mindszentyről. „Nem ismerek külön embert!” Ahogy kiejtette száján a határozott választ, azonnal ütötték, verték gumibottal, ott, ahol érték. Szidalmazták és csúfolták a hercegprímást, majd ismét feltették a kérdést. A véleményét a verések ellenére sem változtatta meg. Kidülledt szemekkel még brutálisabban ütlegették, melynek nyomai még ma is látszanak meggyötört testén. „Üssétek a prolit, paraszt fiút!” „Legfőbb érték az ember”, ezt hangoztatják!

Nagy sokára elárulták, mi ellene a vád. A faluban lévő párttitkár jelentette fel. Azzal vádolták, hogy „halál listát” készített a kommunistákról.

Lelkészek tömegét hosszú fegyházbüntetésre ítélték, akiket egyben osztályidegennek bélyegeztek. Általában mellékbüntetésként a teljes vagyonelkobzás mellett még megfosztották őket több évre az állampolgári joguktól is.

Legtöbben Márianosztrán töltötték le büntetésüket. Nehezen tudjuk elképzelni az akkori szigorított börtönviszonyokat. A zárkában lévő rabok élettere még két négyzetmétert sem tett ki. Össze voltak zsúfolva, a hidegben csontig fagytak, a melegben szenvedtek, egyáltalán nem volt légterük. A poloskák hada ostromolta testüket, csípésük a nyári 35

fokos melegben elviselhetetlen volt. Tisztálkodásra korlátozottan nyílt lehetőségük. Akik szigorított fegyházbüntetésüket töltötték, nem mehettek dolgozni, mindössze egy rövid sétát tehetek az udvaron. Azt is előírták, hogy csak lefelé nézhetnek séta közben, mert ha az égre tekintenek, az büntetést von maga után. Embertelen körülmények között tartották a rabokat, akiket az örök időnként brutálisan bántalmaztak.

Szabadulásuk után megbélyegzett emberek maradtak, akik dolgoztak, ha dolgozhattak, mert számkivetetté váltak a saját hazájukban.

„Mártír” lelkészeink a szenvedésüket türelemmel és hittel viselték! Nem a bosszú vezérelte őket cselekedeteikben, hanem a szeretet, a békesség. Bántalmazásuk után a saját életüket nem kudarcnak vagy gyalázatnak ítélték. Vállukra vették a keresztet, és Krisztus követésén buzgólkodtak, nem törődve azzal, hogy hitvallásukért a társadalom kirekesztetteiké válnak.

Csak a rendszerváltoztatás után kaptak némi erkölcsi elismerést az 1956-os forradalom és szabadságharc hősei. Mindszenty József néhai bíboros hercegprímás hamvait 1991 májusában az esztergomi bazilika kriptájában helyezték örök nyugalomra.

A Magyar Köztársaság Elnökének rendelete értelmében 1991 októberében az 1956-os EMLÉKÉREM kitüntetés adományozták a haza hőseinek. Hozzáférhetővé váltak a koncepciók perек anyagai a kutatók számára, megismerhetők a hamis vádak, hazugságokat, amelyek alapján lelkészeinket bebörtönözték. De 16 év nem volt elég, hogy a teljes igazság napfényre kerüljön.

Mindszenty József hercegprímás tárgyalása, 1949.

Mindszenty József kiszabadítóival, november 2.

KÉPZŐMŰVÉSZET, FOTÓ, FILM

Fekete György

Konzekvensen – a kockázatosság határáig

Üvegszobrok-és plasztikák történelemidézése

Lugossy Mária másodszer tisztel meg kiállítása megnyitásának bizalmával és örömeivel. A sors ajándékának tekintem, hogy ezt ebben az egerszegi kulturális szentélyben tehetem, amelyhez egyre kedvesebb gyermekkori emlékeim fűznek, s ahol magam is voltam ily módon szereplő.

Évekkel ezelőtt a rádióban hallottam Mária egy felejthetetlen vallomását életéről, lelki igazodási pontjairól és a Hitről, mint egész sorsát meghatározó, döntő élményéről, mint világgépének alfájáról. Korábbi ismeretségünk bennem ekkor fényesedett fel igazán.

Közben bizonyossá vált, hogy Lugossy Mária a magyar képző- és iparművészet kivételes képességű személyiségévé érett és azon kevesek közé tartozik, akik minden fontos földi jelenséget, természeti tény, emberi megnyilvánulást a szellemi közlekedési rend törvényei szerint közelítenek meg, így az ég, az Én nem az önkifejezés divatos alanya, hanem az Ég és a Föld közös, mindennapi kapcsolatának szorgalmas önkéntese. Művei tehát ennek a gondolkodásmódnak anyagokban való természetes rögzülései.

Igy az itt látható üvegszobrok sem technikai bravúr-darabok, sztáralűrök, nem illusztratívák, epikájuk rejtett, nem irodalmi természetű, elmélyült megfejtésre kényszerítő. Csak erős érzelmi elhatározottsággal vehetők birtokba, mert az Üzenet, a mondanivaló szándéka nem a tetszeni-vágyás, hanem a lélek szentséges magasságokba való felemelése a hozzá méltó technika utánozhatatlan tökéletessége által.

A témák felidézése is minderre bizonyíték. A *Szent Könyv*, a *Történelmi idézetek sorozata*, a *Forradalom lángja*, a *Világháborús áldozatok emlékműve*, a *Minden idők mártírjai*, az *Áldozatok könyvei*, a *Kitelepítettek emlékműve*, a *Sírató falak* az utódok lelkiismeretének feljajdulásai és lelkiismeret borzoló mementói, hogy az elkövetett gyalázatok és közös bűneink újabbakba ne torkoljanak, hanem héja lelkünk rossz fogalmai az emlékező percek döbbenetében szelídüljenek vissza születésünk ártatlanságáig. Hihetetlen elhatározottságot tükröz vissza ránk a választott művészi életút. A kockázatosság határáig konzekvens a cél: hallgatni jobbik énünkre. Reménytelenül reményteljes vállalkozás. Segítsünk Lugossynak...

Vélem, hogy rajta kívül ugyanis ma aligha van olyan alkotó, aki hozzá hasonló komolysággal és meggyőződéssel képes a személyes, a felekezeti, az osztálykorlátokat és történelmi vétek-variációkat, szubjektív értékszelekciokat nem egészen, fellebbezhetetlennek, hanem közössé tételével együttesen meghaladottnak tekinteni és „békévé oldani az emlékezést”, ahogy azt József Attila is megcsillantotta valaha. Mindezt szobrokban, plasztikákban, a formák rejtjeles nyelvén. Világszínvonalon.

Nála, ahogy egyetemes a fájdalom, az áldozat és mártíromság, úgy egyetemes a művészi nyelv. Az életé is, a halálé is. Nem véletlen, hogy ezek a szobrok mindezt az üveg, bronz, gránit szinte elpusztíthatatlan keménységével szólaltatják meg. A modern művészet az elmúlt évszázadban - láthatóan - létrehozta az eldobható képzőművészetet, a műalkotások világának legnagyobb paradoxonát, összes létező és lehetséges zsákutcájával együtt. Ezek az utcák a pillanat csúcsra járatásával és az élet örök voltának tagadásával, mint hamis fényekkel vannak kivilágítva. Ez a kiállítás az ellenpont. Felmutatott és kitett pont. Fix pont. A maradandóság vágyából születve és folyamatosan áttelepülve a mindenkori holnapba azért, hogy esendőségünk tudata végletesen el ne múljék.

Lugossy halszavú asszony és kemény alkat. Túl az anyagon a figyelmeztetései is kemények, tudván, hogy Mohács és Világos, Trianon és Weimar, Moszkva és '56 fényességes tragédiája folyamatosan felejthető azok számára, kiknek ez nem maga a történelem, hanem kalkulálható privát érdek.

Lehetetlen nem észrevenni, hogy az itt látható szobortömbökben nem fel-felsejlő halottak szunnyadnak, lebegnek, rejtőzködnek, hanem a feltámadásra várók. Az örök békességre vágyók. A fellobbanó lángok útjelzők, nem kezeket perzselők. A Szent Könyv nem múzeumi érdekesség, hanem olvasásra hívogat. Az áldozatok névsora nem tipográfiai teljesítmény, hanem valaha mosolygó arcok visszaidézésére alkalom. A történelmi tények pedig hat és félmilliárd testvérünk közös sorsának forгатókönyve, melyet minden nap magunk írunk magunknak, még ha nem is vagyunk gyakran ennek tudatában.

Ezeknek a plasztikáknak létrehozása irdatlan fizikai munka is. Az üvegtömböket vékonyka üveglapok összeragasztott arzenálja alkotja, egyenként kimunkált sarkokkal, ívekkel, lyukakkal, hogy belőlük a homokfúvó pisztoly formákat, örvényeket, gesztusokat, erős érzelmeket kiváltó kontrasztokat és harmóniákat varázsoljon. A munka napokig, hetekig, hó-

napokig tart. Semmi sem ismételhető, korigálható. Csak a végleges vízió teremthet így végleges megjelenést. Mint a példában; a teremtésben. A szilikózissal, a hibátlan látás kockázatásával, a fizikai megerőltetés fájdalmaival együtt. Ez nem hepening, nem graffiti, nem verbális belemagyarázás, nem artistikus blöffölés. Ez mesterség, filozófia, kiválasztottság és méltó megfelelés. Mondhatom azt is, ilyenre az utódokat szülő asszonyok képesek igazán, és az öregeket rajongásig szerető lánygyermek. Vagyis a Lugosimarik.

Mária kedves, szerény, öntörvényű asszony és mára klasszikussá érett szobrász. Öröm és szerencse, hogy itt is találkozhatunk. Fogadja szívébe Egerszeg kiállítás-látogató közönsége, vigye hírét a ma rá nem érőknek. Mi pedig mélyüljünk el ezeknek a három dimenziós műveknek a virtuális, negyedik dimenziójában is: a szellemében. Nekem ez a szellem a felelősségről és a reményről szól. A művész felelősségéről az anyag hatalmának világában és arról a reményről, melyről Pilinszky János az Infinitívusban a következőket írta:

„Még ki lehet nyitni.
És be lehet zárni.
Még föl lehet kötni.
És le lehet vágni.
Még meg lehet szülni.
És el lehet ásni.”

(Elhangzott a zalaegerszegi Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben, szeptember 5-én, Lugossy Mária kiállításának megnyitóján.)

A forradalom lángja, 1996.

Lackner László

MIT ŐRIZ A GÖCSEJI MÚZEUM '56-RÓL?

Ismeretlen fotók kerültek elő a forradalom idejéből

Az intézmény Zalaegerszeg központjában, az 1890-ben takarékpénztárnak épített, szép eklektikus épületben működik. Kiemelkedően érdekes látnivalója a Központok a Zala mentén címet viselő, gazdagon illusztrált kiállítás, amely a megye egyes történeti korszakokban fontos közigazgatási, gazdasági és kulturális szerepet betöltő településeinek életét mutatja be, az őskortól a közelmúltig. (Zalalövő, Zalavár, Zalaegerszeg ...)

Másik rangos állandó tárlata válogatás a zalai származású, Kossuth-díjas szobrászművész, Kisfaludi Strobl Zsigmond hagyatékából.

Dr. Vándor László másfél évtizede tölti be a Zala megyei múzeumi szervezet igazgatói tisztét. Sikeres munkát végzett, megbecsült elődök – dr. Szentmihályi Imre és dr. Németh József egykori igazgatók – tevékenységét folytatva. Az ő nevéhez kötődik többek között a megújított zalalövői római kori kiállítás, az egervári reneszánsz várkastély történetét bemutató tárlat, és a zalavári, egykori Szent István kápolna rekonstruált megépítése, az M7-M70-es autópálya nyomvonalán végzett értékes régészeti leletmentés.

A múzeum, az általánosan szokásos dokumentumok és tárgyak mellett gyűjtötte (gyűjti) az 1956-os forradalomhoz kötődő emlékeket is. Arra voltunk kíváncsiak, hogy miként készült a múzeum az 50. évforduló megünneplésére.

- Évtizedek óta folyamatos a forradalommal kapcsolatos emlékek számbavétele, igyekeztünk felkutatni minden lehetséges korabeli kelléket, dokumentumot, plakátot, fotóanyagot, ez utóbbiak illusztrációs értéke ma már rendkívüli módon felértékelődött – mondja Vándor László. – Az ötvenes évek tárgyi relikviái közül is ki kell emelnem a katonai felszerelések és eszközök gazdag anyagát, elmondhatom, hogy a forradalmi napok szinte teljes arzenálja rendelkezésünkre áll, természetesen hatástalanítva. Egyik kiemelt programunk az az átfogó kiállítás, amelyet az időszak kiállítóteremben építettünk fel, „...mindenki szem a láncban...” címmel. A mottó: Így éltünk az 50-es években. Igyekeztünk a legteljesebben megidézni annak a letűnt, a fiatalok számára ma már elképzelhetetlen ember-idegen világnak a hangulatát, sok-sok képpel, szemléltető eszközökkel és enteriőr berendezésével. Díszletszerűen összeállítottunk egy korabeli pártirodát, hatalmas Sztálin, Lenin és Rákosi képpel. A helyszínen őrködik egy ÁVH-egyenruhás katona-bábu is, és mindezek felett egy hatalmas transzparenst: „Itt csak az fog történni, amit a kommunista párt akar!” felirat díszleleg.

Berendeztünk egy korabeli zalaegerszegi utcát, hirdetőoszloppal és plakátokkal, előtte babakocsit toló, sétáló fiatal pár, aztán egy általános iskolai életkép úttörővel, bemutatjuk a Zala Bútorgyár első termékét, egy hálószoba bútort, körülvette a játékipar korabeli választéka.

A ruhagyár volt Zalaegerszeg első nagy könnyűipari létesítménye, hatalmas varró szalagokkal. A tömegtermelés kezdetét szeretnénk ezzel láttatni. Itt jegyzem meg, hogy nemrég kimentünk és felkerestük a leállított, pusztulófélben lévő gyár légópincéjét, még mindig ott voltak az 50-es években elhelyezett védőfelszerelések: gázálcok, védőruhák. Nekünk fontos, megőrzendő értékek.

Külön szekciót szenteltünk azoknak a zalai eredetű emléktárgyaknak, amelyeket szocialista brigádok, lelkes magánemberek készítettek Sztálin és Rákosi születésnapjára.

Természetesen a kiállítás tető- és végpontja az 1956-os forradalom országos, és helyi eseményeinek bemutatása. Ehhez megfelelő fotóanyagot, filmhíradó-részleteket és számítógépről leolvasható dokumentumokat kínálunk a látogatóknak. Kuriózum egy váratlanul előkerült fotóanyag képeinek nyilvános bemutatása. Az történt, hogy a Göcseji Falumúzeum egyik portáján, a torkos pajtában előkészítették restaurálásra a kollégák a hajdinamorzsó gépet. Szétszedték és a belsőjéből meglepetésre, papírba tekerve egy kis csomag került elő, amiben 4 tekercs filmet és 18 darab kisméretű fotót találtunk. Ma már tudjuk, hogy dr. Szentmihályi Imre, a múzeum akkori igazgatója készítette, a Budapesti Munkástanács által meghirdetett decemberi sztrájk és tüntetés eseményeiről, Zalaegerszegen. Tudjuk, hogy akkoriban több postást is letartóztattak, mert részt vettek a mozgósításban.

A tüntetés a Csány-szobornál kezdődött, onnét a karhatalmisták a tömeget kiszorították, a belváros felé, végül könnygáz gránátokkal oszlatták föl a megmozdulást. A fotókon nagy tömeg, orosz tankok, Csepel teherautók és oroszokat hazaküldő feliratok láthatók. A filmanyag rendkívül rossz minőségű volt, érthető, hisz a pajta hőmérséklet-ingadozása és nyirkos levegője ötven év alatt jelentősen károsította az emulziót. Pályázati pénzeiből sikerült restauráltatnunk és digitálisan is rögzíttetnünk az előkerült filmeket.

- Miből lehetett tudni, hogy dr. Szentmihályi készítette a képeket?

- Abból, hogy a szerző a politikailag semleges témájú képeket a pozitívok közül a múzeum részére archiválta, a film negatívja alapján ezt pontosan rekonstruálni tudtuk. Akkor készült az Ady mozi építéséről őrzött képünk, és más város-

képek. Megjegyzem még, hogy a kiállítás tervezője Béres Katalin, kivitelezője Varju András.

- Megjelentettek erről az időszakról egy könyvet is.

- Igen. *Sívó évek alján* címmel közreadtunk egy visszaemlékező kötetet az ötvenes évekről, az írások többsége az ötvenhatos forradalom eseményeire fut ki. Valamennyi szerző kötődik, kötődött a városhoz. Hét életút, hét emberi sors a történelem szorításában. Dokumentumértékén túl néhány szerző avatott tolla szépírói erényeket csillant meg, dr. Czeglédy Edit és dr. Marx Gyula írására külön felhívnom a figyelmet.

Plakátok és konyhai enteriőr az 50-es évekből

Pápes Éva

A forradalom naplója

Filmek 56-ról

Az évforduló mindig ünneplés, emlékezés és valamiféle számvetés is, amelyben az események átvilágításra kerülnek. Emlékek – valóság és valótlanok – küzdenek meg az idő által lerakott feledésrétegekkel, hogy a következő nemzedékek számára is érthető legyen, mi és hogyan történt azokban a napokban, hetekben, amikor Magyarország szinte teljes egyetértésben lerázta magáról a diktatúrát, és elkezdett felépíteni – szinte a semmiből – egy önkormányzati rendszert, egy demokratikus formációt, amelynek működőképességét hatalmas össznemzeti konszenzus biztosította. Csoda volt ez, olyan sóhajtás, amibe beleborzongott egész Európa, mert egyszerre volt elutasítása annak a megegyezésnek, ami odalökte a szovjet rendszernek a kelet-európai veszteseket, köztük hazánkat is. Néhány pillanatra úgy tetszett, van kiút, hogy aztán a tankok lánctalpai újra beletapoassák a föléledt reményeket a vértől átázott földbe. Ennyi volt – csupán néhány röpké pillanat a történelem számára, de nekünk olyan mementó, olyan példa, amit elfelejteni vétek lenne, bár hosszú amnéziánk alatt sok-sok kísérlet történt a másításra, a hamisításra, az elferdítésre. Amit mi az iskolában ellenforradalomnak tanultunk, és amiről szüleink csak suttogva és a félelem árnyékában mertek – ha egyáltalán mertek – beszélni, az ma állami ünnep. Hogy milyen is volt a forradalom, azt ma már nehéz rekonstruálni, de mégis a sokféle szubjektív emlékezetből összeáll a kép: annak az időpillanatnak a képe, amikor Magyarország megállította a történelmet, s egy hatalmas erőfeszítéssel fordított rajta egyet. Nagy ára volt: sok-sok halott, sebesült, bebörtönzött, fél nemzedéknyi emigráns, kettétört életek és a hallgatás, a kimondhatatlanság kínja, amit még tetézett az a sok-sok gyalázkodás és hazugság, amibe mindezt belefojtották.

Az ötvenes évektől egészen a nyolcvanas évekig tilos volt kimondani, megeleveníteni a lezajlott eseményeket, illetve korlátozott módon lehetett írni, filmet készíteni az ellenforradalomról – kellő megvilágításban. Természetesen mindig kijátszották a tiltásokat a nagyok, s a jelzések szintjén sokatmondóan megjelentek különféle epizódok arról a bizonyos valamiről, aminek a nevét nem mondjuk ki. (Tudodki!) Gondoljunk például csak Makk Károly *Szerelem* című csodálatos filmjére, vagy Fábry Zoltán *Húsz órájára*, Szabó István *Szerelmesfilmjére* – nem lehetett nem érteni! A film – a kor leg hatásosabb kulturális fegyvere, a viták és harcok terepe – kezdte ki ezt a tiltást a legnyíltabban, mindent elkövetve azért, hogy becsempéssze a témát legalább a tűrés kategóriájába.

A nyolcvanas években enyhült annyira a cenzúra, hogy elkezdődött a kényszeres amnézia feloldása, s egyre-másra tüne- deztek fel az ötvenhatos témájú filmek. Megint csak Makk Károly 1982-ben leforgatja az *Egymásra nézve* című filmet, amelyben burkoltan, és személyes tragédiába csomagolva, de már feltűnik az ötvenes évek igazi arca. Aztán 1987-ben Gárdos Péter leforgatja a *Szamárköhögést*, amely gyerekszemszögű képe az októberi napoknak, ugyanebben az évben Kósa Ferenc filmje, a *Másik ember* szintén gyanúsán nem követi a hivatalos ideológiát, bár nem elég egyértelmű az állás- foglalása. 1989-ben Zsombolyai János a *Halálra ítélt* című filmjében már igen nyíltan negligálja hőse történetén keresztül az előírt paneleket. De sorolhatnánk még azokat a filmeket – *Megáll az idő*, *Eldorádó* és így tovább -, amelyek megtörik a hallgatás tornyát, amely addig lehetetlennek látszott. Ezekben a filmekben (nem véletlenül Bereményi Géza írta mind a kettőt, s rendezte az egyiket!) már egy új generáció árnyaltabban és a hiány fájdalmát erőteljesebben artikulálva je- lenítette meg a forradalom idejét. Itt már jelen van a Kádár-korszak konszolidálódása alatt meghúzódo elveszettség, a dicsőített kispolgáriság abszolút romboló energiáinak megmutatása.

A rendszerváltás után furcsa módon nem török magukat a filmesek, hogy most már valódi történeti hűségű műveket készítsenek 56-ról, bár Makk Károly 1991-ben készült *Magyar rekviemje* és a moziban alig feltűnt Sólyom András által rendezett *Pannon töredék* (1998) próbálja feldolgozni a forradalom témáját, de egyik film sem igazán jelentős. Talán túl hosszúra nyúlt a hallgatás ideje, vagy inkább a kinyílt lehetőségek más témák felé csábították a rendezőket, nem tudni, de szinte alig van ebből az időszakból jelentős feldolgozása a témának. Egyáltalán, az ötvenes, hatvanas, hetvenes évek szinte csak a nosztalgizálás köntösében jelennek meg.

Most, az ötvenedik évfordulóra új lendületet vett a téma feldolgozása, számos kiváló televíziós dokumentumfilm készült, szinte minden csatorna vetíti a maga ötvenhatos sorozatát. A játékfilm is nekifeszült, nagy levegőt véve három jelentős költségvetésű mozifilm került közönség elé az évforduló tiszteletére. Ebből egy hollywoodi nagyfilm, Andrew Vajna pro- dukciója – horribilis költségvetéssel – és két szolidabb, de azért jelentős anyagi forrásokkal megtámogatott hazai alkotás.

A *Mansfeld* négyszáz milliója és a *Budakeszi srácok* kétszázharminc milliója már méltó ünneplésnek tűnik. Természetesen nem a ráfordítás, hanem az eredmény mutatja meg, mennyire méltó ez a két alkotás az évfordulóhoz, illetve mennyire képes igazán megmutatni a forradalom lényegét, jelentőségét, az események feszültségét, az utána következő megtorlás döbbenetét. A *Mansfeld* az utóbbit választotta témájául, hiszen 58-ban játszódik, s csak utal az ötvenhatos eseményekre, de a *Budakeszi srácok* sem az események fősodrát jeleníti meg, inkább azt a hatást, ahogyan a forradalom megmozdította a vidéket – a főként svábok által lakott Budakeszitet -, ahol az események zajlanak. A *Mansfeld* hősei is szinte gyerekek, maga Mansfeld Péter tizenhét éves, de a „banda” tagjai még nála is fiatalabbak (egy kivételével, aki már felnőtt férfi). Ebből is látszik, hogy itt már egy másik rendezőgeneráció készítette a filmeket, akiknek ugyan vannak személyes élményei a forradalomról, de csak gyerekként, a rácsodálkozás szintjén szemlélve az eseményeket. Ez a naiv szemszög kissé egyezik a ma emberének döbbenet tekintetével, aki egy félig-meddig demokrácia (majdnem egészen az) világából és egy amnéziás oktatáspolitikai által okozott hézagossal, vagy pusztán történelmi tanultsággal (mint a mai fiatalok) ül be a moziba, hogy emlékezzen és tisztelőleg a sorsfordító nagy elődök tettei előtt. Akikről persze kiderül, hogy nem születtek hősek, s akiket az események sodortak ilyen-olyan módon a hőség felé, s akik boldogok lettek volna, ha hagyják őket élni egy kicsit – vagy csak egy kicsit jobban! Ehelyett mártírrá váltak, vagy örök bélyeget, örök sebet szereztek, mert akkor éltek, amikor választani és dönteni kellett. Talán éppen ettől olyan megrázóak ezek a filmek, mert hőseik nem igazán akartak hősök lenni, és mert létezésük fordulatait egy történelmi forgatókönyv diktálta, nem kérdezve, akarod-e ezt a sorsot.

A Mansfeld-banda kis csibészei még emlékeznek a két évvel azelőtti forradalomra, és szeretnék még a csibészségükben is valahogyan hasonlítani azokra, akik ott és akkor jelen voltak az események központjában. Valami elképesztően és kimondhatatlanul óriási jelentőségű szemükben a forradalom, és minden, ami ott történt. Talán ez volt az utolsó „nagy történet”, amiben az ország a közös érdeket, a nemzeti érdeket magasabbra helyezte, mint a saját egyéni érdekét, és valódi áldozatot – véraldozatot – hozott érte. Ezt fontos tudnunk és értenünk, mert erre épül Mansfeld Péter tragédiája. Autólopás és fegyverrejtegetés 58-ban már nem von maga után halálbüntetést. De ha összerakjuk az eseményeket: egy ávós ezredes autóját kötik el, a fegyverrel „akciót” terveztek, lefegyvereznek és megautóztatnak egy rendőrt, akit ugyan meg akarnak ölni, de végül megsajnálják és elengedik. De még így sem feltétlen következik a halálos ítélet, ha Mansfeld Péter nem fejlődne kis csibészből igazi hőssé, méltóvá a forradalom alakjaihoz, amikor megtörtéttése kálváriájában egyre határozottabbá és erősebbé válik. Az alapjában nem ellenszenves vallató tisztak is tudják: sima ügy, így is hat év, meg úgy is hat év, ezért túl nagy energiát nem akarnak a tárgyalásba fektetni. De a kis csibész forradalmárnak vallja magát, mesél az 56-os tetteiről – ami amúgy nem igaz, hiszen hazaküldték, csak az ő képzelete színezte ki saját szerepét, s ezt a vallatók is pontosan tudják – és igazi hősként állja a vallatásokat. Szökése pecsételi meg a sorsát, számára a hatalom a legsúlyosabb büntetést szabta ki: életfogytiglan, amit másodfokon, miután betöltötte a tizennyolcat, halálbüntetésre változtatnak. Tragikus történet, ami bármely jogállamban nonszensz lenne, de Magyarország nem volt jogállam, főként a megtorlás időszakában, és az elhúzódozó rettegést csak részben oldotta fel a Kádár korszak látszat-konzolidációja.

A mából nézve szinte érthetetlen a főhős makacssága, amellyel szinte maga köti a hurkot a saját nyakára, folytonos konfabulálása ellentmond a józan észnek. És mégis! Valami történt ott, akkor, 1956-ban, ami felejthetetlen és megkerülhetetlen, hatásában annyira élő, hogy inkább lesz valaki hőssé, mintsem kiszolgálójává a nagy közös hazugságnak. Tanulságos történet, már csak azért is, mert a történelemkönyvekből és a családi krónikákból tudjuk: kollektív értelemben nem ez történt, igenis megtörtünk, igenis hazuggá váltunk, annyira azzá, hogy azóta sem tudunk felkelni igazán. Kár, hogy a történet drámaisága nem tud igazi méltó filmet létrehozni, de még így is átsejlik rajta a megrendülés, amit kivált a nézőből, főként a filmbéli korosztály nézőiből. Iskolásokkal ültem a Corvin moziban, gimnazistákkal, akik szokatlan csendben nézték végig a filmet, nem csörögtek a popcorn zacskók és cukorkás sztaniolok. Megrendültek, mert nem értették, de érezték a nagyságot, amivel ez a valamikor élt fiú, Mansfeld Péter legyőzte önmagát, és történelmet formált egymagában. Kár, hogy sok volt a túl hosszú és majdnem unalmas jelenet, hogy Eperjes Károly csak önmagát játszotta százszor elismételt gesztusokkal és mimikával, kár, hogy a szép beállítások és közelik nem álltak össze igazi szerves nagy képpé az emlékezetünkben, kár, hogy Szilágyi Andor inkább író, mint rendező. De nagyszerű, hogy kiváló fiatal színészek születnek a magyar mozi számára, hogy Fancsikai Péter felnőtt a feladathoz, hogy remek arcok és remek enteriőrök hozták be az igazi ötvenes éveket, és hogy a mozi működött, ha nem is lett korszakos jelentőségű film belőle, de segít emlékezni és megérteni valamit a mai fiataloknak abból az elsüllyedt korszakból.

Erdős Pál Kovács István regényéből (*A gyermekkor tündöklete*) készítette a *Budakeszi srácokat*. Tehát itt is valós történelem alkotja a filmet, ráadásul az író egyben történész, tehát pontos ismeretek egészítik ki a gyermekkori élményeket. Kiegyensúlyozott és hiteles képi világot teremtettek a film alkotói, amelyben a látszólagos idillt töri meg a forradalom

híre, s válik vízvázasztóvá, amelyben megmutatkozik mindenki valódi természete. Budakeszi sváb falu volt, nyilván a kitelepítések után vagyunk, ahogyan az egyik jelenet sváb asszonya haragosan kiabálja: nem lesz lista (fel kéne iratkozni némettanulásra), mert utána megint jön a kitelepítés, itt senki nem fog németül tanulni. A kor egyértelmű: a simlis iskolagazgató, a kemény tekintetű és vonalas tanárnő teszi a dolgát. A rendszer bebetonozta önmagát, az állások stabilak, a diktatúra működik, az emberek megfélemlítve, de élék mindennapi életüket. A forradalom híre hirtelen vág bele ebbe az „idillbe”, szinte azonnal megmozdul mindenki, a helyi viszonyok még nem torzultak el teljesen, még természetes a lázadás, az összefogás, amellyel város és falu egyszerre mozdul meg. Az válik itt láthatóvá, ami a legfélelmetesebb volt a korban: mindenkit és teljes létében fenyegetett az önkény, nem volt olyan rétege, csoportja a társadalomnak, amely ne érezte volna veszélyeztetve magát. Egy szűk csoport, kezében ostorral, rákényszerített valamit a többségre, ami legkevésbé sem tudott szerveződni. Meghunyáskodók akkor is voltak, de még mindenki érezte a rendszer mesterkéltségét, emberellenességét. A túlélés ösztöne mindenkinél működik, de ez sem tudja megállítani a forradalmat, ami elementáris erővel adott lehetőséget a tiszta levegővételre.

A történet főszereplője, Istvánka tíz éves, faluban nőtt fel a nagymamával, de Budakeszire kerülve édesanyához, részesevé válik nemcsak a zárt világú tudószanatórium életének, de egy zárt sváb falu világának is, amely kénytelen megszenvedni a közös megaláztatások mellett a nemzetiségi megkülönböztetést is. Mire vágyik egy fiatal gyerek, aki sohasem ismerte az édesapját? Példaképre, apa-mintára, valami nagyszerű tette, amivel ő is hős lehet. A kisfiú életébe így kerül be Máriy Laci, aki egyszerre lesz barát és példakép, aki ugyanolyan természetességgel focizik vele, mintha ő is gyerek lenne. A forradalom híre megmozdította a felnőtteket és a gyerekeket egyaránt. Tenni szeretnének valamit, amivel segíthetnek – legyen az fegyveres ellenállás, vagy barikád építése a szovjet tankok lassítására. Kisebb és nagyobb gyerekek a felnőttek mellett (a szülői tiltás, féltés ellenére) tevélegesen bekapcsolódnak az ellenállásba, ugyanazzal a természetességgel hurcolásszák a fegyvereket, mintha számháborúznának. Nyilván nem is tudják felmérni a kockázatokat, de ez legkevésbé sem befolyásolta az embereket, a harc kilátástalansága csak a tankok megjelenése után lett nyilvánvaló. A végső elkeseredés gesztusával próbálták megállítani kezdetleges kis házi bombákkal a haditechnikai monstrumokat. Személyes tragédiák sora zajlik a filmben, amik közül a főszereplő, Istvánka számára a legszomorúbb, ami barátjával, Máriy Lacival történt. A helyi ávos tiszt két lövése nyomán megbénul, tehetetlenül fekszik a kórházi ágyon.

Mindenki élte az életét a forradalom előtt: a hétköznapok eseményei zajlanak a filmben. Úttörő-avatás, a fiúk bombát találnak az erdőben, a mama barátja ultimátumot ad, vagy ő, vagy a gyerek, új főorvos kerül a szanatóriumba, a szilveszteri bálban kiderül, hogy Máriy Laci milyen nagyszerű táncos, a mama olyan verset szaval el április 4-én, amit a helyi ávos igen rossz szemmel néz, az emberek időnként szomorúak, máskor meg vidámak. A sok nosztalgizáló, komikus-parodisztikus, vagy éppen idealizáló film után végre a valódi, egyszerűen nyomasztó-boldog-boldogtalan ötvenes évek. Amilyen valójában lehetett, amikor egyszerre volt szörnyű és mindennaposan természetes. Ebbe a mindennaposan természetes világba hasít bele a forradalom, a maga különlegességével és abszurdításával, s az emberek vérmérsékletük és tisztességük szerint részt vesznek benne, vagy lapítanak. A film nagy erénye ennek a mindennapiságnak a bemutatása, amelyben a mostani generációk számára igazi érzékelhető közelségbe hozza a mítoszok 56-ját, a kisfiút, aki felveszi a katonák által otthagyott, háromszor akkora nadrágot és csizmát, és géppisztolyt szorongatva közlekedik a budakeszi utcákon. Még nagyon fiatal, nem érti, és nem tudja befolyásolni a világ történéseit, de annyit érez, hogy nagyon igazságtalan az a világ, amiben él, és szeretne tenni valamit, hogy a dolgok végre helyükre kerüljenek. De rend nincs, és nem lesz (mint tudjuk) az után sem, hogy a Vége főcím megjelenik.

Erdőss Pál igazi történelmi háttérfilmet készített, olyat, amelyben a kis események és nagy megrendülések egyszerre vannak jelen. Tabló és életkép, leltár és felmutatás egyszerre, alapos és pontos képe a kornak. Remek színészek villantják fel a karaktereket, a falábú portás, a jó szándékú kórházigazgató, a merev tanárnő, a sváb parasztyerekek – mind-mind telitalálat, ahogyan a Veégh Szabolcs által játszott kisfiú is. Egyetlen problémát éreztem a film amúgy nagyszerű szereposztásával kapcsolatban: mintha mindenki (a gyerekeket kivéve természetesen) úgy tíz évvel föllette lenne az általa eljátszott karaktereknek. Ez csupán Máriy Laci - Huszár Zsolt esetében válik zavaróvá, és inkább a színészi feladat elnagyolt megoldása miatt. Bár kulcsszerepe van a kisfiú életében, mintha mégis kissé hangsúlytalan lenne a jelenléte. Ugyanezt éreztem Dörner György esetében is, de itt inkább a szerep igazi kibontása, megíratlansága lehet az oka, hogy a bekövetkező tragédia motívatlanoknak tűnik. (Ávos tiszt, akiről kiderül, hogy Jugoszláviában felesége és kisfia van, mégis megnősült újra.) De ezek a felvillanó sorsok adják ki azt a motívumrendszert, amittől a film kétségtelenül hitelessé és izgalmassá válik, hitelesen bemutatva a valódi ötvenes éveket.

A harmadik alkotás, ami mostanság kerül a mozikba: a *Szabadság, szerelem* címet viseli. Andrew Vajna producer mellett Goda Krisztina jegyzi, aki a *Csak szex és más semmi* sikere után került a film rendezői székébe. Romantikus történet,

amelyre a cím is egyértelműen utal, sok nagyjelenet, amelyből képet kapunk az utcai harcokról, nagyszabású vízilabda meccsek, és minden, ami szem szájnak ingere. Megnyugtató, vagy éppen nyugtalanító, hogy '56 bevonult a tömegfilmbe? Ezt döntse el ki-ki maga, az bizonyos, hogy az évforduló ünneplésekor széles filmes választék született a méltó emlékezés jegyében, és már nem kell attól szorongania az iskolásoknak, hogy kényszer-mozikat kell végigülniük, miután az iskolai ünnepségen kellően elunták magukat. Az úgynevezett egyszerű néző pedig választhat, melyik mozgókép szimpatikus számára, miből, hogyan szeretne bepillantást kapni a magyar történelem legnagyobb és legtragikusabb huszadik századi fejezetébe, hogy emlékezzen, tanuljon, és főként használni tudja a történelmet arra, amire való: a ma megélésére.

Jelenetek a *Mansfeld és a Szabadság*,
szerelmem című filmekből

Hír-tükör

Pannon Tükör az erdélyi testvérvárosban

Lapunk rovatvezetői Szemes Péter, Tóth Imre, valamint Tar Ferenc szerkesztő és Péntek Imre főszerkesztő a Látó folyóirat főszerkesztője, Gálfalvi György meghívására szeptember 16-án baráti látogatást tettek Marosvásárhelyen, Zalaegerszeg testvérvárosában. A delegáció tagja volt még a Hevesi Sándor Színház két munkatársa, Pénzes Csaba rendezőasszisztens és Czegő Teréz színművésznő. A találkozó a tavalyi Látó ankét viszonzását jelentette, melyre a könyvhét rendezvényeként került sor. A délelőtti folyamán a zalai vendégek ellátogattak a Teleki Tékába, megtekintették az ottani ősnymtatványokat, a nevezetes gyűjteményt, és a Bolyai Múzeum emléktárgyaival, dokumentumaival ismerkedtek. Délután megbeszélést tartottak a két folyóirat munkatársai a Látó szerkesztőségében, melyen részt vett a Pannon Tükör részéről Péntek Imre főszerkesztő, Tar Ferenc szerkesztő, Szemes Péter olvasószerkesztő és Tóth Imre versrovatvezető. A Látót Gálfalvi György főszerkesztő, Kovács András Ferenc költő, főszerkesztő-helyettes és Szabó Róbert Csaba kritikus, honlapszerkesztő képviselte. A résztvevők megállapodtak abban, hogy a testvérvárosi viszony keretében szorosabban fűzik kapcsolataikat. Az eddigi lapcsere után kiadványokat is cserélnek, s a két szerzői kör jelenlétének is nagyobb hangsúlyt adnak a Látóban, illetve a Pannon Tükörben. A lap bemutatkozó estjét a Kultúrpalota Látó Színpadán tartották, melyen részt vettek a Marosvásárhely-Zalaegerszeg Baráti Társaság tagjai és más irodalombarátok. Gálfalvi György üdvözlő szavai után Péntek Imre köszöntötte a jelenlévőket, felvázolta a lap helyét és szerepét a Pannon térségben és a határokon túl. Tar Ferenc a lap indulásáról, a 10 éves évforduló jelentőségéről szólt, Szemes Péter bemutatta az ajándéka vitt Pannon Tükör könyveket, majd Tóth Imre a zalai-egerszegi műhely működésének fontosságát emelte ki, különös tekintettel a fiatalokra. Végül Czegő Teréz adott elő verseket és prózákat a Pannon Tükör szerzőitől, Szemes Péter „felkonferálásával”.

A Pannon Tükör-est
szereplői és közönsége
a Kultúrpalota
Látó-színpadán

Kabdebó Tamás Köpölyözés című darabjának, mely lapunk drámamellékletében jelent meg, magyarországi ősbemutatójára, Merő Béla rendezésében október 22-én, a zalaegerszegi Gönczi ÁMK kamaraszínpadán került sor, a Zalai Nyári Színházak Kht., a Reflex Színpad és a Griff Bábszínház produkciójában. A mű angol nyelvű bemutatója, Bloodletting címmel, szeptember elején volt Londonban, az E15 társulat East End-i színházában. Rendező: George Román.

*

Az immár hagyományos Hévízi Irodalmi Napokra a Csokonai Mihály Irodalmi és Művészeti Társaság rendezésében az idén október 6-7-én került sor. A Tanulmányi Napok programja két részből állt: az első nap délelőttén Major-Zala Lajos költő, a társaság alapító-tiszteletbeli elnöke emlékülését tartották meg, majd a továbbiakban „Oly egyedül emelgetjük az éjt...” (1956 a történelemben, az irodalomban és az emlékezetben) című tanácskozás idézte meg az 50. évforduló kapcsán a forradalom történéseit, szellemét.

A Major-Zala megemlékezésen elhangzott Zalán Tibor vallomása, Péntek Imre: Az emigrációs tudat alakváltozásai, Gülch Csaba Templom és tengerillat (Major-Zala Lajos szerelmi költészetéről) és Cséby Géza Major-Zala és második otthona, Hévíz című előadása. Bence Lajos helyett - aki elfoglaltságai miatt nem tudott részt venni az ülésen - a költő utolsó kótetéről (Testamentum) Szemes Péter tartott komplex elemzést. A szintén távol maradt Pomogáts Béla Népköltés és avantgárd között című előadását írásban küldte el.

Az 56-ról szóló tanácskozáson felszólalt M. Kiss Sándor történész, Alexa Károly irodalomtörténész, az Életünk főszerkesztője, Dávid Gyula (Kolozsvár) irodalomtörténész, Kántor Lajos irodalomtörténész, a Korunk főszerkesztője, Nagy Pál (Párizs) író, költő. A nap folyamán felavatták Major-Zala Lajos hévízi villáján elhelyezett emléktábláját. 7-én, szombaton Matuska Márton (Szabadka), Barak László (Dunaszerdahely), András Sándor (Washington-Nemesvita-Budapest) előadásai hangzottak el. A rendezvény záró akkordjaként Dinnyés József megzenésített Major-Zala Lajos verseket adott elő a hévízi Junior étteremben. A Lilla-díjat Balla D. Károly nyerte el, a Csokonai plakettet Gelencsér Ferenc (Székesfehérvár) fotóművésznek ítélte a társaság elnöksége, a társaság rendezvényeiről készített dokumentum értékű felvételeiért.

Szerzőinkről

Áldozó Krisztián	(1987; Pécs) Költő, első versei lapunkban jelentek meg.
Beck Tamás	(1976; Zalaegerszeg) Költő, prózaíró, publicista.
Böröndi Lajos	(1954; Mosonmagyaróvár) Költő, kritikus, képzőművészeti író. Legutóbbi kötete: Megváltásra várva, versek, Palatia-Győr, 2006.
Czeglédy Edit	(1940; Zalaegerszeg) Tanár, 1956-os naplóját a Zala Megyei Levéltár őrzi.
Fekete György	(1932; Budapest) Iparművész, művészeti író.
Ferencz e. Győző	(1937; Zalaegerszeg) Kritikus, helytörténeti kutató.
Kabdebó Tamás	(1934; Newcastle. Írország) Költő, író, műfordító.
Köpeczi Bócz Edit	(1948; Zalaegerszeg) Történész, legutóbbi kötete: Az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenysége, Akadémiai Kiadó, 2004.
Lackner László	(1943; Zalaegerszeg) Író, legutóbbi kötete: A Skorpió jegyében, Móra Kiadó, 2005.
László Zsolt	(1964; Székesfehérvár) Költő, legújabb kötete: Mágusok horoszkópja. (Pannon Tükör Könyvek, 2005)
Pápes Éva	(1954; Szatta) Költő, kritikus, filmes szakíró.
Pék Pál	(1939; Nagykanizsa) Költő, kritikus. Legújabb kötete: Szélcsőnd és újra szél, Pannónia Könyvek, 2006.
Péntek Imre	(1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író.
Pomogáts Béla	(1934; Budapest) Kritikus, irodalomtörténész, esszéista. Legutóbbi kötete: A valóság poézise. Írások Takáts Gyuláról, Littera Nova, 2006.
Rosta Sándor	(1925; Zalaegerszeg) 1956-ban a zalaszentgróti járás forradalmi nemzeti bizottságának tagja, az összevont járási munkástanács titkára.
Saáry Éva	(1929; Lugano) Költő, képzőművész, kritikus.
Selmeci György	(1947; Marin, Svájc) Költő, képzőművész. Kötete: Írott munkák, Meyrin, 1997.
Szigethy István	(1942; Zalaegerszeg) Esszéista, helytörténeti kutató.
Szoliva János	(1936; Nagykanizsa) Költő, legutóbbi kötete: Más időkből ami látszik, Pannon Tükör Könyvek, 2006.
Tunyogi Csapó Gábor az emigrációban	
Kocsis Gábor	(1932; Zalasabar) Költő, író, kritikus, esszéista.
Varga Lajos	(1931; Zalaszentgrót) 1956-ban a járási nemzetőrség parancsnoka.
Zádor Pál	nemzetközileg ismert alkalmazott statisztikus, USA.

A budapesti felvételek a Baross utca környékén készültek, a harcok szünetében. A negatívok Szabó Imre fotográfus gyűjteményéből származnak, a fotókat Nagy József készítette. Most kerülnek először nyilvánosságra

Köszönetet mondunk a Zala Megyei Levéltárnak és a Gőcseji Múzeumnak, hogy archív felvételeiket rendelkezésünkre bocsátották. Hasonlóan köszönjük Saáry Évának és Szabó Imrének a budapesti fotókat.

